

РАЗМИСЛИ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

АСЕН ЧИЛИНГИРОВ
РАЗМИСЛИ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Предмет на тази книга е неизменният езиков субстрат на българския език, запазен в течение на над 5000 години. и отличаващ нашия език от тези на останалите народи.

Главните особености на езика, който са говорили сродните траки, гети, готи, мизийци, славяни и българи, са главното доказателство, че това не са били различни народи, а племена от един народ, надживял всички превратности на историята и асимилирал всички негови завоеватели.

ХЕРОН ПРЕС

АСЕН ЧИЛИНГИРОВ • РАЗМИСЛИ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

АСЕН ЧИЛИНГИРОВ

РАЗМИСЛИ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК I

РАЗМИСЛИ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК I

Първо издание

София, 2014

ISBN

© Асен Чилингиров – автор

© Иван Стаменов – корица

Всички права запазени

Асен Чилингиров

РАЗМИСЛИ
ЗА
БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК
I

София 2014

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	1
РАЗМИСЛИ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК I	3
РАЗМИСЛИ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК II	32
РАЗМИСЛИ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК III	64

ПРЕДГОВОР

През последните две столетия са публикувани необозрим брой изследвания от чуждестранни и български автори на нашия, *българския*, език – макар и само нищожна част от тези изследвания да назовават предмета на публикациите с истинското му име, а си служат с понятия, отнасящи се към отделни негови прояви в течение на много хилядолетия и функции, които изпълнявал през сравнително кратки периоди от своята история в течение на тези хилядолетия от самото начало на европейската цивилизация и на различни места, обхващащи по-големи или по-малки части от територията, на която е употребяван в миналото, но и сега, в началото на третото хилядолетие. Всички изследователи, без изключение, са разглеждали и разглеждат до сега неговите прояви без каквато и да е връзка помежду им, а в отделните периоди от неговата история го причисляват към групи езици и народи, с които той или няма никаква връзка, или ако има връзка, тя най-често се е извявала във влиянието, което той е оказвал при общуването си с другите народи, а не във влиянията, които той е получавал. И тук нямам предвид неговите вторични особености, като лексиката му и графичните знаци, използвани от писменостите, с които си е служил и които са били подложени на най-големи промени в течение на хилядолетията до съвременността. Колко променливи са тези особености знаят дори и представители на последното поколение сред нашия народ, свидетели на измененията през последните десетилетия. Езикът ни притежава обаче особености, запазили се още от най-ранната епоха на нашата цивилизация, за които свидетелстват също писмени документи от най-ранната руническа азбука, разчетени напоследък и показващи, че както неговата специфична фонетика – и то в двата нейни варианта, с които той се извява и до сега – така и неговата структура със специфичния само за него сред всички останали езици синтаксис, са се запазили непроменени в течение на повече от пет хилядолетия. А такава последователност в извявата на един език не е известна никъде и в никой исторически период. И тъкмо тези негови особености показват, че

при тях не се касае за езиците на разни народи или племена, обитавали през хилядолетията територията на нашата родина в днешните нейни граници, заедно с териториите, граничещи непосредствено с нея, а че това е един и същ народ, на който през всички исторически епохи са давани от съвременниците му различни названия – траки, гети, готи, мизийци, славяни и българи. И тъкмо главните особености на езика, който тези народи са говорили, са доказателство, че това не са били различни племена или народи, дошли в нашите земи от някъде-си, а един и същ народ, надживял всички превратности на историята и асимилирал всички негови завоеватели.

В този смисъл предмет на следващите страници не са нито многократно изменялите се в течение на хилядолетията особености на нашия език, свързващи го с езиците на всички народи и племена, с които той е общувал и с които се е свързвал по един или по друг начин, а неизменният негов субстракт, запазен през цялото съществуване на народа ни и отличаващ го от езиците на останалите народи.

Първите бележки от тази книга датират още дълго преди края на миналото столетие, но бяха обработени за печат едва през есента на 2010 г., когато бяха публикувани в интернет първите два раздела, достъпни само за ограничен кръг мои познати. Работата по книгата беше прекъсната преди завършването на третия раздел, която продължих и довърших през последните дни, като допълних и първите два раздела с актуализирана библиография.

Берлин, 10 март 2014

РАЗМИСЛИ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК I

Език свещен на моите деди...

Иван Вазов

Зная, че някои колеги, след като прочетат заглавието и моето име, ще навъсвят вежди и ще ме упрекнат защо не си гледам своята история, където има толкова нерешени проблеми, ами съм тръгнал да чопля в чуждите области и не оставя специалистите да си кажат думата. За свое оправдание мога да кажа само, че въпросите, засягащи моя роден език, са за мене не по-чужди, отколкото засягащите историята и културата на моя народ в по-тесен и по-широк смисъл. Нещо повече: тези въпроси са тъй преплетени и свързани помежду си, че едните не могат да бъдат отделени от другите. През шестте десетилетия на моята научна работа аз постоянно съм се сблъсквал с нерешените проблеми на нашето езиковедие и съм чакал специалистите да ги решат. Но вместо да ги решат, те затъват все повече в рутината, като повтарят едни и същи твърдения, наследени от миналите векове, без да се интересуват ни най-малко от резултатите на останалите науки – археологията, етнографията, но също физиката и биологията. Те не взимат под внимание широките възможности, които ни предоставя днешната техника, чиито резултати се използват вече в много страни и в сравнителното езиковедие. Аз от своя страна ни най-малко не възнамерявам да реша тук тези въпроси, искам обаче да обърна внимание на читателя върху тях и да го оставя също да ги премисли спокойно.

Всяка наука си има своите конвенции. Или, казано с други думи и на по-понятен език: във всяка наука има специфични проблеми, за които не е прието да се разисква извън определен тесен кръг „свои хора“. Те не са обект за широката публика и за дискусии в присъствието на неспециалисти, за които не без известно основание се предполага, че поради липса на специална подготовка не са в състояние да ги разберат. Тази предпоставка обикновено се зачита в повечето области на науката и специалистите от определена област избягват да се месят в която и да е друга

област. А също така и те самите не приемат в тяхната област да се бъркат чужди и странични хора. При тясната специализация не само на отделните области на науката, но и на техните клонове и разклонения, каквато те са достигнали днес, става обаче все по-трудно те да бъдат обхванати от погледа и на специалиста, и на неспециалиста. Така ние стигаме до парадокса, че инженерът-специалист по черна боя за обувки не знае как се прави кафява боя. Ако и този пример да се види на обикновения читател твърде пресилен и невероятен, в най-общ смисъл той отговаря напълно на ситуацията, съществуваща в повечето от обществените науки, където е естествено специалистът по нова история да няма представа от средновековна и антична история – и обратно. При това тук нямам предвид историята на далечни страни и народи, а нашата, българската. Толкова по-дълбока е пропастта между отделните научни дисциплини, каквито са историята и езикознанието. Или биологията, геологията, физиката и географията. А те всички са свързани повече или по-малко помежду си – необходимо ли е да доказвам това? Но също така и законите, и методите, които се прилагат при изучаването на отделните науки, са общи – в по-малка или по-голяма степен те всички са длъжни да се подчиняват на логиката и нейните закони. И логиката е, която трябва да определя заключенията при изследванията както на историята, така и на езикознанието.

Какво знаем за нашия, българския език? – Знаем това, което нашите учители са ни учили, а те са учили при своите учители. Странното обаче е, че тези учители не са го научили от „своите“, а от „чуждите“ учители. Защо? – Защото след освобождението те си нямаха, както се казва, достатъчно учени учители и трябваше да отидат в „странство“ да научат своя език. И го научиха. И започнаха да учат на него своите ученици, а те пък – своите. И така нататък. А какво научиха за своя език? Научиха, че този език е един от славянските езици – макар и в течение на времето ужасно обезобразен и изопачен. Или с други думи, всички нашественици по нашите земи до такава степен са го примесили с мръсни звуци, че е изгубил напълно своята чистота и не звучи вече тъй, както е звучал преди още да бъде замърсен и както звучат другите по-

чисти славянски езици. Но от чуждите влияния и граматиката му се объркала – неговият синтаксис до такава степен се изменил, че не прилича на синтаксиса на никой от европейските езици, а съществителните му получили член не като всички други отпред, а отзад – също като неприличния виц за кучето: „какво ли ми е наред, че и туй да ми е отпред!“ Но най-голямата и най-страшна аномалия е с така наречената „тъмна гласна“. И макар че за нея той си имаше съответна буква, тъкмо тя най-много се зловидя на пуристите-славяни, които за повече от хиляда години не можах да се научат да я изговарят. И ни я махнаха от азбуката. Макар че след като ни я махнаха от азбуката само първолачетата четат «са» вместо «сж», никой не казва «агал» вместо «жгъл» – дори и без тъй грозната и ужасна за благородния слух на останалите славяни буква. А «пат», «заб» или «кат» вместо «пжт», «зжб» и «кжт» казват само шопите – и прилепските македонци, чието наречие трябваше да се приеме за основа на «македонскиот јазик», за да се заличат всякакви негови връзки с българския език. Но дори при тях този звук не изчезна съвсем, а само лекичко изсветля – макар и не толкова, че да стане като чисто «а». Най-тежка присъда за този невъзможен звук е изрекъл «бащата на сравнителното езикознание», немецът Август Шлайхер. В своя забележителен труд за европейските езици, излязъл за първи път в 1850 година и от тогава до днес отпечатан в стотици издания на всички културни езици (включително японски, но без български!)¹, той пише следното: „Забележително явление е, че в долния Дунав и на югозапад от него се намира една група от съседни помежду си езици, които при всички техни племенни различия си приличат само по това, че са най-опорочените (die verdorbensten) в своите езикови семейства. Тези уродливи (missrathenen) синове са влашкият сред романските езици, българският сред славянските и албанският сред гръцките. При най-северния език, посочен на първо място, развалата се показва все още в ограничена степен, в средния, българския – вече в по-голяма степен, а в най-южния, албанския, тя достига до такава висока степен, която почти скрива неговия произход. Тези три езика си приличат особено и по това, че закачат члена на края на думата.“

Характеристиката на прочутия немски езиковед трудно може да се съгласува с факта, че тъкмо на този изроден език се създава азбуката, а съответно и книжнината, използвана до ден днешен също така от много други «славянски» (и дори «неславянски»!) народи, чието население надхвърля 300 милиона души. С нея е записана богослужебната литература на много милиони християни – при това в руската църква, за разлика от българската, богослужението все още се извършва според книгите от IX/X век, без те да са преведени на съвременния руски език. Това обстоятелство създава много големи затруднения на всички езиковеди – били те «славянски» или «неславянски». И как може да се обясни, че именно на този език с неговата «неестествена» и «нелогична» граматика, но също и с неговото неизговоримо за чужденците произношение и думи с неизвестен произход, трябва да се мъчат повече от хиляда години тези милиони благочестиви и смирени богомолци? А че те се молят на чужд и непонятен за тях език е забелязал едва ли не само великият руски поет Лермонтов, макар и „благодатната сила на живото слово“, колкото то и да му е непонятно, не намалява очарованието, което се излъчва от него и укрепва вярата².

Разбира се, на всички тези въпроси се намират повече или по-малко убедителни отговори. Например, че когато била създадена азбуката, буквите в този език се произнасяли по друг начин и той бил единният за всички славянски народи «праславянски» език – и то през втората половина на девети век! А след това този «праславянски» език някак много бързо започнал да се изменя. И чак тогава – след девети век! – се появили характерните за отделните «славянски» езици звукосъчетания, като «рж», «шч», «шт», «жд» и т.н. А дотогава тези звукосъчетания ги нямало и езикът бил «чист и напевен» – също както италианския. В него тогава нямало – а и сега няма при останалите «славяни» – «тъмните» гласни, или «носовките», както изобретателните филолози ги нарекоха, макар и тези «носовки» да не се произнасят чрез носа, а се изговарят гърлено. Това обаче не знаят нито нашите езиковеди, нито техните учители – чуждите. И как ще знаят, като нито едните, нито другите са слушали как българите изговарят

тези звуци. А не са се опитвали дори да се заслушат как те самите ги изговарят. Изглежда, че само «безумният мечтател» Раковски си е направил труда да се вслуша в говора на своите сънародници и да напише нещо по този въпрос – което никой филолог не си прави труд да прочете.

Едно от първите неща, които изучаващият старобългарски език (или «църковнославянски», както някои по определени причини го наричат) научава, е, че буквата «ж» в старите ръкописи се е изговаряла «он». А защо се е изговаряла така, днес малцина от учените слависти могат да обяснят – научили са го в университета и следователно не подлежи на съмнение. Тъй че за да се стигне до извора на тази мъдрост, трябва да се прехвърлят много голям брой мъдри съчинения на известни слависти. И тогава усъмнилият се в тази «аксиома» ще узнае, че нейният откривател е първият руски експерт по «църковнославянски» език, Александър Христофорович Востоков (1781-1864), автор и на първото изследване на «първия руски датиран ръкопис», Остромирово евангелие³, и на «първата граматика на църковнославянския език»⁴.

Читателят тук с право ще запита: ако тази граматика е първата, защо трябва тя да се постави в кавички? Този въпрос е наистина основателен, но на него не може да се отговори с две думи – също и на въпроса за «първия руски датиран ръкопис». За него Востоков прави обстойно изследване на 300 страници, при което подлага на анализ всяка негова дума. И по този начин успява да докаже, че туй евангелие може наистина да се счита за писано от руснак. И доказателствата за това са неопровержими: между всички думи в него, заедно с послеписа на преписвача, маститият руски изследовател открива три несъмнени «русизми», т.е. думи от руския език, каквито не се срещат в църковнославянския превод на Евангелието, за който славистите са уверени, че е направен от братята Кирил и Методий и то във Великоморавия за нуждите на «великоморавските славяни», под които се подразбират днешните чехи и словаци. А от трите «русизми» единият е думата «почах». Че тази «типично руска дума» не се среща никъде другаде в руската литература и че е склонена в една граматична форма, каквато никога не се е употребявала в руския език⁵, Вос-

токов не забелязва – или се прави че не забелязва. Но че тя се среща в същата форма в различни български наречия до ден днешен, той не знае, а това явно не го е и интересувало.

Въпросът с «първата граматика на църковнославянския език» е още по-сложен. Защото при тази граматика се касае в действителност за граматика на старобългарския език, който, колкото и да се различава от съвременния български език, има с него много общи и твърде характерни особености. А една такава граматика съставя небезизвестният на българския читател Юрий Венелин само няколко години преди Востоков и то по поръчка на Руската императорска академия на науките. Нещо повече: Венелин счита този си труд за върха на своята изследователска дейност. Той го завършва в 1834 г. и предава съгласно поетите си пред академията задължения. Но нейният научен съвет под началството на главния императорски цензор – а това е същият Востоков, споменат малко по-горе – не разрешава отпечатването на тази българска граматика и тя бива издадена на руски език едва 163 години по-късно⁶ – на български език дори пет години след това⁷. А защо граматиката на Юрий Венелин не се отпечатва съевременно, читателят ще може да се досети, само ако я прочете много внимателно, от кора до кора – и то по-внимателно, отколкото съвременните нейни редактори, преводачи и рецензенти.

С този въпрос ще се занимаем обаче по-долу, макар и той да е най-тясно свързан с главните особености на българския език, включително и с неговата «тъмна гласна». А Востоков, който сигурно много внимателно е прочел книгата на Венелин, не се е повлиял – или не е искал да се повлияе – от неговите заключения за особеностите на българския език, не само отсъстващи в другите «славянски» езици, но в много случаи дори противоречащи напълно на техните особености. И след като много мислил как «праславяните» са изговаряли така наречената «носовка», знакът за която се съдържа и в кирилицата, и в глаголицата⁸, решил, че преди да се замърси в езика на съвременните българи – т.е. да се произнася гърлено – тя трябва да се е произнасяла носово като дифтонгата «он». А на тази идея го били довели дифтонгите от полския език! Или казано с други думи, под влиянието на чехите,

словаците и поляците българските «праславяни» се отказали от своята «носовка» и за стотина години съумели да се преустроят, като започнали да изговарят «тъмната гласна» другояче. Но как – Востоков не казва. А Юрий Венелин го показва на единствения понятен за академик Востоков език – т.е. със съответното транскрибиране, при което думите «момъкъ», «добитъкъ», «възглавница» и т.н. се превръщат в «момàкъ», «добитàкъ», и «вòзглавница»! И понеже в руския език няма съответна буква за този звук, той условно поставя ударение на буквите «а» и «о», които по този начин трябва да се изговарят с затъмнена звучност. Съвсем ясно – нали? Понятно за един филолог и по-логично от транскрипциите, които австрийците и немците употребяват и до днес за правилно произнасяне на «славянските» имена в техните многонационални държави, останали непроменени до сега и представляващи често повод за недоразумение.

Ватрослав Ягич (1838-1923), който в течение на четири десетилетия оглавявал катедрите по «църковнославянски» език в Берлинския, Санктпетербургския и Виенския университет и единственият грях, в който не може да бъде упрекнат при филологическите му изследвания, е българофилство под каквато и да е форма, се осмелява да опонира на Востоков за интерпретацията на «носовката»⁹. Въз основа на публикувани примери от българския фолклор той отбелязва, че по-вероятно е да се допусне, че «носовката» – т. нар. «голям юс» – дори и в дълбоката «праславянска» древност не се е произнасяла като дифтонга, а просто като тъмно «а». И тук обаче – също като при Венелин – много интересно е как съответните примери са записани от българи и от чужденци. Ето и някои от тях:

Братя Миладинови

Стояну госте додоха
мъшко ѝ дете вжрлаче
а вода нема ни капка
та ѝ на вода отишалъ
като видяха млатъ Стоянь
клета го глава блжснжло.

Марин Дринов

Стояну госте додохъ
мъшко ѝ дете врлаче
водá си нема ни капкá
та е на водá отишъл
като видяхъ млатъ Стоян
клета го глава блснжло.

Раковски

та ти вечеря изстина
 каквж си момж съглѣдахъ
 на долнѣ земѣ на свѣта
 ако тж-съ момж не зѣма
 живж момж та да дигнимъ
 какъто ѣ казалъ станало
 кѣту са люлки дигахж

Огюст Дозон

че ти вечеря изстѣнж
 каква си мамо съглѣдахъ
 на долня земя на свѣта
 ако тѣз мома не зѣмж
 жива мома да дигнемъ
 както ѣ казалъ станжло
 като се люлки-те дѣгахж

От тези примери е очевидно, че в различните български наречия «тъмната гласна» може да бъде «затъмнена» в различна степен, но навсякъде е налице и нейното обозначение, което до голяма степен се влияе от субективни причини при записващия. Но туй не поставя под въпрос нейното съществуване, при това явно първично, а не видоизменено с течение на времето. И въпреки влиянията на вековете, българите не са се отучили да я изговарят – дори в днешна Република Македония, където *«Българските народни песни»* от братя Миладинови, макар и със сменено заглавие, продължават да се издават. А за да не разводнявам излишно текста с транслитерация на «носовката» в посочените примери, замествайки я с «дифтонгата он», предоставям на читателя сам да извърши това, и той ще бъде възнаграден с удоволствието, което ще изпита със слуха си от музиката в новопридобитата «оригинална звучност» на стиховете.

Заклученията на Ягич обаче не се възприемат от останалите слависти – както български, така и чуждестранни, – поддържащи тезата за «носовката» и «дифтонгата», колкото тя и да е изкуствена и нелогична. И тя си остава «аксиома на славистиката», паметник неръкотворен на невежеството на езиковедите.

Не по-малко странни са и другите особености на българския език, които не се срещат при останалите «славянски» езици, а някои от тях, като задпоставният член и извънредно гъвкавият синтаксис, който допуска едва ли не произволен словоред в изречението, са без паралели в останалите езици – разбира се освен албанския и румънския език, свързани с българския поради общия им произход, при което за «племенни различия», както твърди

Шлайхер, много трудно може да се говори. Но към специфичните особености на българския език спадат също така много думи, чиито корени могат да бъдат открити едва след най-старателно претърсване на лексиката у най-старите, отдавна измрели «неславянски» езици. Забележителното обаче тук е, че при тези думи съвсем не се касае за някакви изключения или архаизми, ако и изследователската методика да налага такова заключение. Понеже за много от думите в днешния българския език (а и в старобългарския!) се твърди, че са заети от различни други езици – най-вече от гръцки и турски. Процедурата, по която се определя произходът на думите, най-често е следната: първо се идентифицират като първични гръцките и латинските думи – в отделни случаи към тях се прибавят иранските, еврейските, германските и т.н. И каквото остане и не мине през ситото може вече да се обяви за лексика на автохтонното население. Този метод досега най-много е ошетил нашите съседи албанците, на чието автохтонно население се приписват само стотина думи, но и те са често поставяни под въпрос¹⁰. А за турцизмите в българския език решението изглежда най-просто и ясно: през турското робство (или «османско владичество», както е прието сега да се нарича) „иноземните и другояверски поробители са наложили своя език на поробеното население“. А откъде пък те са взели този език? Това езикът на османските турци ли е? И колко са били тези турци? За техния брой не разполагаме с никакви сигурни данни и посочваната в литературата цифра от 100 или 150 хиляди души изглежда извънредно завишена. Но дори и да приемем максималната, твърде невероятна цифра 150 хиляди, пита се, как те са успели да наложат «своя» език на над 200 пъти по-многобройното местно население? Или са избили това местно население и са го заместили със свои едноезични братя? Или пък са му наложили езика си със своята култура и религия? Но езикът на културата и на религията при мохамеданските народи е арабският – а арабският и турският език си приличат по-малко отколкото българският и немският. Споменатият по-горе експерт по сравнително езиковедие Аугуст Шлайхер не казва, че и езикът, говорен югоизточно от долното течение на Дунав, също е замръсен – а не споменава това сигурно защото

като «неевропейски» този език излиза от рамките на изследването му. Въпреки туй, на друго място в своята книга той се занимава и с езика на населението в Мала Азия в границите, където през XIX век се е простирала Османската империя. Във връзка с говоримия там език и неговите диалекти той цитира твърдението на един „познавач на страната“, според когото „обикновеният селянин в турската държава разбирал изтънчения и изпъстрен предимно с ирански и арабски думи културен турски език толкова, колкото разбирал китайски“. Значи се оказва, че за разлика от измрялото автохтонно население на нашата страна, на северозапад, юг и югоизток от нея автохтонното население не само че не е измряло, а е запазило до голяма степен своя език, съдържащ също така ужасната «тъмна гласна».

В българските речници, независимо дали те са просто речници на българския език, или етимологически, или пък речници на чуждите думи в него, думите от «турски произход» обикновено са най-грижливо отбелязани като такива, макар и при преобладаващия брой от тях да се отбелязва още и че в турския език те били дошли от иранския. А кога са дошли? Да не би да са ги донесли османските турци и с указ да са ги внедрили повсеместно сред населението? Но такъв подвиг филолозите не приписват дори на «волжките българи-татари», които според тях наложили на местното «славянско» население своето държавно устройство и име, след което побързали да се претопят сред него и да изчезнат, като оставили след себе си 20-30 думи. Това се разказваше на моето поколение съученици в училищата до преди 60-70 години и то не се различава много от разказваното в днешните училища, като само броят на «тюркските» думи у «първобългарите» малко се е увеличил в резултат на неуморния труд на няколко „труженици-неезиковеди“ през последния половин век. По принцип обаче възгледът за приемственост – или за неприемственост! – с нищо не се е изменил: в нашите съседни страни, Румъния, Гърция, Албания и Турция. Там автохтонното население се е запазило и само при нас е измряло и било заместено от «славяни» и «първобългари» – които също изчезнали и се претопили сред «славянското море». Логично – нали? И това се пише и разказва сериозно от все-

възможни «учени» от всички области на науката. И се вярва от всички слоеве на населението – независимо от социалното им положение и от техния пол, тяхната възраст и професия!

Но освен «чуждици», българският език съдържа и значителен брой свои собствени думи, които остават в ситото след пресяването на другите «общославянски», турски, гръцки, ирански и т.н. думи. И за тях Юрий Венелин посочва много примери – които при това съставляват нищожна част от този вид думи в нашия език¹¹. Между тях има някои, за чието значение Венелин твърди, че руският читател би могъл да се досети по аналогия с познати думи от «църковнославянския» език. А има, и при това твърде много, напълно непонятни за него думи и дори такива със съвсем различно значение от това на близки или идентични по звучност руски думи – напр. живот, жена, кучка, баба, бабичка и много, много други, създаващи твърде често недоразумения в общуването между официални и неофициални представители на нашите два «братски» народа. И при тези думи съвсем не се касае за някои рядко употребявани понятия, а с тях се обозначават понятия и предмети от бита и ежедневието. И това означава, че те не могат да бъдат заети от чужди езици и съставят изконното езиково богатство на нашия народ. Едва ли е нужно да споменавам тук, че не по-малко недоразумения в общуването на българите с хора от други «славянски» и «неславянски» народи се получават от безмълвния знак с движение на главата за утвърждение и отрицание, противоположен на съответните знакове при другите народи – ако и за него досега никой изследовател да не е посочил някое убедително обяснение.

В своята книга Юрий Венелин обръща внимание и върху някои особености на граматиката на нашия език – и по-специално липсата на инфинитив, както и рядката употреба на някои от падежите, като родителния и дателния, а дори и пълната липса на творителния – в замяна на това пък липсващият в другите «славянски» езици звателен падеж се употребява твърде често и то до днес¹². Че в съвременния български език липсва инфинитивната форма и „съществителните имат еднакви окончания в различните падежи», експертите от Руската императорска академия на науките не могат да повярват и считат, че Венелин не е направил своето изследване

достатъчно усърдно. Как е възможно да има «славянски» език без инфинитив и творителен падеж?! А това не могат да повярват и днешните руски езиковеди и историци. Така някои от тях все още се възхищават от фантазията на «руските» преводачи, които в своите «руски» преводи „особено умело избягват инфинитива, родителния и творителния падеж“¹³. Внимателният читател не може на това място да не зададе въпроса: „А ако са руснаци, защо ще ги избягват, след като руският език си има съответните граматични форми?“ А пък липсата на творителен падеж в един откъс от руските летописи, чийто автор е явно българин, води до недоразумението, че новгородците били първо славяни, а после станали варяги и че *заради* варягите, а не *от* варягите, както авторът е искал да каже, земята им била наречена руска земя¹⁴. И този нонсенс се повтаря до ден днешен от всички руски историци и заляга в основата на теорията за «варяжкия» произход на русите!

За синтаксиса на старобългарския (или както някои предпочитат да го наричат «църковнославянския») език са ставали много спорове – особено по време на IV международен конгрес на славистите в Москва през 1960 година. И ако повечето от спорещите обикновено изказват мнението, че той е заел синтаксиса си от гръцкия език, т.е. че е възприел неговите норми и се е преустроил мигновено, никой от тях не е в състояние да обясни защо тогава новоруският език не е взел синтаксиса на ползвания от русите в течение на повече от седем века «църковнославянски» език? И изобщо никой не си задава въпроса по какъв начин възниква синтаксисът на даден език. И каква роля играе тук традицията? А ако българите са заели от гърците синтаксиса, който има своите паралели в латинския и в езика на баските, защо другите «славянски» народи, включително русите, не са го възприели също в своите езици? И как се възприема синтаксисът на един чужд език? Ако под влиянието на християнската религия езиците на всички християнски народи са заели от молитвата «Отче наш» задпоставното местоимение, непривично за повечето езици – включително и за тюркските – то се използва от тях по изключение само в тази молитва. А в българския език задпоставното прилагателно срещаме не само в писмения книжовен език и в молитвата; срещаме го

навсякъде в народния говор, който при това е твърде далеч от гръцките влияния – например: «царю честити», «сине мой» и пр. А туй показва повече от всичко друго старата традиция на българския език, но също така поставя под въпрос приоритета на гръцкия език и неговата граматика спрямо българския. Защото и гърците са малочислените и сравнително по-малко културните пришълци в техните земи, така че езикът им се развива върху основите на езика на завареното население.

В научната литература, отнасяща се за езика на заселилите се на Балканския полуостров «славяни», ще срещнем едно странно и на пръв поглед дори абсурдно твърдение – и ние не бихме му обърнали внимание, ако то не е било изказано от най-големия познавач на славянските езици и тяхната граматика чак до ден днешен, Франц Миклошич (Franz Xaver Ritter von Miklosich, 1813-1891), който написва и единствената до сега *Сравнителна граматика на славянските езици*, многократно преиздавана чак до последно време.¹⁵ Така в изследването си от 1862 година върху славянските елементи в румънския език¹⁶ той оборва широко разпространеното схващане, че при идването на римляните в Дакия те заварват страната безлюдна и нейното население бива напълно романизирано, а от езика му не са останали следи. След като не може да намери следи от лексиката на този език, който и сам той смята за изчезнал, а лексиката му заменена със славянската, Миклошич обръща внимание на неговите граматични особености, основно отличаващи се от граматичните особености на останалите «славянски» езици и срещащи се само в българския, албанския и новогръцкия. С много примери той подробно отбелязва тези особености на граматиката: специфичното само за тези езици образуване на бъдещото време, липсата на инфинитивната форма при тях, включително при новогръцкия, предаването на родителния и дателния падеж с едни и същи форми, задпоставният член и задпоставното прилагателно. Отбелязва също и честата употреба само при тях, но не и при останалите славянски езици, на „ъ“, замяната на „н“ с „р“ и на „р“ с „л“, а така също и някои особености от синтаксиса, като едновременната употреба на пълната и кратката форма на личното притежателно местоимение в бълг. език (*мене ме, мене ми*), но

също така в румънския, албанския, а и в новогръцкия език – което очевидно не е резултат от тяхното развитие, а е остатък от първоначалния език на автохтонното население.

Днес ние знаем, че всеки език притежава лексика и граматика и че без едната от тези компоненти не може да съществува – а туй се отнася както за езика на завареното население, така и за езика на «новозаселилите се славяни». И колкото последният да е бил според възгледите на германските и австрийските учени беден и първобитен, той все трябва да е имал и някаква граматика, дори и тези капацитети да не я познават. А при това и неговото словестно богатство едва ли ще е било тъй ограничено, за да оставят тези „славяни“ след себе си над 3000 топоними – нека не забравяме, че от езика на германците през VI век историческите извори не са запазили нито една дума, а единственият извор за него, „Сребърната Библия на Вулфила“, е в най-добрия случай фалшификат от VIII век, а още по-вероятно дори от XVII век. Но понеже тази възможност отпада, дължни сме поне да допуснем, че не само граматиката, но и лексиката на завареното и новозаселилото се население е била твърде близка и дори една и съща.

Един известен украински славист, Александър Исаченко (1910-1978), който в течение на четири десетилетия завежда катедри по славистика и сравнително езикознание при редица университети в Европа и САЩ, единствен намира кураж да заяви, че езикът, който русите в течение на седем века използват в своята църква и в своята администрация, е за тях чужд, изкуствен и не само че няма никаква връзка с говорения от народа и че е неразбираем от повечето обикновени и дори учени руси, а дори пречи за създаването на новия руски книжовен език, възникнал, както е известно, едва през втората половина на XVIII век¹⁷. Ако на това макар и твърде крайно мнение трудно да може да се възрази, следствията от задържането в развитието на руския език не са тъй отрицателни за руския народ, както Исаченко твърди. Защото само този «чужд и изкуствен» език е в състояние да свърже и обедини многобройните руски племена с техните различни диалекти върху огромната територия на Русия – обединяващото звено е именно «църковно-славянският» език, който свързва говорещите на разни наречия и

диалекти повече, отколкото тяхната православна църква. А и това задържане в развитието явно спомага за внезапния и блестящ разцвет на общоруската литература през XIX век, когато тя само за няколко десетилетия успява да навакса загубеното време и дори да изпревари останалите европейски народи.

Върху една друга много характерна особеност на българския език, забелязана и изрично подчертана от Венелин, липсват коментари и явно повечето езиковеди я подминават без да обърнат внимание на тъй голямото ѝ значение. Това е традицията при личните имена в българския език – при толкова голям брой имена, с какъвто едва ли някой друг език може днес да се похвали. И тази традиция е извънредно стара, при нея не срещаме новосъчинени или възкресени от миналото имена, какъвто е случаят при другите съвременни или стари езици – разбира се с познатите на всички българи изключения, като «Бригадир», «Ленин» и т.н. В българския език тези имена са били употребявани още в най-дълбока древност – по-дълбока, отколкото някой днес може да си представи. И тези старинни имена нямат, а и никога не са имали нещо общо с модата, какъвто е случаят в Гърция, където от 1970-те години изведнаж започнаха да се употребяват много имена, заети от митологията или от старогръцката класика. Това възраждане там дойде след многовековно прекъсване, по време на което по настояването на църквата «езическите» имена се изхвърлят от употреба и се заместват с имена на християнските светци. Същото става и в Русия, и в другите европейски християнски страни. Но не и в България. Означава ли това, че при българите християнските правила не са важели? Или че те не са били християни? Във всеки случай факт е, че през античността и средновековието в нашите земи при личните имена има непрекъсната традиция и това се потвърждава от всички писмени източници, с които разполагаме почти без празнини за нито едно столетие. Както Венелин показва, голямото многообразие от лични имена в българските земи прави излишна употребата на фамилно и бащино име (отчество), както в Русия, където един Иван е Петрович, т.е. син на Пьотр, а друг Иван е Иванич, т.е. син на Иван. Или пък както в Германия, където един Ханс се различава от друг Ханс по това, че

единият е Мюлер (мелничар), а другият – Фишер (рибар). В България – а това Венелин подчертава дебело – има достатъчно много лични имена, по които да се отличават всички жители на една община. И тези различни имена изключват смесването на индивидите – липсва основанието „за един Стоян да намразиш всички Стояновци“!

Но традицията при личните имена в нашите земи не се подминава от всички български езиковеди. Един наш многозаслужил филолог, проф. Йордан Заимов, посвещава на тази традиция своите занимания в продължение на четири десетилетия и събира от писмените извори всички български имена от ранното средновековие до съвременното, които намира там. За съжаление това негово изследване, завършено малко преди смъртта му, остава в ръкопис и от него се отпечатва само един вид именният му указател, без самото изследване – макар и сам по себе си този именен указател, отпечатан в три издания под заглавие *Български именник*, да е забележителен паметник не само на многообразието на българските лични имена, но и на богатството на нашия език. А трудът на Йордан Заимов намира продължение в едно друго монументално изследване на млад български филолог (от Бесарабия!), излязло неотдавна, и то с изричната бележка от издателя, че не отразява политическите принципи, застъпвани от поддържаното с руски финансови средства и изразяващо руската политическа доктрина издателство¹⁸.

Още през 1927 година друг наш езиковед, бележитият изследовател на тракийския език академик Димитър Дечев, публикува една много важна статия по този въпрос, на която трябва тук да се спрем по-подробно. Статията си акад. Дечев озаглавява *Принос към трако-славянските езикови отношения*¹⁹ и тя излиза подобно на повечето негови публикации почти едновременно на български и немски език²⁰. Ако и българският вариант, отпечатан в един юбилеен сборник на Пловдивската народна библиотека, да е трудно достъпен дори за нашия читател, немскоезичният вариант е отпечатан в най-разпространеното славистично научно списание, което се намира в оригинал или в репринт във всяка специали-

зирана библиотека по света. В нея се разглеждат някои собствени имена, окончващи на *-poris*, *-rog* и *-rogus*, „добили извънредно голямо разпространение в древна Тракия“, между които са и имената *Πόρις*, *Poris* и *Roginis*, а особено внимание заслужават *Δαλή-πορις* / *Δαλέ-πορις*, които отговарят на чешкото собствено име *Dalibor/Dalebor/Dalabor*, като притежават гръцки паралел в *Τηλέμαχος* с приблизителен буквален превод «далекобоен». Това дава основание на акад. Дечев да свърже и имената *Πόρις*, *Poris* и *Roginis* със «славянските» Борис, Бориш, Бор и Борин. А всички тези имена произхождат от «славянските» *ворж*, *брань* и съответно от техните индоевропейски корени. В двата варианта на статията, българския и немския, има малки, но многозначещи разлики: в немския липсва указанието за индоевропейския корен на «боря се». А в българския липсва бележката в края на статията: «Аз се придържам здраво към схващането, че траките първоначално са били разделени от славяните и германците от индоиранците, респ. иранците, и от келтоиталианците, респ. келтите, така че едва след като тези две народностни групи, респ. народи са напуснали това междинно положение, траките станали съседи на славяните и германците». Излишно е да обръщам внимание на българския читател, че тази бележка представлява компромис в чест на германските издатели на списанието, като според този компромис взаимни влияния между «славяни» и «траки» (каквото и да се разбира под тези понятия) ще бъдат възможни едва след VI-VII век сл. Хр., т.е. съгласно наложеното от германската историография схващане за разселването на «славяните» в Югоизточна Европа. А туй обстоятелство не може да обясни тъй тясната връзка между много «славянски» и «тракийски» собствени имена, каквито намираме в най-старите писмени паметници като Илиадата, а и в митологичните легенди, записани едва през II в. пр. Хр. от Аполодор в неговата Митологическа библиотека²¹, но почиращи на най-старите традиции на първоначалното население на Югоизточна Европа.

Че за акад. Дечев името Далибор е безспорно превод от гръцкото *Телемах*, той не се счита задължен да доказва – класическото образование у чехите още от най-ранното средновековие не под-

лежи на съмнение. И кой би могъл да допусне, че още преди да ползват кирилицата и латиницата чехите не са имали възможност да четат Илиадата и Одисеята в гръцки оригинал и толкова да се вдъхновяват от тях, че да превеждат на своя език имената на техните герои! Но в Илиадата има още едно място, което акад. Дечев, като специалист по класическа литература и по тракийски език, не може да не познава, макар и да не го споменава. И в български превод това място гласи: „Зевс [...] извърна искрящите си очи назад, насочвайки ги в далечината към земята на коневъдците траки, на сражаващите се отблизо мизийци и на прочутите хипемолги, които се хранят с мляко, както и на абиите, най-справедливите от хората...“²² От този откъс се вижда ясно към чия земя Зевс е отправил своя поглед – макар и някои автори с определени предпочитания да отричат каквато и да било връзка както на Омировите траки с Тракия, така и на Омировите мизийци с Мизия²³. А че въпросните жители на тази земя, според Омир един вид специалисти в ръкопашната борба, се различават тъкмо по тази си особеност от далекобойците като Далибор, т.е. специалистите по хвърляне на копие и стрелба с лък, едва ли някой може да схване като важен белег, отличаващ двата етноса – «траките» и «славяните».

Както вече се спомена, акад. Дечев премълчава това място в своята статия – пък и то не е свързано непосредствено с нея. Непосредствено със статията му е свързан обаче един друг, много важен въпрос: Защо думата «Борис», както тя се произнася на български език и се пише с кирилица, в епиграфските паметници, където той намира следите от тракийския език транскрибирани с гръцката азбука, се предава навсякъде като *πόρις*, респ. *πάρις*? Едва ли има някой, който да знае причината за това по-добре, отколкото я е знаел акад. Дечев – след като не само е преподавал дълги години старогръцки език, но е и съавтор на излезлия още през 1938 и преиздаван след това многократно *Старогръцко-български речник*, който ползваха и още ползват четири поколения български специалисти. Това е и първото нещо, което научава българинът, започнал да учи новогръцки и старогръцки език или дошъл за първи път в Гърция, а именно, че в гръцкия език звукът «б» се предава с «π» или «μπ».

На това място не мога да не спомена нещо, което по време на моите пътувания в Солун през 1970-те и 1980-те години винаги ме е развеселявало: фирмата, която находчив, явно «славяноезичен грък» от Македония, беше поставил на своя кундурджийски дюкян в солунската чаршия с надпис: «ΜΠΟΥΤΙΚ ΜΠΟΜΠΟ», т.е. «Boutique Бобо», за да бъде сигурен, че неговите мющерии ще могат да го изговорят правилно. *Nomen est omen!*

Разликата в произношението на името Борис и неговите производни у «траките» и у «славяните» акад. Дечев обяснява по един начин, с който солунският кундурджия, трудно би се съгласил, а именно „с изменението на съгласната «п» в «б» поради пала-тизацията на гласната «а» в «аи» респ. в «е»“. А това не ни дава основания да допуснем, че името «Πάρις» предавало съкратената форма на «Παρ-δόκας» или «Παρι-δόκας», а не представлява чисто и просто невярно транскрибиране на името «Борис» / «Бориш» с ограничените възможности на гръцката азбука, пригодена само за нуждите на гръцкия език. Също така честата употреба на частицата «бор» като представка или наставка при образуването на лични имена подкрепя твърдението на акад. Дечев, че тя не идва нито от корена «върѣть», т.е. взимам, нито пък от «индогерманския» «bherg» = нося – и двата трудно въобразими за обясняване смисъла на едно или друго собствено име.

Както в статията си *Трако-славянските езикови връзки*, така и в своя основен труд, *Остатъците от тракийския език*, акад. Дечев се съобразява с конвенционалното и установено в науката схващане за гръцкия език и неговото развитие, отразено в писмените паметници от ранната античност до късното средновековие. Според това схващане определени звуци или звукосъчетания в този език се изменят под влиянието на естествени фактори, заложили в природата на всички езици. Аз нямам нито намерението, нито желанието да споря по този въпрос с езиковедите, посветили на него огромен брой изследвания в течение на стотици години. Не мога обаче да не обърна внимание върху някои негови съществени несъобразности. При разсъжденията си върху измененията на езика – а туй се отнася както за гръцкия, така и за всички останали езици – изследователите изхождат от неговата първична хомогенност.

Такава хомогенност езиците може да са притежавали обаче в най-далечното минало, за което не разполагаме с никакви данни. С данни разполагаме само за историческата епоха, през която никои език не е единен, а се състои от безброй отделни и различаващи се повече или по-малко помежду си наречия – и то не само в лексиката, а предимно в изговора на едни и същи думи. Или казано по друг начин, по едно и също време съществуват различни говори, в които без да се е изменила структурата на думата, някои от нейните елементи – гласни и съгласни – се изговарят по различен начин. За това не е нужно да давам на българския читател примери – на всеки е известно, че в източните и западните български наречия определени думи се изговарят различно: в Западна България със звука «е», в Източна България със звука «я». В някои български говори «щ» се произнася «шт», а в други – «шч». Това обаче съвсем не означава, че в едни от говорите (или наречията) съответният звук се е изменил, или както се казва «мутирал», а в други е запазил своя първоначален вид. Поне за нашия език ние знаем, че така е от «паметивека» и затова в българската писменост – както в глаголицата, така и в кирилицата, независимо от това коя азбука е първа и коя втора и кой ги е съчинил – имаше един писмен знак, «Ѣ», който даваше възможност той да се изговаря като «е» и «я», а при някои западни наречия и като «и». Въвеждането на нормите на българския книжовен език след освобождението нямаше за цел да застави всички българи в днешните граници на нашата държава да произнасят буквата «Ѣ» като «я». Тази норма се установи едва след нейното премахване от нашата азбука, но дори за 60 години тя не се възприе от цялото българско население и българите от западните области продължават да си изговарят думите тъй, както са ги чували от своите родители и прародители – противно на нормите на «книжовния» език.

Аз трудно мога да си представя, че в древна и средновековна Гърция този процес е протекъл много по-различно. Още Херодот (I, 57), но и други исторически извори, съобщават, че в някои области, на първо място Атика, сред населението са се запазили много от особеностите на древния език на първоначалното население, така наречените пеласги – а за тях знаем от същите исто-

рически извори, че са говорили на чуждия за гърците език на коренното население на Балканския полуостров. И че по всяка вероятност те са изговаряли също буквата «бета» («β») като «б», а не като «в», както тя се изговаря в средновековния гръцки език. Именно в Атика възникват класическата гръцка култура и класическият гръцки език. А че след залеза на гръцката класика изговорът на звуковете в този класически език се изменя, това не е задължително да е станало поради мутирането на неговите гласни и съгласни, както филолозите твърдят, а много по-вероятно е, че на мястото на определени слоеве от населението са дошли други слоеве и от други места, говорещи друг диалект. Примери за това явление в България смятам за излишно да давам – българският читател ще ги открие във вестниците, по радиото и по телевизията. И ако през следващите няколко десетилетия в езика ни изговарянето на «я» се замени навсякъде с «е», причината за това няма да е мутирането на гласните, а просто промяната в състава на населението – напр. замяната на «кореняците» софиянци, съблюдоващи повече или по-малко строго правилата на книжовния език, с шопи, трънчани и роми, които не се интересуват от никакви правила и говорят както си знаят.

С това малко отклонение от темата исках да покажа, че начинът, по който са транскрибирани думите на «тракийския» език в древногръцките и византийските писмени паметници, съвсем не е меродавен за това как те в действителност са се изговаряли. При това те са се изговаряли от местното население често по различен начин. А и писмените паметници, използвани от акад. Дечев, обхващат значителен период от време – близо едно хилядолетие. И именно в този период, по едни или по други причини, се изменя известна степен и фонетиката на гръцкия език. Че гърците винаги са имали по-големи или по-малки затруднения да транскрибират думите на «тракийското» население, не е нужно да убеждавам читателя – те и днес срещат определени затруднения при транскрибирането на много букви от нашата азбука и това знае всеки, който се е регистрирал в гръцката полиция или в хотела, където е отседнал. А колко е трудно коректното транскрибиране на определени звуци от българския език дори и на латиницата, знае също

всеки днешен българин, имащ удоволствието да работи с компютър и да пише писма по интернет. То е трудно и при нашата азбука, кирилицата, когато тя трябва да покаже специфични отклонения в изговора при някои наши диалекти – по-горе беше даден пример как различно са записани думите в две еднакви български народни песни, които очевидно са били и изговорени от разните диалекти по различен начин.

Ако прочетем внимателно Митологическата библиотека на Аполодор²⁴ – или по-скоро това, което е останало от нея след подлагането ѝ на основна преработка през X век, когато по-голямата част от текста явно умишлено се унищожава – ще открием още много други «тракийски» (или «славянски») корени сред собствените имена, запазени у нас чак до ден днешен, като Парис/ Борис/ Паруш, Клониос/Клоньо, Милиус/Мильо, Главкос/Главчо, Еней/ Еньо, но също така Силен, Як и Медуша. Ще узнаем също, че отначало цар Прям (а не Приамос, както се предава на «класически» гръцки език) се казвал Подаркос/Подар(ъ)к.

Наистина, филолозите могат да посочат и редица гръцки паралели за етимологията на тези думи. Така Подбърун (бързокрака) се наричала харпията-майка на Ахиловите коне, а конете на Менелай и на Хектор носили името Пббърυος – съвсем ясна работа! Но това са имена, които се дават на коне, а не на царски син, чиито «бързи крака» са още в пелени и такова предизвикателство към боговете никой не би се осмелил да направи. Също така и името Прббμος може да се изведе от глагола πρίσθαι = купувам. Но и име с такова значение може ли да се даде на наследника на царския престол? При това тук и падащото на «а» ударение има важно значение – особено при т.нар. «простонароден» гръцки език (димотики), в който, също както при някои български наречия, са се запазили множество старинни (и дори «славянски»!) думи. Защото в този език буквата «а» с ударение и предшествана от «и» се произнася «я» – напр. при Касторя, както това име се изговаря от местното население, за разлика от книжовното Касториа. А в българския език имаме примери и за двете царски имена. И то макар че българските речници обикновено или не дават думата

«прямо», или пък я посочват като русизъм респ. архаизъм – аз трудно мога да се съглася и с двете определения, защото тя и днес се използва в българския език за обозначаване на определено качество, за което в нашия език няма друга по-точна дума и тази дума съвсем не е преминала у нас от руския език, защото в този език нейното значение е по-различно. По изключение тя не се е запазила в българския език във вид на собствено име, за разлика от голям брой други думи, означаващи положителни лични качества и използвани за собствени имена. Също така не се е запазила до наше време във вид на собствено име и думата «як» – името Як носил бащата на Ахил, предводителя на мирмидонците, за които сирийският историк от VI век сл. Хр. Йоан Малала твърди, че „сега се наричат българи и хуни“. И едната, и другата дума отговарят на същото правило за създаване на собствените имена в българския език. Както и думата «дар», съставна част на имена като Божидар и Дарина. А защо пък не и на Дарий? Или трябва да доказваме отново връзките между етносите от Евразия и техните езици както през предантичната, така и през античната епоха? Коренът на тази дума е санскритски и в гръцкия език е видоизменен като «дор», а в българския е запазил своя първоначален вид, като се съдържа в някои лични имена. И не тези имена са превод от гръцкото Теодор, а то представлява превод от не помалко разпространени български имена, които носителите им съобразно с условията са превеждали на гръцки език – и то чак до ново време. Примери за такива преводи посочва и Венелин в книгата си:

„По време на моите пътувания познавах няколко души, които са израснали край Балкана като *Драгомировци*, *Радуловци*, *Стояновци* и *Добрановци*, но след като прекарвали няколко години в Букурещ, Сибин, Брашов, Темишвар и Пеща, са се върнали в отечеството си с фракове и при това като *Димитриевици*, *Евстатиевици*, *Самуиловци* и *Василиевци*“.

В същия смисъл препоръчвам на читателя да види дългия списък на спомоществателите за *Священное цветтообращение*, издадено в 1825 година в град Будин (Буда) за полза на българите, от *Анастас Стоянович Котлянин*, който списък Венелин препечатва

в своята книга. Там се среща цяла поредица забележителни имена на издигнали се заможни българи, като: *Бухурданджибаша Теодориди Петровичъ*, *Сакеларъ Параскева*, *Велчо Терзи*, *Ангелъ Ивановъ Бурумлиди*, *Димитраки Пороглу*, *хаджи Иванъ Иофчоглу* и много други от същия вид.

Берлин, 25 август 2010

БЕЛЕЖКИ

¹ August Schleicher, *Die Sprachen Europas in systematischer Übersicht, Linguistische Untersuchungen*. New edition with an introductory article by Konrad Koerner, University of Ottawa, John Benjamins Publishing Company Amsterdam / Philadelphia 1983.

² МОЛИТВА / В минуту жизни трудную, / Теснится ль в сердце грусть, / Одну молитву чудную / Твержу я наизусть. / Есть сила благодатная / В созвучье слов живых, / И дышит непонятная, / Святая прелесть в них. / С души как бремя скатится, / Сомненье далеко – / И верится, и плачется, / И так легко, легко...

³ А. Х. Востоковъ, *Остромирово Евангелие 1056-1057 года*, Санктпетербургъ 1843 – Репр. *Evangelium Ostromiri*, unver. Nachdruck, Wiesbaden 1964 = Monumenta linguas slavicae dialecti veteris. Fontes et Dissertationes I.

⁴ *Грамматика церковно-словенскаго языка, изложенная по древнѣйшимъ онаго письменнымъ памятникамъ*, составленна Академикомъ А. Х. Востоковымъ, Санктпетербургъ, въ типографіи Императорской Академіи наукъ 1863.

⁵ Единствен досега регистриран случай за употреба на тази дума в руския език е в *Първата Новгородска хроника*, където под г. 6761 е отбелязано: „Не я почяхъ избивати, но онъ“ (И. И. Срезневский, *Словарь древнерусского языка*, II, 2: г. 1323).

⁶ Ю. И. Венелин, *Грамматика нынешнего болгарского наречия*. Публикация подготовлена Г. К. Венедиктовым, Російская академия наук, Институт славяно-ведения и балканистики, Москва 1997.

⁷ Юрий Венелин, *Грамматика на днешното българско наречие*, преведе от руски проф. Блажо Блажев, отговорен редактор проф. Петър Пашов, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ 2002. За отбелязване е, че дори след мнимото откъсване на българската казионна филология от пряката ѝ зависимост от нейните съветски господари, в специалната литература не се появи никаква рецензия, която да обясни причините за възложената от руската цензура възбрана върху забележителния труд на Априлов. Така само голословно бе прогласено значението на тази граматика като „Иконна книга за българския език“ – вж. интернет → < <http://liternet.bg/publish10/kvachkova/venelin.htm> >

⁸ Знак/графема за този звук се съдържа също и в българската руническа азбука. В своето изследване върху руническата писменост и нейните паметници в целия Понтийски район съветският учен Геннадий Станиславович Гриневиц (*1938) предлага в 1987 година въз основа на тази писменост ново разчитане на Фестския диск, обявен единогласно от официалната наука за неразгадаем, а в 1993/1994 година издава двутомен труд върху нея, като отначало ѝ нарича «праславянска», а по-късно «руска» и в изследванията си включва също граматиката на този език – вж. Геннадий Станиславович Гриневиц, *Православянская письменность. Результаты дешифровки*, том I, Москва: Издательство «Общественная польза», 1993, том II, Москва: Издательство «Летопись», 1999 (=Энциклопедия Русской Мысли, I-II) – електронно издание → < <http://libereva.ru/biblus/grinev/grinivich.htm> >. Всеки разумен човек би задал въпроса, който нито един историк или филолог, по едни или други причини, не поставя: ако светите братя-равноапостоли Кирил и Методий бяха съставили азбуката си за „великоморавците“ чехи и словаци, защо в нея липсват букви/графеме за най-характерните звуци на техния език като «рж» и

«пш», а има знаци за звуци, характерни само за българския език, означени с ђ и ж – респ. с њ и џ.

⁹ V. Jagić, *Wie lautete ꙗ bei den alten Bulgaren?* Archiv für slavische Philologie, Bd. III, Berlin 1879, с. 312-355.

¹⁰ Главно свидетелство за „замръсяването“ на гръцкия език от албанците – според представите на европейските езиковеди като Шлайхер – е изданието през 1770 година в Москопое/Воскопое (Високо поле), Корчанско, триезичен латино-албано-влашки речник, при който влашките и албанските думи са предадени в гръцка транскрипция (?!), но са допълнени също от автора на речника, известния гръцки патриот и проводник на фанариотската пропаганда в българските земи протопоп Теодор Кавалетис, с гръцизми, заместващи българските думи, употребявани в народния говор на албанците. Този речник се прииздава само четири години по-късно в Лайпциг от известния германски историк Йохан Тунман и от тогава става основен наръчник по албански език за западноевропейските изследователи, включително и Шлайхер, макар и през следващите десетилетия да се допълва и коригира основно при създаването на книжовния албански език, приключило едва след Балканската война. Изследването на Тунман върху албанския език с приложения към него триезичен речник е отпечатано отново във факсимилно издание през 1978 година: Johann Thunmann, *Über die Geschichte und Sprache der Albanen und Wlachen*. Nachdruck der Ausgabe von 1774, herausgegeben und mit einer Einleitung versehen von Harald Haarmann, Hamburg: Helmut Buske Verlag 1978 (= Romanistik in Geschichte und Gegenwart, Bd. 4).

¹¹ Вж. с. 51 и сл. от българското издание на книгата.

¹² В посветения на граматиката на „праславянския“ или „прануския“ език втори том от своето изследване върху руническа писменост Гриневич основно проучва синтаксиса и граматичните форми при писмените паметници от този език, като отбелязва изрично, че в него не се среща нито инфинитивната форма на глаголите, нито творителен падеж. Затова пък в надписа върху един медальон откриваме звателен падеж при думата вълк – и то заедно с „носовката“: ВЪ-ЛЪ-ЧЕ ПЪ-МЪ-ЖЪ-И. Интересно е да се отбележи, че същите граматични форми, заедно с „носовката“, откриват при надписите на „старомакедонски јазик“ и „научниците от Република Македония“, без да могат да обяснят липсата на тази гласна в техния съвременен книжовен език – вж. напр. статията на македонския археолог Васил Ильов за надписа от Ситово, Пловдивско, публикувана в интернет през 2006 година → http://www.unet.com.mk/ancient-macedonians/sitovo_a.htm > Вж. също там и другата статия на този автор, *The wooden book with a macedonian inscription from 5.260 B.C. from the prehistoric lakeside settlement at the Kostur Lake* (Дървената книга с македонски надписи от 5260 г. пр.Хр. от предисторическите пластове в Костурското езеро) < <http://www.unet.com.mk/ancient-macedonians-part2/> > Моите бележки за надписа от Ситово вж. в статията ми *За иманярите и колекционерите на старини* във в. „Гласове“ № 19 от 2-8 юни 2006, с. 10-11, публикувана също в интернет < http://www.otizvora.com/?page_id=31 > В моята статия засягам и въпроса за новите изследвания на д-р Стефан Гайд върху писмеността на първоначалното население в нашите земи, от които неотдавна излезе и четвърти том: *Тракийското писмо декодирано IV*, София 2008. Там добре обосновано се показва нейната връзка и с двете египетски писмености, като се проследява развитието ѝ в течение на много хилядо-

летия – но и със свещения египетски език, чиито остатъци напоследък проследи един канадски учен в топонимията на цялото западно крайбрежие на Европа: Edo Nyland, *Linguistic Archaeology – an introduction*, Victoria/Canada: Trafford, 2001. Независимо от отрицателната критика на академичната наука спрямо това изследване на «алтернативния» автор, с когото имах възможност да се запозная в Берлин преди няколко години и да водя продължителен разговор, то съдържа огромен словесен материал, изключително важен и за историята на българския език.

¹³ Вж. напр. М. М. Копыленко, *Гипотактические конструкции славяно-русского перевода «Хроники» Георгия Амартола*, във: Византийский Временник 1957, XII, с. 232-241; същ., *Из исследований о языке славянских переводов памятников византийской литературы (Гипотактические конструкции славяно-русского перевода «Александрии»)», пак там, 1959, XVI, с. 82-91. По този въпрос срв. моите бележки в *Цар Симеоновият Съборникъ от X век II*, София 2008, с. 57.*

¹⁴ Оригиналният текст от *Повесть временных лет* във всички редакции и преписи гласи: „и от тех варягов прозвалася Русская земля Новгород. Новгородцы же – те люди от варяжского рода, а прежде были словене“. За всеки българин е ясно, че предлогът «от», употребен два пъти в този откъс, замества творителния падеж, а не обозначава произход, както би го схванал всеки руснак. И съответният точен превод е: „Тези варяги нарекоха руската земя Новгород. Те нарекоха хората «новгородци», а по-рано същите се наричаха «славяни»“.

¹⁵ Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, 1. Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen*, Bd. 1, Osnabrück, 1868, ²1879, ³1973; *2. Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen*, Bd. 2, Osnabrück, 1868, ²1879, Heidelberg: Winder, ³1926; *3. Vergleichende Wortbildungslehre der slavischen Sprachen*, 1868; ²1876, ³1973; *4. Syntax*, 1868, ²1873, ³1926.

¹⁶ Franz Miklosich, *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, в: Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Classe, 12. Bd., Wien, 1862, с. 3-54 – вж. по-специално с. 4-8.

¹⁷ Вж. преди всичко: Alexander Issatschenko, *Mythen und Tatsachen über die Entstehung der russischen Literatursprache* = Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, Sitzungsberichte, 298. Bd. 5. Abhandlung, H. 3. Veröffentlichungen der Kommission für Linguistik und Kommunikationsforschung, herausgegeben von Alexander Issatschenko und Manfred Mayrhofer, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1975; *Geschichte der russischen Sprache*, Bd. I-II, Heidelberg 1980, 1983.

¹⁸ Николай Годоров, *Българският Именник в Стара и Нова Европа*, „Българска вечност“ 69, София: Тангра ТанНакРа ИК, 2008.

¹⁹ Д. Дечевъ, *Приносъ към трако-славянскитѣ езикови отношения*, в: *Юбилеенъ сборникъ на Народната библиотека въ Пловдивъ (Юбилеенъ сборникъ Борисъ Дяковичъ)*, София 1927, с. 311-317.

²⁰ *Ein Beitrag zu den slavisch-thrakischen Sprachbeziehungen*, в: *Zeitschrift für slavische Philologie*, IV/1927, с. 377-383.

²¹ Аполлотор, *Мифологическая библиотека*, Ленинград: Наука, 1972, с. 66-67, на свободен достъп в интернет → < padabum.com/d.php?id=43321 >

²² „Ζεὺς [...] αὐτὸς δὲ πάλιν τρέπεν ὄσσε φαεινῷ, νόσφιν ἐφ' ἰπποπόλων Θρηκῶν καθορώμενος αἶαν Μυσῶν τ' ἀγγεμάχων καὶ ἀγαυῶν Ἰππυμολγῶν γαλακτοφάγον, Ἄβίων τε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων...“ – *Илиада* XIII, 1 – срв. *Извори за историята на Тракия и траките* I, София, 1981, с. 31.

²³ Противно на наложеното от гръцки и немски автори твърдение, че думите на Зевс не се отнасят до нашата Мизия, а до малоазиатската, е становището и на Страбон, отбелязано от него в География, кн. VII:

„2 Прочие, елините са приемали, че гетите са траки. А гетите са обитавали от двете страни на Истър, както и мюзите, които също са траки и са еднакви с народа, който днес се нарича мизи. От тези мюзи произхождат също и мюзите, които днес живеят между лидийците, фригите и троянците. А самите фриги са бриги, тракийско племе, каквито са и мигдоните, бебриките, медовитините, витините и тините, и, според мен, също така и мариандините. Всички тези народи, разбира се, напълно са напуснали Европа, но мюзите (мизите) са останали там. И Посидоний според мен е прав в предположението си, че Омир поставя мюзите в Европа (имам предвид тези в Тракия), когато казва:

*«После обърна очи лъчезарни в обратна посока,
вледан далеч към родината на коневъдци тракийци
и на мизийци, прочути в бой ръкопашен...»*

Защото със сигурност, ако Омир имаше предвид мизите в Азия, то изказването нямаше да е свързано. Всъщност, след като Зевс извърща очи от троянците към земята на траките, би било акт на човек, който обърква континентите и не разбира фразата на поета, да свърже с Тракия земята на азиатските мизи, които не са «далече», а имат обща граница с Троада и са разположени зад нея и от двете ѝ страни, а са отделени от Тракия с широкия Хелеспонт. Защото «обърна» означава преди всичко назад, а този, който премества погледа си от троянците към народа, който е или зад троянците, или от двете им страни, всъщност измества погледа си по-надалече, а не «назад». А добавената фраза е доказателство за точно тази гледна точка, тъй като поетът е свързал с мизите «хипемолгите», «галактофагите» и «абиите», които всъщност са живеещите във фургони скити и сармати. Защото в днешно време тези племена, както и племената на бастарните, са се смесили с траките (всъщност повече с тези от другата страна на Истър, но също и от тази страна). С тях са се смесили и келтските племена, боите, скордиските и тавриските. Скордиските обаче някои ги наричат «скордист». А тавриските биват наричани също така «тевриски» и «тавристи».“ *Страбон – География*, „Антични автори. Изворите за Тракия и траките“, Книга VII, 3,2, превод на В. Русинов, 2008, Интернетно издание → <http://antichniavtori.wordpress.com/2008/11/13/sgp0/> >.

Този откъс от книгата на Страбон акад. Дечев не само е познавал, но го е включил в съставените от него заедно с проф. Г. Кацаров *Извори за старата история и география на Тракия и Македония*, София: БАН 1915, ²1949 – на тази книга ще се спрем по-нататък още веднъж. Бележката в книгата на Страбон, заедно с редица

други негови бележки относно произхода и връзките на населението на нашите земи, ще обясни на интелигентния наш съвременен читател защо тъй важните за българската история съчинения на Страбон не са били превеждани на български език и не се издават чак досега – освен кратките откъси в по-горе посочената книга. Пълният превод на руски език излиза едва в 1964, преиздаден в репринт през 1994 година а от скоро достъпен в интернет: *Страбон. География*. Перевод, статья и комментарии Г. А. Стратановского. Под общей редакции С. Л. Утченко, в серията «Памятники исторической мысли», Москва: Наука 1964, репр. Москва: Ладомир 1994 < <http://ancientrome.ru/antlitr/strabo/index.htm> > Срв. също и гръцкия оригинален текст: *Strabonis. Geographica*. Recognovit Augustus Meineke, Lipsiae MDCCCLXXVII в електронното издание на Google с линк към него от електронното руско издание. Вж. и излезлите на немски език коментарији върху текстовете на Страбон за гетите (само южно от Стара Планина!) от К. Бошнаков: Konstantin Boshnakov, *Die Thraker südlich vom Balkan in den Geographica Strabos. Quellenkritische Untersuchungen*, Wiesbaden: Steiner, 2003 (=Palingenesia 81).

²⁴ Вж. по-горе, бел. 16. Вж. също и интернетните издания в оригинал и преводи на различни европейски езици, вкл. на руски. По същите причини, по които не се издава на български език преводът на *Географията* от Страбон, не се издава и *Митологичната библиотека* на Аполодор. А дезинформиращата българския читател *История на българите* от Константин Иречек продължава да се препечатва в нови и все по-люксови издания. Както и съчиненията на останалите корифеи на българската историческа «наука».

РАЗМИСЛИ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК II

Най-тясно свързан с въпроса за българските лични имена и техния произход, но и времето, когато те се появяват и съответно регистрират, е въпросът за „славянските“ топоними в земите, заселени от българи – а и не само от българи. По този въпрос съществуват обширни изследвания, публикувани в специални монографии и многобройни статии. И ако те показват несъмнено огромен брой топоними, запазени до не много отдавна и на територии, на които не са открити досега никакви други следи от „славянско“ население, въпросът за времето на появявата им остава все още не само неизяснен, но и продължава да бъде оспорван, а съответно и манипулиран от някои изследователи. Защото, ако и да е безспорно, че такива „славянски“ топоними, също както „славянските“ лични имена, могат да се появяват само там, където има „славянско“ население, не тъй безспорен остава въпросът кога това „славянско“ население се появява по местата, където са останали такива топоними и са били регистрирани „славянски“ имена. И естествено въпросът, какво трябва да се разбира под названието „славянско“ население? И под названието „славянски“ топоними?

Тъкмо тук са правени – а и все още продължават да се правят – най-много манипулации. Защото според миграционната теория на германските изследователи от XIX и XX век, дълго преди заселването на „славяните“ в Югоизточна и Средна Европа тези земи са били населени с тракийски, келтски и германски племена, така че „славяните“ са могли да се заселят по тези земи само след измирането или преселването на местното население, и то не преди последните десетилетия на VI и първата половина на VII век сл. Хр., когато в историческите извори за първи път се появяват сведения за нападения на „славяни“¹. Някои от личните имена с несъмнено „славянски“ произход, засвидетелствани от историческите извори за най-ранната епоха в нашите земи, бяха предмет на първия раздел от това изследване. Но също от най-ранната епоха са засвидетелствани от писмените извори на същата територия значителен брой топоними, чиято етимология се счита за „славян-

ска“ и негръцкият им произход е във всяко съмнение, макар и някои от тях да са стигнали до нас в грецизиран вид. Също както личните имена и тези топоними са били предмет за много дискусии, продължаващи до ден-днешен. Между тези топоними най-много дискутирани са *Bylazora/Belazora* (местност на река Axios/Вардар, спомената от Полибий в началото на II век пр.Хр.), *Hestane* (село в Аркадия, засвидетелствано в IV век пр.Хр.), *Gordium* (град във Фригия, Мала Азия), *Olenus* (град в Пелопонес, споменат в III век пр.Хр.), както и много други, отбелязани в химните на Омир, пътеписите на Страбон и изброени от Прокоп(ий) във връзка с построените от Юстиниан крепости за защита на империята от готите и вандалите още дълго преди „заселването на нашите земи със славяни“². Но дори името на този император, както и на някои от неговите военачалници, също както и имената на голям брой исторически личности от предишните векове, са с несъмнено „славянски“ корени – на първо място това се отнася до неговия предшественик, императора Юстин, за когото е известно, че произхожда от местното население в района недалече от днешния град Кюстендил и чието име, също както името на неговия племенник Юстиниан, е превод на латински език от „славянското“ име Управда. За съпругата на Юстин е известно от историческите извори, че се наричала Любка и не знаела латински език.

Тъй като нито едно от тези имена не издава „тракийския“ му произход, главният въпрос тук си остава: кога на Балканския полуостров са успели да се „инфилтрират“ толкова много „дошли от Задкарпатието славяни“, за да се издигнат до най-високите места в държавната и военната йерархия – а ние знаем също и че почти всички византийски императори от Константин Велики до Юстин II са произлезли от местното „неримско“ население на Балканския полуостров. И за никой от тях не се отбелязва в изворите, че е бил от някакъв благороден произход или че е излязъл от средите на римските колонизатори.

Известният изследовател на „славянските древности“, чехът Павел Йозеф Шафар(ж)ик (1795-1861), явно въодушевен от „славянския“ произход на Юстиниан, както и на чичо му Юстин и на леля му Любка, открива при всички тях поредното неопровер-

жимо доказателство за разпространението на „славянството“, като посочва „множество славянски топоними по родните места на двамата императори, запазени до ден днешен“³. Той бива обаче незабавно смъртен от блюстителите на миграционната теория, че посочените от него топоними не може по никакъв начин да са възникнали преди VII век – ако и императорите и военачалниците със „славянски“ имена да са се родили в съответните места поне 150-200 години по-рано.

Германската и австрийската историография създават нелепата и абсурдна теория за „Великото преселение на народите“, според която „скандинавските готи-германци, дошли от о-в Скандза и заселили се в Северното Причерноморие, започват през IV век под влияние на някакви хунски племена от Далечния изток да се придвижват на запад и югозапад, населяват Балканския полуостров (преди това напълно обезнаселен) и Средна Европа (също дотогава обезнаселена). И след това завладяват Римската империя, като по такъв начин стават нейни законни наследници, а германските императори си прикачат титлата Император на Свещената римска империя. След което тези готи изчезват безследно.“

Че при така наречените готи не се касае за никакви германски племена, доказват не само историческите извори, отричащи всяка връзка на този народ с етнически германци. Доказват го и археологическите изследвания, но и изследванията върху писмените паметници, разчетени наново през последните десетилетия – а те от своя страна пък доказват, че езикът на населението от Югоизточна и Южна Европа не е езикът, говорен от руските, полските и средноевропейските народи, на които тенденциозно се дава общото име „славяни“, с което до края на първото хилядолетие никой от тези народи не се споменава в нито един писмен извор⁴.

А кои са тогава славяните, за които пише във всички учебници по история, че през VI и VII век *залели като море* целия Балкански полуостров? За това твърдение историците се позовават на сведения в два ръкописа с твърде съмнителна достоверност, писани и преписвани много векове по-късно, разказващи за чудотворното избавление на християните от страшната напаст на някакви врагове, които назовават *авари*, а че те са идентични със „славяните“ е предположение

на историците, за което няма никакви доказателства⁵. Такива славяни не познава нито един от хронистите до края на първото хилядолетие⁶, а в сведенията за нападения срещу Източната римска империя се съобщава за походи на разнородни отряди, в чийто етнически, респективно племенен състав, назоваван подробно в изворите, името славяни липсва. Говори се за авари, скити, готи и дори за българи. Говори се за плячката и робите, които нападателите взимали със себе си при своето завръщане отвъд Дунава. И за откупа, който те получавали за пленниците си. Но за **преселване и заселване на славяни** в тези земи никъде не се споменава. Също както никъде в историческите извори от първото хилядолетие не се споменава названието **славяни**. За заселване на нападателите в Пелопонес и дори на о-в Монемвасия съобщава само единият от двата посочени по-горе църковни източници и дори отбелязва годините, в които те дошли и били прогонени, като прекарвали в тези земи 218 години. Но съобщава също, че нападателите били авари – народ, говорещ език различен от „славянските“ езици. И следователно трудно може да се допусне да са оставили след себе си над 3000 „славянски“ топонима. А от това число „славянски“ топоними в границите на сегашната гръцка държава, което съвременните историци и филолози твърдят, че са установили, те съдят за големия брой на „славяните“ и за размера на „завладяната“ от тях територия. Намират топонимите по цялата територия на Гърция, чак до най-южната част на Балканския полуостров, Пелопонес. И ги цитират като доказателство за тяхното временно присъствие в тези земи, преди да бъдат асимилирани от местното население.

Въпросът за „славянското“ – но и за гръцкото – присъствие по територията на съвременната гръцка държава се поставя в историографията за първи път малко преди средата на XIX век, когато младият германски учен Якоб Филип Фалмерайер (1790-1861), посетил като пръв филолог и историк със солидно академично образование новосъздадената гръцка държава, издава своя труд *История на полуостров Морея през Средните векове*⁷. В своята книга Фалмерайер излага тезата, че нито гръцкият народ, нито неговият език надживяват Античността и изчезват без какъвто и да е остатък в средновековието, след смесването и пълното им асимилиране от народите, които пре-

минават или се заселват по цялата територия, където се намирала и Класическа Гърция, и където в Античността се е говорил класическият гръцки език, в Ново време изучаван в европейските университети, но непонятен за съвременното население, говорещо някаква смес от – според него – албански, влашки и славянски диалекти. Също от красотата на древните „гърци“, за която свидетелстват статуите на Фидий и Праксител, той не намира в съвременните „гърци“ и следа, като физическият тип на сегашните жители на същата територия отговаря на представите на европейците за албанските и турските кръвожадни разбойници, за чиито нападения над мирното население европейската преса изчерпателно осведомява своите читатели⁸.

Твърденията на видния германски учен, подкрепени с много доказателства, базиращи на наблюденията му по време на продължителния му престой в Гърция, поставят началото на един спор, съпроводен от филологически и археологически изследвания, който продължава повече от век и половина и дори се разгаря още повече след привличането и на генетичните изследвания върху населението, при които „гърците“ се разграничават основно от местното балканско население – действителния носител и продължител на древната култура и на духовна традиция на първата европейска цивилизация.

За решаването на този спор първо биват подложени на задълбочен анализ всички исторически извори, отнасящи се към „заселването на славяните“. Още в средата на XIX век се появява цяла поредица от научни изследвания на видния руски историк Александър Чертков (1789-1858), който въз основа на многобройните исторически свидетелства оборва теорията за преселението на „славяните“ и заселването им в Югоизточна Европа, като доказва, че основното население в тази част от Европа, независимо от многобройни негови разселвания на североизток и северозапад и смесването му с по-късни пришълци, запазва през цялата историческа епоха своите етнически особености⁹ – а филологическите изследвания през последния век и половина ще докажат от своя страна, че и езикът на това местно население ще запази през цялата историческа епоха своите особености.

В последните години на XIX и началото на XX век излиза цяла поредица научни изследвания, посветени на най-важните исторически извори, свързани със „славянските“ лични имена¹⁰ и със „славян-

ското“ нашествие. Пръв руско-американският византолог А.А. Василиев прави още в 1894 г. критичен преглед на историческите извори за „нашествието на славяните“¹¹, като изхожда от тезата на Фалмерайер и един коментар за нея от българския етнограф Д. Матов¹². Считайки тезата на Фалмерайер за твърде пресиленна, той се дистансира и от сведенията на църковните летописци, преди всичко авторите на Монеувасийската хроника, които единствени съобщават за пълното завладяване на Южна Гърция и изстребването на нейното население. Ново критично издание на Монеувасийската хроника в 1907 г., подкрепено от много други публикации, излезли в последвалите десетилетия, поставят изцяло под въпрос „славянското нашествие“. Срещу тях единствен Ив. Дуйчев прави с една своя публикация несполучлив опит да идентифицира набезите на аварите със „славянското нашествие“, за което не съобщава никакъв исторически извор¹³.

Липсата на доказателства в историческите извори за „славянското нашествие“, унищожило античната висока култура на Древна Гърция с нейните художествени паметници и нейното население по цялата територия на съвременната гръцка държава, включително Пелопонес и егейските острови, не може да обезсили тезата на Фалмерайер, за която ще продължат да се водят спорове до ден-днешен. Класическата култура на Древна Гърция съставя основата на класическото образование в европейските университети от началото на Ренесанса в Италия до сега и представлява еталона, по който трябва да се развива съвременната цивилизация – в противовес на мрачното Средновековие, оковало човешкото съзнание, лишавайки го от свободата на духа и от красотата. Тези два полюса – Класическата античност и Средновековието – са в представите на академичната наука за пътя на човечеството две постоянни величини, две аксиоми, за които не може да се спори, както не може да се спори за доброто и злото. И следователно не може да се спори за разрушенията на варварите-славяни и за злото, което те са донесли на човечеството, задържайки неговото развитие по пътя към съвършенството. В този смисъл в новата гръцка държава започва системното унищожение на всички културни паметници от епохите, предшествали и последвали Класическата античност. Градоустройственият план на новата гръцка столица Атина унищожава в нея не само всички средновековни пост-

ройки, но и следите от докласическата епоха, а в новата образователна система залягат нормите на езика, говорен от културния елит на древна Атика през IV век пр.Хр. с неговата лексика, фонетика и граматика – такъв, какъвто си го представят новите гръцки учители, получили своето образование в европейските университети. И тези норми ще определят съзнанието на следващите поколения с всички последствия в политическия и културния живот на страната¹⁴.

Усърдното търсене на непознати досега исторически извори през целия XX век няма да промени с нищо съществуващото дотогава положение. Нещо повече: в науката се установява понятието „тъмни векове“ (Dark Ages)¹⁵, включващо епохата на „Великото преселение на народите“ от VII до IX век сл. Хр., от която не са запазени почти никакви исторически извори и надписи. В течение на миналия век се разширяват както хронологическите, така и географските граници на тази епоха, за да обхванат едва ли не цялата територия на Балканския полуостров в следюстиниановата епоха до началото на IX век, без да бъде обяснено по някакъв приемлив начин отсъствието на паметни надписи и други исторически документи, каквито изобилстват в тази територия от най-далечното минало. А към унищожените до основи паметници на класическата древност ще се прибавят над 700 регистрирани досега раннохристиянски църкви, при това повечето от тях построени около средата на VI век и систематично разрушени също до основи с прилагането на техника и логистика, с каквито „варварските нашественици“ не са разполагали. В някои от главните църковни центрове разрушенията засягат също обществените и административните сгради, заедно с укрепителната и водоснабдителната им система, като строителният материал от разрушените постройки е безследно изчезнал – отнесен в неизвестна посока. А дори и най-старателните археологически изследвания на терена около тези сгради не откриват никакви следи от живота – но и от смъртта – на населението в тези места и селища¹⁶.

Що се отнася до „славянското“ население на Средна и Южна Гърция, оставило след себе си над 3000 топонима, преди да изчезне безследно от там, проблемите, свързани с него ще продължат да занимават историците, географите и езиковедите до сега, макар и почти всички тези топоними да са заменени с „гръцки“ още след създава-

нето на новата гръцка държава или след присъединяването на „изконните гръцки“ територии в Беломорието и Западна Македония подир Балканската и Първата световна война. Със събирането и описването на тези топоними се заема повече от две десетилетия подир тяхното заличаване от регистрите на населените места в Кралство Гърция най-бележитият представител на германската славистика през втората четвърт на миналия век, Макс Фасмер, съчетаващ в трудовете си достиженията на руската и германската славистика и автор на „досега ненадминатия“ етимологичен речник на руския език. Неговият труд, озаглавен *Славяните в Гърция*, излиза от печат малко преди разрастването на Втората световна война върху територията на Русия, но е издаден в две репринтни издания след войната в ГДР¹⁷. При несъмнената ценност на събрания и класифициран фактически материал в голямоформатната книга с над 350 страници текст, неспециалистът трудно ще забележи дори при по-внимателен преглед на текста два сериозни недостатъка на това изследване: първо, че то базира единствено върху официалния списък на населените места в Кралство Гърция, а не върху заснетата от Австрийската академия на науките през втората трета на XIX век топографска карта, съдържаща значително по-голям брой топоними¹⁸, и второ: липсата на етимологически изследвания върху представените в изследването топоними – при това авторът е считан за най-големия специалист по етимологията на „славянските“ езици. Също така липсват и данни не само за произхода на топонимите, но и за писмените паметници, където съответните „славянски“ думи се срещат. А този прочут учен не само не отговаря на някои от главните въпроси относно етимологията на описаните топоними, но и изобщо не ги поставя. Първият от тези въпроси е: защо голяма част от „славянските“ топоними не могат да се изговарят не само от всички останали „славянски“ народи, но и от местното гръцко население? И не могат да се напишат правилно със съответните азбуки, ползвани както от гърците, така и от останалите „славянски“ народи? Нека посочим тук някои от тях за пример: *Балъджа*, *Белъш*, *Бездън*, *Бъзово*, *Бърдник*, *Вълчица*, *Върбище*, *Дъжница*, *Дървен*, *Жужъл*, *Забърдо*, *Кръстен*, *Къпиново*, *Къщици*, *Мръчко*, *Мъглен*, *Печани*, *Пицява*, *Стръково*, *Стръ-*

мен, Сърбица, Трън, Тръстеник, Търново, Хълмци, Църква, Църквище, Чернозем (респ. р. Черна), Чърница, Чърнеш¹⁹. Много от топонимите са свързани с названия на растения, за които останалите „славяни“ не знаят такива имена и дори не познават съответните растения – за пример тук ще посочим само *чърница* (τσιρνίτσα), *бъз* (Μπιζιόν), *чимшир* и *бръшлян* (Μπρούφλιανι), които далеч не изчерпват целия репертоар от непознатите на останалите „славяни“ имена на растения²⁰.

От своя страна и съвременният гръцки филолог Малингудис в една своя публикация²¹ изследва отделни групи „славянски“ топоними и стига до заключението, че такива групи топоними в Тесалия са свързани с първоначалното установяване на земеделието и обработката на целинни земи на мястото на съществуващите дотогава гори, като дава и съответни примери. А това става именно в Тесалия, която от незапомнени времена, още дълго преди историческата епоха, е известна като една от житниците на Балканския полуостров и да се приписва внедряването на земеделието на „заселилите се в VI-VII век славяни“ е много трудно приемливо.

В същата си публикация Малингудис в бележка към текста се противопоставя на твърдението на съветски автори, че „новозаселените славяни били ловци и рибари и дори приписват на него, Малингудис, същото твърдение, докато той винаги е застъпвал становището, че те са били опитни уседнали земеделци. Но не отговаря на въпроса кога се извършва разораването на „необработваните до идването на славяните земи“.

Цяло десетилетие преди първото издание на книгата на Фасмер в София излизат две също обемисти изследвания върху „славянските“ топоними и езика на българското население в Албания от видния руски езиковед А. Селищев²². А в своите изследвания Селищев и в двете свои книги не само разглежда внимателно етимологията на много от „славянските“ топоними в Албания, но проследява също и развитието на езика, като застъпва становището, че при това „славянско“ население се касае изрично и изключително за българи.

Паралелно с изследванията на „славянските“ топоними, още от края на XIX век се провеждат и археологически изследвания по цялата територия на сегашна Гърция, включително Пе-

лопонес. Резултатите от тези изследвания са пръснати в трудно достъпни не само за широката публика, но и за специалистите гръцки и чужди издания. Още в 1978 г. излиза обаче и едно обобщаващо изследване върху всички публикувани дотогава резултати, при това на немски език, по-достъпен за болшинството читатели от гръцкия²³. По едни или по други причини, случайно или не, това изследване е по-трудно достъпно и от най-редките археологически публикации. Неговото заглавие липсва във всички известни библиотечни електронни каталози, включително и в документацията на Google. А тъкмо внимателното проучване на резултатите от археологическите изследвания – и то не само върху територията на Пелопонес – помага съществено за изясняването на цялата проблематика във връзка със „славянското нашествие“.

Изследванията на Фасмер, Селищев и Малингудис върху „славянските“ топоними в Гърция и Албания водят явно и недвусмислено до извода, че собствените имена и топонимите със „славянски“ корен трябва да са свързани с някакво население, живяло на Балканския полуостров още в най-далечни времена, дълго преди идването на гърците, но и на траките²⁴, чийто език е съдържал много думи, считани за „славянски“, но и граматични особености, преминали в новогръцкия език очевидно независимо от старогръцкия, като част от езиковия субстракт на първоначалното население, запазена на места в Югозападна Гърция също от незапомнени времена. И въпросът какви са в действителност тези „славянски“ топоними, както и кое е населението, което ги е употребявало, съвсем не е по-малко сложен от въпроса за „славянските“ имена, на които беше посветена част от първия раздел на това изследване. Защото, ако ги анализираме внимателно, ще забележим, че въпреки техните „несъмнено славянски“ корени, много от тях са или непроизносими от гърците и от останалите „славяни“, или най-малко не могат да се изговарят правилно от тях, понеже съдържат характерните само за българския език звуци. Само тяхното изреждане би заело десетки страници. На тях са посветени множество монографии и статии, определящи – макар и съвсем непълно и приблизително – броя им,

надминаващ пет хиляди. И то само в земите извън границите на днешна България. При това въз основа само на публикувани данни от научната литература и от съставените в средата на XIX век географски карти, които дават само една нищожна част от тях. Произходът на тези топоними и тяхното необикновено голямо разпространение са също тъй необясними за учените слависти, както и фактът, че много от тях се срещаха преди да бъдат преименувани от гърците след Балканската война също и в някои твърде трудно достъпни и изолирани планински райони в Пелопонес и Централна Гърция, за които не може да се допусне, че в миналото са били заселени от „емигранти-славяни“, познати като уседнали земледелци. А в непосредствена близост на тези топоними не се срещат другоезични топоними, които биха показали наличието и на друг етнос, оставил там следи от своето съществуване.

Най-куриозното обаче е, че сред тези „славянски“ топоними в югозападната, но също така в централната и северната част на Балканския полуостров, та дори и в някои райони, които никога не са били включени в българската държава, се срещат често топоними, свързани по думите на споменатия по-горе прочут немски славист с „племенното название на едно разположено по долното течение на р. Дунав турко-татарско племе“²⁵. А тези топоними се срещат по цялата територия на днешна Гърция – чак в Акарнания и Етолия, но и на островите Тасос и Крит. Наистина, и тук са правени опити да се обясни наличието на въпросния етноним в топонимиката на някои от най-южните райони на Балканския полуостров със заселването на пленници, произхождащи от туй племе или с насилственото преселване на негови представители по тези места. Но откъде той ще се появи в името на една планина или на едно езеро? И това обстоятелство е необяснимо за изследователите, както необяснимо е и не по-малко странното обстоятелство, че така нареченото „славянско“ население в югозападната част на Балканския полуостров на север и изток от Далмация, никога в миналото не е считало себе си нито за македонско, нито за славянско, а само за българско.

А сред хилядите „славянски“ топоними в Гърция – но също и в съседните страни Македония, Албания, Сърбия и България, както

и в Румъния – не е известен дори и един топоним, произхождащ от „етнонима славяни/словени“. И забележителното при „славянските“ топоними в Гърция е, че при извършените по местата с най-голяма тяхна концентрация археологически изследвания досега не са открити никакви следи от славянско население през VII-IX век с характерната за него керамика²⁶, а историческите извори отбелязват само, че през тези места са преминавали по това време отряди на разнородни племена, споменавани поименно – идвали са и са се връщали обратно зад Дунава²⁷.

Не без значение е и фактът, че броят на регистрираните от изследователите „славянски“ топоними по територията на днешна Гърция не се увеличава с приближаването до населените със „славяни“ области на север от Гърция. Напротив – най-много такива топоними, повече от една четвърт от общото число на запазените до началото на XX век по територията на сегашната гръцка държава „славянски“ топоними, се срещат в най-далечния на юг район, Пелопонес – а е трудно да се приеме, че ако „славяните“, тръгнали да се заселват по гръцките земи, първо се били заселили в най-далечния и при това твърде неблагоприятен за земеделие хълмист и каменист район, удобен едва ли не само за отглеждане на кози. И чак след като го запълнили до края, започнали да се връщат и заселват в най-удобните за земеделие райони, установяйки се тук-там по тях, оставяйки също така тук-там по някой свой топоним. Това противоречи на всяка логика и за него нямаме никакви доказателства – също както нямаме никакви доказателства, че при вражеските набези през VI и VII век, извършвани от разнородни нападатели срещу Византийската империя, по нейната територия оставали само „славяните“, а всички други се завръщали по домовете си. В своята книга за Готската война Прокоп(ий) от Цезарея описва подробно славянските набези срещу империята, извършени между 545 и 552 г., разказва за техните грабежи и за отведените от тях роби. За никакво тяхно заселване там той не говори, а по думите му те винаги се завръщали отвъд Дунав заедно с плячката си и взетите от тях роби.

По силата на същата логика, че „славяните“ оставили след набезите по територията на Византия своите топоними, би тряб-

вало да си зададем и един друг въпрос: ако при своите набези през няколкото десетилетия от VI и VII век те успели да оставят толкова много топоними в най-далечните райони на империята, защо тогава през последвалите столетия, когато Пелопонес напълно се погърчва, „славянските“ топоними не се заместват с гръцки, а това става едва в най-ново време – или по-точно след Балканската война? Та от VII до XV век, когато Пелопонес попада под османска власт, е имало предостатъчно възможности и време за тяхното преименуване. А че такава преименуване не е извършено, причината може да бъде само в това, че въпросните „славянски“ топоними са остатък от много древна епоха и че произхождат от автохтонното население, а гърците са по-късни пришълци и са ги възприели от това автохтонно население, с което се смесили.

Нито българските историци и археолози, нито българските филолози обръщат внимание на многократните и достатъчно аргументирани бележки на Малингудис за липсата на каквито и да било археологически данни за присъствието на „славянско“ население по цялата територия, на която са били запазени до Балканската война хиляди „славянски“ топоними – а тези топоними са били значително повече: двойно, тройно или дори четворно повече от отбелязаните и изследвани от Фасмер. Какво означава това? Означава ли, че археологическите изследвания са извършвани некоректно и „славянските“ артефакти не са били забелязани или са били умишлено прикривани и по такъв начин манипулирани? Че някои резултати от археологическите изследвания в България през 1950-те, 1960-те, 1970-те и дори през 1980-те години са били съзнателно манипулирани в полза и на „славянската“, и на „прабългарската“ теория за произхода на нашия народ ние научаваме едва през 1990-те години от повече или по-малко случайно промъкнали се в печата спомени на някои от действащите лица, но при внимателен преглед на публикациите за „прабългарските“ и „славянските“ некрополи, разкопани през цялата втора половина на миналия век, не може да не бъдат забелязани от критическия поглед на читателя значителни умишлени манипулации. Тези манипулации са били забелязвани обаче и още веднага след извършването им, като

за коментариите по тях има публикувана достатъчно литература и у нас, и в чужбина, макар и тази литература да се премълчава най-усърдно до ден-днешен, също както не се споменават никъде в нашата научна литература имената на нейните автори още от края на 1950-те години²⁸.

За изясняване на въпроса за същността и етническите особености на първоначалното население на Югоизточна Европа, включително Северното, Източното и Южното Причерноморие, ние не разполагаме с по-автентични и по-точни данни от тези, които ни дава „башата на историята“ Херодот. Още в първата глава на своята книга той разграничава точно „нашите“, т.е. древните гърци, или както той ги нарича „елини“, от „чуждите“ или „другите“, които са техни по-близки или по-далечни съседи. За северните съседи той дава обикновено едно общо име – скити или траки – с което подчертава, че те представляват един общ етнос, а названията на отделни племена от тези съседи не свързва с тяхната народност, а с местата, в които живеят. Независимо от това, повечето от изследователите се опитват да разчленят туй население на много различни народи. А в същия откъс на книгата си Херодот обръща внимание и на обстоятелството, че тези съседи, към които се отнасят и финикийците, но и персите, са близки и солидарни помежду си, щом се засягат отношенията им с „нашите“ – което естествено не означава, че те не воюват понякога помежду си.

Както Херодот, така и останалите старогръцки автори не показват особен интерес към езика на своите съседи, а като говорят за него, споменават само **един** „варварски“ език²⁹, при това в туй понятие те не влагат смисъла, който днес се придава на думата „варвар“ или „варварски“. Това понятие те извличат от езика (не езиците!) на чужденците, който им звучи като „бър-бър“ – същото понятие се е запазило и в нашия съвременен език като „бърборя“, и то с твърде характерната за нашия език „носовка“: «Ъ» / «Ж». За Херодот и езикът на пеласгите, т.е. на завареното от гърците местно население, е „варварският“, а не някой от варварските, както би се изразил, ако считаше, че съседите говорили на различни езици. Пак на същото място той обръща внимание и на факта, че особено

в Атика завареното население не се е приспособило напълно към новозаселилите се елини, а пази още много следи от своите обичаи и от своя език. Толкова повече следи от своя старинен език и от обичаите си пази пък останалото население на Балканския полуостров, но също и на Мала Азия, където старогръцкото влияние не навлиза навътре в страната и остава само по егейското крайбрежие – както и в гръцките градове-колонии по западното и северното черноморско крайбрежие.

Че в езика има развитие, е несъмнено и това да се доказва или отрича е безсмислено. Но по какъв начин и преди всичко с каква бързина протича това развитие, ние не сме в състояние дори приблизително да определим, също както не сме в състояние да определим неговата изходна точка – кога то е започнало и какъв е бил първоначалният вид на определен език. Ние можем да забележим известни негови константи, а можем да стигнем в изследванията си и до известни елементи, които се изменят по време на развитието му. И тъкмо синтаксисът е една от константите при езика, подложени на значително по-бавни изменения, докато в лексиката и във фонетиката промените произлизат по-осезаемо. Странното обаче е, че по време на развитието на езика, що се отнася до неговата морфология, то не протича от просто към сложно, а обратно – от сложно към просто. С каква скорост произлизат и измененията във фонетиката на езика също не сме в състояние да определим по простата причина, че за периода, в който можем да изследваме развитието на езиците, то протича по-бавно, отколкото обикновено се предполага. И именно тук се крие причината за редица заблуждения относно историята на българския език. Защото при повнимателното проследяване на езиковия материал ще стигнем до убеждението, че това, което на Шлайхер се представя за вторично замърсяване на „първичния славянски език“, ще се окаже именно неизменната константа в езика на коренното население на Балканския полуостров. И към тези негови особености принадлежат, освен задпоставният член, също и няколко специфични звука, като «ж», «ч», «ш», «щ» и тъй наречената „голяма носовка“ (ѣ), които липсват у нашите съседи гърците, а и не могат да се изговарят от

тях – при това гърците не принадлежат към първоначалното население на Югоизточна Европа, а се предполага, че са дошли от егейските острови и са се заселили тук не преди средата на XV век пр. Хр., т.е. след голямата кагастрофа с изригването на вулкана на о-в Санторин³⁰, поставила края на критско-микенската култура. Ако и тази катастрофа да е оставила дълбоки следи също във вътрешността на Балканския полуостров и Мала Азия, това не означава, че местното население напълно се е загубило – част от него продължава да съществува и подир катастрофата, както и подир заселването на гърците, с които то се смесва, при това в най-голяма степен по малоазиатското крайбрежие и егейските острови, докато в Атика то още дълго запазва своя превес сред населението.

През втората половина на XIX и първите десетилетия на XX век в езикознанието господства теорията за т. нар. «индогермански» езици и тяхната водеща роля при възникването и създаването на европейската цивилизация. Ако и с малко изменение в названието на езиците, вече като «индоевропейски», тази теория все още да се поддържа от огромното болшинство европейски езиковеди, изследванията на останалите науки поставят сериозно под въпрос нейните главни устои. Тези устои биват разклатени от новите информации, получени от обработката на събраните в течение на много десетилетия данни от лексическия материал на старите и новите езици, позволяваща ново преосмисляне и проверка на някои от създадените преди век и половина тези за произхода и развитието на хипотетичния «първичен» език и неговите разклонения в съответните езикови групи и подгрупи. Ако и до този момент все още да не е възможно да се формулират правилата и законите, отнасящи се до произхода и развитието на всички езици, ясно е, че предложените в миналото и повсеместно възприети от науката хипотези противоречат на действителността. А главната от тях е за мястото, отдето започва това развитие, за което се предполагаше, че е Централна Азия и по-точно Памирската котловина, от която били излезли номадите, пръснали се по всички страни на света. Археологическите изследвания от последните десетилетия сочат този център вече значително по-близо до нашите земи –

Мала Азия заедно с Южното Черноморие. Ако към данните на археологическите изследвания, които при това се намират все още в зачатъчен стадий, се прибавят и данните на палеолингвистиката³¹, вече получаваме опорни точки за изграждането на значително по-сериозна и по-стабилна теза за пътищата на това развитие. На тези данни се опират двама новозеландски учени, Russell D. Grey и Quentin D. Atkinson, които през 2003 година публикуваха предварителните резултати от изследванията си³². Макар и в тези изследвания най-слабо да са засегнати въпросите във връзка с езика на първоначалното население тъкмо на нашите земи, като се изхожда от презумпцията, че от него не се е запазило нищо и че славяните, както и гърците, са по-късните заселници в Югоизточна Европа, те поне дават насоката за изследванията в бъдеще³³ – а при тези бъдещи изследвания важно място би трябвало да играе и въпросът за принудителната миграция на местното население след катастрофата, причинена от заливането на огромни площи от Черноморското крайбрежие, станало вероятно около средата на второто хилядолетие преди нашата ера. Това население се изселва главно на север, северозапад и североизток – което променя обратно посоката на влиянията, която допускаше до неотдавна науката. И тогава вече се изясняват някои от нерешените досега проблеми на езикознанието и на етногенеза, респективно на етнографията.

* * *

На това място трябва отново да се върнем към категоризацията на лексиката в българския език, направена от Юрий Венелин в неговата *Граматика на съвременния български език*, която беше спомената по-горе³⁴. Колкото „ненаучна“ и дори „дилетантска“ да изглежда днес тази категоризация, според която в българския език се съдържат три вида думи – близки и дори еднакви с думи в руския език, еднозвучни, но с различен смисъл от руските думи и напълно чужди и непонятни за русите – тази констатация поставя сериозни проблеми не само пред българското езикознание, но и пред цялата съвременна славистика и палеолингвистика, които и след най-интензивни изследвания в тази област през изминалите повече от век и половина от тяхното формулиране в *Граматиката* на Венелин остават нерешени. Ако за славистите произходът

на думите от първата категория е несъмнен, защото те ги считат за повече или по-малко изменени думи от „праславянския“ език, изследванията на палеолингвистиката през последните десетилетия поставят дори техния произход под въпрос. Защото, от една страна подобие на думи от българския език с думи от другите „славянски“ езици само в много редки случаи доказва общия им произход. Разликите в тяхното звучение най-често са твърде големи, за да бъдат обяснени с развитието при отделните езици, което славистите считат, че е станало в извънредно кратък срок от време, 2-3 столетия, недопустим за такива промени в изговора на „първоначално еднаквите думи“, придобили характерните за полския и чешкия език звуци „*рж*“, „*прж*“ и пр. отличаващи ги от съответните думи в нашия език или пък „замръсяването“ на вокалите в нашия език с „носковите“, което според славистите е произлязло също за 2-3 века. От друга страна, останалите „славянски“ езици, на първо място руският и чешкият, получават силни влияния от българския език посредством българската църковна и богослужебна литература. А що се отнася до чешкия – респ. моравския – и неговите „непосредствени влияния“ върху българския и руския език, те ще се окажат напълно недействителни и съчинени от историците и богословите заедно с цялата „великоморавска мисия“ на светите братя Кирил и Методи, включително с изготвения от тях превод на „езика на западните славяни“.

Не по-малко сложен е и въпросът с думите с еднаква звучност и структура, но различно значение, като *живот*, *жена*, *баба*, *бабочка*, *снаха* и още много други. Както фонетиката и граматиката на българския език, отличаващи ги от останалите „славянски“ езици, тези думи свидетелстват за техния различен произход, защото такава разлика не може да се получи за краткия период на развитие и при сравнително неголямото разстояние между изходните точки, откъдето били тръгнали при раселването си тези народи, живели преди това, според славистите, в непосредствена близост. А тези думи се отнасят не до някакви рядкоупотребими в езиците понятия, а до понятия, каквито се употребяват ежедневно, също както хиляди други думи без общи еквиваленти, като *майка*, *баща*, *леля*, *братовчед*, *черга* – непонятни за останалите „славяни“.

Още по-проблематичен ще се окаже въпросът за произхода и етимологията на останалите думи, различни от думите за съответните понятия в останалите славянски езици. Наистина, още в началото на втората половина на XIX век започват интензивните изследвания на така наречения „тракийски език“, чието начало поставя австрийският филолог Томашек³⁵ и са продължени през XX век на първо място от акад. Димитър Дечев³⁶, акад. Владимир Георгиев³⁷ и акад. Иван Дуриданов³⁸. Вместо тези изследвания да изяснят произхода на думите от българския език в третата категория според *Граматиката* на Венелин – думите от говоримия български език, за които липсват паралели в езиците на другите „славянски“ народи – те поставят нови и още по-големи проблеми пред изследователите. Защото сред хилядите думи от този език, които споменатите автори успяват да съберат в течение на много десетилетия, се намира нищожен брой, не повече от 1–2% от тях, които да са се запазили в съвременния български език, или поне да напомнят на някои думи от нашия език. А откъде са се взели тогава останалите „неславянски“ думи? И кога са се появили в него? По причини, на които ще се спрем по-подробно в следващия раздел на това изследване, първият от тримата български учени се въздържа да даде определен отговор. Той си е поставил за задача да издири всички думи в антични надписи и текстове, за които може да се предположи, че са оставили траките, включително собствени имена и имена на селища, местности, реки и други географски понятия така, както те са записани с букви от гръцката и латинската азбука – независимо от това доколко точно са транскрибирани тракийските думи, съдържащи редица звуци, за които нито една от азбуките на съседните народи не притежава писмени знаци, които да предадат съответните звуци. Тази задача той изпълнява въз основа на публикуваните надписи и текстове, а с етимологията на събраните текстове не се занимава – тя не влиза в задачата, която си е поставил.

Такава задача си поставят другите двама видни български учени, академиците Владимир Георгиев и Иван Дуриданов, като публикуват през следващите две десетилетия резултатите от своите изследвания – диаметрално противоположни помежду си, но също

противоречащи по всичките си показатели на действителното положение на нещата, на истината, на логиката, но и на резултатите от изследванията на всички останали помощни науки: от археологията, историята и палеолингвистиката, до генетиката.

Акад. Владимир Георгиев, който от всички български учени е най-добре запознат с резултатите от изследванията на палеолингвистиката, независимо от тези резултати и дори противно на тях ще наложи сред българската наука твърдението, че преобладаващата част от тези думи произхождат от персийския език и са донесени у нас от „османските завоеватели“ през последното половин хилядолетие. И този турско-персийски произход на безброй думи от нашия език, учените български филолози ще атестират и узаконят за тях в издадените за повече от половин век речници на българския език – независимо от това какви заглавия ще поставят на тези речници, включващи цялата палитра на научни справочници, издадени във вид на речници на съвременния български език, на чуждите думи в него или в недовършения капитален труд на българското съвременно езиковедие, *Български етимологичен речник*, излязъл под редакцията на акад. Владимир Георгиев и стигнал само до VI том (п̀ускам–слов̀ар), София 2002. Аз трудно бих могъл да си представя по-голяма обида и клевета за нашия народ, като изданието на този многотомен „научен“ труд, в който за по-голямата част от неговото езиково богатство, с което той си служи от много хилядолетия и предава от поколение на поколение през цялата културна епоха, за която разполагаме с някакви сведения, се твърди, че е от „турско-персийски“ произход – т.е. че е донесено у нас от „османските“ завоеватели, които пък от своя страна са заели от персите. Защото не притежавали думи в езика си за съответните понятия! И към тези думи се причисляват *мене, дере, чал, чатал, чене*. И още хиляди други! А че тези думи са се съдържали в древния език на цяла Евразия, от всички български филолози е знаел най-добре именно акад. Владимир Георгиев и дори го е писал в много от отделните си изследвания по българската топонимия и ономастика, отбелязвайки коректно паралелните думи в персийския, санскритския, финикийския и арменския език. И производните от съответните корени топоними не са въз-

никнали преди пет или шест столетия, „донесени от османските завоеватели“, а някои от тях ще срещнем дори в географски описания на антични автори, като Прокоп. Тези корени и думи от най-древния език, който познава съвременната наука, ние ще срещнем дори в имената на най-високите наши планински върхове, като Мусала, Юмрук-чал и Ел-тепе, и тях им е дал *нашият* народ още преди много хилядолетия и през всички тези хилядолетия те са свидетелствали за историята на нашия народ от най-далечната епоха, от която той единствен в цивилизования свят носи спомена със своя език – по-стар от всички езици, които днес познаваме. А новите господари на нашите земи и техните местни блюдолизци побързаха да заменят първо името на най-личните от тях, Голяма и Малка Мусала, с имената на „вожда и учителя на цялото прогресивно човечество“ и „вожда и учителя на нашия народ“. Макар и за сравнително кратък период от нашата история! Но според същите наши „бележити“ учени, българите били заели от езика на своите „завоеватели“ също хиляди думи за най-употребяваните в езика ни понятия, свързани с бита и ежедневието на нашия народ, който преди „покоряването му от османските завоеватели“ не притежавал в своя език такива думи – а щом тези думи липсват в езиците на останалите „славянски“ народи, „българските славяни“ трябвало да ги вземат от езика на своите поробители! Всичко това е толкова логично и естествено, че не трябва да се доказва нито на нас, българите, нито на чужденците!

Но „почистването“ на българския език започва още дълго преди средата на миналия век с усърдието на цяла поредица „забележителни“ създатели на новия наш книжовен език. И е достатъчно само да прелистим издания в края на XIX век, преди „почистването“ на езика, петтомен речник на Найдено Геров (преиздаден в малък тираж и през 1980-те години³⁹), за да видим с какво огромно лексическо богатство си е служил дотогава нашия народ, колко думи са изхвърлени от него като „диалектни“, „вулгаризми“ и какви ли не „мръсни“ и „лоши“ думи, за да бъдат заместени с русизми и „модни“ европеизми от всички области на езика. И когато днес се възмущаваме от „почистването на македонския език“ от неговия български субстрат, извършено последователно и сис-

---

тематично от усърдните македонисти, трябва да погледнем назад, за да видим какви беди са направил пък нашите „патриоти“ и русофили със своето усърдие, лишавайки **нашия** език не само от неговия субстрат, но и от неговата история⁴⁰.

Берлин, 12 ноември 2010 – 10 март 2014

БЕЛЕЖКИ

¹ В краткия период на „междущарствие“ в Русия – след времето на т. нар. «гласност» и преди реставрацията на посткомунизма – беше подготвен и издаден в чест на XVIII международен конгрес на византолозите в Москва двутомен сборник на писмените извори за славяните, *Свод древнейших письменных известий о славянах*, том I (I-VI вв.), сост. Л. А. Гиндин, С. А. Иванов, Г. Г. Литаврин. Москва, 1991 и том II (VII-IX вв.), сост. С. А. Иванов, Г. Г. Литаврин и В. К. Ронин. Москва, 1995 – свободно достъпни в интернет. Там названието „славяни“, с което дотогава в руската историография се „превеждат“ разни етноними, считани от руските историци за синоними на това понятие, вече се предават с техните истински имена, както са посочени в изворите. И трябва изрично да се подчертае, че в нито един от историческите извори не се говори за заселване на славяни, а само за грабителски нападения с участието на различни етнически елементи и че след всяко нападение нападателите се завръщат отвъд Дунава с плячката си и взетите роби, които след това обменят срещу откуп.

² Сред многобройните дискуссионни приноси, напълно непознати на българската академична наука и българската общественост, са многобройните публикации на живеещия в Канада български учен, проф. Георги Сотиров (George Sotiroff), между които от голямо значение са неговите статии, засягащи историята на българския език и неговата писменост: *Y a-t-il eu une écriture autochtone en terre slave avant le temps de Cyrille et Méthode?* В: *Revue Canadienne d'Études Slaves*, Vol. I, Fasc. 1, Printemps 1967, с. 79-94; *Onomastic and Lexical Curiosities in Early Gothic*, в: *Slavic and East-European Studies XIII* (1968), с. 53-62; *A tentative glossary of Thracian words*, в: *The Canadian Journal of Linguistics*, 8, 2/1963, 97-110; *Slavonic Names in Greek and Roman Antiquities (Слов'янські назви в грецьких і латинських старовинних пам'ятниках)*, в: *Onomastica / Назвознавство*, № 37, Квебек/ Виннипег: Накладом Канадського Назвознавчого Інституту й УВАН у Канаді, 1969 и *Glagolitic Script and Linear B*, в: *Canadian Slavonic Papers*, Vol. XII, № 3, Fall 1970, с. 303-331. На български език е преведена досега само неговата монография *Омирово ехо в съвременната трако-македонска топонимия*, публикувана в 1971 г., достъпна и в интернет →< <http://www.ivanstamenov.com/2010/05/1414/> >.

³ P. J. Šafárik, *Slavische Alterthümer II*, Leipzig 1843, ²1863, с. 170-171. Тези сведения Шафарик черпи от предговора на Николаус Алемани към изданието от него в 1423 г. фалшификат под названието *Тайна история*, приписван на Прокоп(ий), като открива спор също за автентичността на този труд, продължаващ и до сега.

⁴ Вж. съответните сведения в моите студии в сборника *Готи и гети. Изследвания II*, София, 2008, ²2009: *Археологическите изследвания за готите и Готи и гети в известията на историческите извори*. Вж. също и първия сборник, *Готи и гети. Изследвания I*, София ²2008 и в интернет <<http://www.ivanstamenov.com/2010/08/2108/>>. Но германските историци и филолози налагат по същия начин и теорията за „Индогерманските езици“, които според тях възникват и се развиват в германските земи в Централна Европа и от там се разпространяват на юг, включително по нашите земи. Както е известно, тази теория не можа да надживее Третия райх – макар и под малко променено название тя продължава да се поддържа и днес във вида на теория за развитието на „индоевропейските езици“, ако и основанията за това название да не са по-силни от основанията на теорията за „индогерманските“ езици, окончателно разбита от изследванията на палеолингвистиката през последните десетилетия.

⁵ Това са т. нар. *Монемвасийска хроника* и *Чудесата на св. Димитър*, на които ще се спрем подробно по-долу.

⁶ Събирателното понятие „славяни“ руската петровска историография ще заеме от съчинението на далматинеца Мавро Орбини (Mauro Orbini, *Origine de gli Slavi & progresso dell Imperio loro*, Pisaro, 1606), преиздадено вече на руски език под заглавието: *Книга Историография початія имене, славы, и разширенія народа славянского, и ихъ Царен и Владѣтелеи подъ многими имянани, и со многими Царствіямъ Королевствами, и Провінціями. Собрана изъ многіхъ книгъ историческіхъ, чрезъ Господина Мавроурбина Архимандрита Рагужского. Въ которой описуется початіе, и дѣла всѣхъ народовъ, бывшихъ языка Славенскаго, и единого отечества, хотя нынѣ во многіхъ Царствіяхъ розсѣлися чрезъ многіе воины, которые имѣли въ Европѣ, во Азій, и во Аорікѣ. Разширенія ихъ Имперіи, и древнихъ обычаевъ, въ разныхъ временахъ, и познаніе вѣры, Христа Спасителя, подъ многими Владѣтельми. Переведена со италианскаго на русіискон языкъ, и Напечатана повелѣніемъ и во время счастливаго владѣнія Петра Великаго, Императора и Самодержца Всеросіискаго и прочая, и прочая, и прочая. Въ Санктштербургскои Типографіи, 1722 году.* Това издание, достъпно и в интернет, съдържа значителен брой „допълнения“, съчинени от руските редактори и нямачи нищо общо с оригинала. През следващите два века тази книга се превръща в знаме на славянството не само в Русия, но и сред подвластните „славянски“ народи в Австроунгарската империя. Събирателното понятие *славяни*, наложено посредством тази книга, няма нищо общо с племенното обозначение *словени*, с което хронистите от VI век нататък назовават едно от множеството тракийски племена след тяхното разселване на североизток, отвъд Дунава, участващо заедно с много други народи в противоримската коалиция при нападенията ѝ над Източната и Западната римска империя от IV до VIII век, увенчани с пренасянето на политическия център на тази коалиция през 680 г. отсам Дунава и с етаблирането на меровингите в кралството на франките също през VII век.

⁷ *Geschichte der Halbisel Morea während des Mittelalters* (1830). През следващите 180 години книгата излиза в безброй издания на всички културни езици – и най-после в 2013 г. за първи път на български. Както второто българско издание (Варна: Славена, 2013), така и няколко от немските издания, са на свободен достъп в интернет, където след излизането на книгата има вече няколко дискуссионни форуми.

⁸ Това засяга на първо място автономната държава на Али паша и неговите кърджалии, подвизаващи се в земите на север от Кралство Гърция, разпалващи фантазията на европейците в подкрепа на християнското им население.

⁹ Това са: *О переводѣ Манассиной летописи на словенский языкъ, по двумъ спискамъ, Ватиканскому и Патриаршей библиотеки, с очеркомъ исторіи болгаръ*, Москва: Типографія Августа Семена, 1842; *О переселеніи Фракійскихъ племень за Дунай и далѣе на сѣверъ, къ Балтійскому морю, и къ намъ в Русь*, в: *Временникъ Императорскаго Московскаго общества исторіи и древностей росіійскихъ*. Книга десятая, 1852, с. 1-132 – отпечатана в двуезично българо-руско издание с факсимиле на руския оригинал: *Тракийските племена отвъд Дунава*, София: БУЛГА МЕДИА, 2011; *Очеркъ древнѣйшей исторіи прото-словенъ. Глава вторая. Фраки, жившіе собственно во Фракии (Омировой), или Фракии и Македоніи (Страбоновыхъ)*. Москва: Въ Университетской типографіи. 1851; *Пелазго-Фракіійскія племена, населившія Италию*, *Временникъ Императорскаго Московскаго*

общества истории и древностей российских. Кн. 16, 1853, с. 1-46; *Фракийския племена, живия въ Малой Азии*. Москва: Въ Университетской типографіи. 1852; *О языкѣ пелазговъ, населившихъ Италию и сравненіе его съ древле-словенскимъ I-II*, Москва: Въ Университетской типографіи. 1855, 1857. През следващите 150 години в руската и съветската научна литература ще бъде споменавана само първата от тях. Понастоящем всички тези публикации са свободно достъпни в интернет на сайтовете <<http://bolesmir.ru/>> и <<http://history-fiction.ru/books/all>>.

¹⁰ Спорът е породен от студията на британския дипломат и общественик James Bryce, *Life of Justinian by Theophilus* в: *English Historical Review* 2/1887, с. 657-686. Малко по-късно излиза и италианският превод на статията: *La „Vita Iustiniani“ di Teofilo Abbate* в: *Archivio della Reale Societa Romana di Storia Patria* 10. Roma, 1887, с. 137/171. Пълният оригинален текст от статията на Брайс с латински превод е и в интернет: <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Journals/_EHR/2/Life_of_Justinian_by_Theophilus*.html> В последвалото столетие спорът продължава с голям брой статии от видни историци и филолози, между които са А. А. Васильев, К. Иречек, В. Ягич, Н. Радожичић, Ф. Šišić, Н. Вулић, Гр. Сremošnik и М. Popescu-Spineni. В българската научна литература този спор е отбелязан само от Ив. Дуйчев с бележка под черта в студията му *Балканскіяѣ Югоизтокъ презъ първата половина на VI векъ*, в: *Бълморски прегледъ* 1/1942, с. 244 (преиздадена в: същ., *Българско средновековие. Проучвания върху политическата и културната история на средновековна България*, София: Наука и изкуство, 1972, с. 32-34).

¹¹ А.А. Васильевъ, *Славянь въ Гръци*, в: *Византійскій Врменникъ V / 1898*, Отдѣль I, с. 404-438.

¹² „Когда въ двадцатыхъ годахъ этого столѣтія вся Европа была охвачена чувствомъ глубокой симпатіи къ грекамъ, поднявшимъ знамя возстанія противъ турецкаго ига, когда послѣ упорнаго, геройскаго сопротивленія эти бойцы за свободу сѣумѣли отстоять свою самостоятельность, и 3 Февраля 1830 года европейскими державами было признано независимое греческое государство, когда увлеченное европейское образованное общество въ этихъ герояхъ видѣло сыновъ древней Эллады и узнавало въ нихъ черты Леонида, Эпаминонда, Филомена, – въ это время изъ небольшого, малоизвѣстнаго города Ландсхута «раздаде охладителенъ мифистофелски гласъ», который заявлялъ пораженной Европѣ, что въ населеніи новаго греческаго государства нѣтъ ни капль настоящей эллинской крови, что весь великодушный порывъ Европы помочь дѣлу дѣтей священной Эллады являлся лишь пустымъ призракомъ, что древне-греческій элементъ давно уже исчезъ и смѣнился новыми, совершенно чуждыми этнографическими элементами, и преимущественно – славянскимъ и албанскимъ.“ (Пос. съч. с. 404)

¹³ Пълния текст на Монемавасийската хроника в български превод с оригиналния гръцки текст вж. в: ГИБИ VI, с. 66–70, а руски превод с обстояни коментари и библиография – в: *Свод древнейших письменных известий о славянах II*, (вж. бел. 1) с. 325–344 – в пълн текст също в интернет. Студията на Ив. Дуйчев е цитирана там с погрешна година на издаване: 1971 вместо 1976. За тази хроника вж. и коментарите в интернет: [Защо славянското „море“ отсъства в Монемавасийската хроника](#) на сайта [Българска Историческа Истина](#) и във форума [Българите носят произхода си в своето име](#).

¹⁴ Тази тема излиза извън тематичния обхват на настоящата студия и е предмет на отделно мое изследване: *Размисли около един юбилей (200 години от смъртта на Евгений Вулгарис)*, в: ИСТОРИЧЕСКО БЪДЕЩЕ, 2007, № 1–2, с. 250–263 – също и в интернетните портали <www.otizvora.com/author/assen> и <de.scribd.com/atschilingirov>

¹⁵ Вж. D. A. Zakythinou, *La grande brèche dans la tradition historique de l'hellénisme du septième au neuvième siècle*, в: *Χαριστήριον εἰς Ἀναστάσιον Ὀρλάνδου III, Ἀθήναι*, 1966, с. 300–327.

¹⁶ Въпросът за разрушените църкви и причините за разрушенията се разглежда обстойно в моите публикации *Софийската „Света София“ и нейните изследвания*, София: Херон Прес, 2013 и *Охридската „Света София“ и нейната датировка*, София: Херон Прес, 2013. И двете са също на свободен достъп в интернетните портали otizvora.com и scribd.de.

¹⁷ Max Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, Berlin, 1941 (Abhandlungen der Preußischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse Nr. 12 – Репринт Leipzig: Zentralantiquariat der Deutschen demokratischen Republik, 1970, ²1977 =Subsidia byzantina. Lucis ore iterata IV). Срв. също: Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка в четырех томах*. Перевод с немецкого и дополнения члена корреспондента АН СССР О. Н. Трубачева, издание второе стереотипное, Москва: Прогрес, 1987 – оригиналното издание е под заглавието *Russisches etymologisches Wörterbuch* von Max Vasmer, Heidelberg, 1950–1958. Фасмер никъде не отбелязва в своето изследване, че по-голямата част от според него „славянските“ топоними се срещат само в българския език и в никой друг „славянски“ език, а от другите автори след него, включително българските, тези топоними се приемат за „славянски“ само поради големия авторитет на известния славист. Етимологията на тези думи Фасмер извежда от митичния „праславянски“ език, но не обяснява никъде защо те са преминали само в българския и в никой друг славянски език. Тук трябва изрично да се отбележи, че досега не са намерени по територията на Евразия никакви следи от някакви „праславяни“, а още по-малко следи от език, който може да се нарече „праславянски“. Внимателното изследване на всички думи, считани за „праславянски“ показва, че това са думи от българския език, като някои от тях са възприети, предимно с българската книжнина също и от други народи. Но и граматиката на този език се свързва най-тясно с граматиката на българския език, като се отличава коренно от граматиката на останалите езици, известни под общото название „славянски“. Публикациите на Фасмер са и в интернетния портал promacedonia.

¹⁸ Тази карта, преработена в началото на XX век, е и сега достъпна в интернет. В нея всички топоними са транскрибирани не особено точно в латиница. В преиздадената от Генералния щаб на българската войска в края на XIX век част от тази карта, обхващаща югозападната територия на Балканския полуостров, всички топоними са предадени точно и написани на кирилица, но тя представлява извънредно голяма рядкост и от нея има запазени много малко екземпляри, включително един оригинален отпечатък в моя личен архив. От скоро може да се ползва в интернет пътна карта на гръцката територия между българската южна граница и Бяло море до границата с Турция, на която са нанесени също българските и турските названия на селищата → <<http://belomorie.eu/map.php>>.

¹⁹ Малингудис, *Studien...* (вж. по-дору, бележка 21) отбелязва, че броят на посочените от Фасмер топоними не отговаря ни най-малко на действителния: за Пело-

понес той дава 429 имена, докато Малингудис открива същия брой само в един микрорайон, обхващащ около 5% от територията на този полуостров. Една сравнително нова публикация на холандския турколог Махиел Кил (Machiel Kiel, *Ost-Lokris in türkischer und neugriechischer Zeit, 1460-1981, Persistenz und Zäsuren in der Siedlungsentwicklung und demographischen Geschichte Mittel-Griechenlands auf Grund osmanisch-türkischer und neugriechischer administrativer Quellen*, Passau: Passavia-Universitäts-Verlag, 1994) показва, че в Държавния архив на Турция се съхраняват всички регистри на населението в Гърция от началото на XV до началото на XIX век, където има данни и за многобройните мехри – бивши и вече несъществуващи български селища в Гърция, напуснати през XV и XVI век, от които данни вече биха могли да се разграничат българските от митичните славянски селища, за които липсват други данни, че в миналото са били населени със „славяни“, но също и с албанци. Тези данни могат да изменят много погрешни представи за демографската структура на Балканския полуостров в средните векове, но днес едва ли ще се намерят обществени кръгове, заинтересувани от установяването на истината по митологизираното „славянско нашествие“ в днешните гръцки земи.

²⁰ Сергей Лесной, *О прародине славян на основани изучения названий растений*, в: *Из далекого прошлого славян*, Melbourne: «Unification», 1967 с. 25-31: „многие географические названия в области Полесья и кругом его склонны превращать и понимать как славянские; на деле же они неизвестных корней. В общем же с применением филологии к истории надо быть крайне осторожным, чтобы не наделать непоправимых ошибок“. Автор на тази статия е видният австралийски етнолог от украински произход проф. Сергей Яковлевич Парамонов, директор на Природонаучния музей в Киев до 1941 г., емеритал след Втората световна война в Австралия, където завежда катедра по биология в университета Камбера. От 1950 до 1968 г. публикува в Париж, Мелбърн и Винипег, Канада, голям брой изследвания, посветени на руската, украинската и българската средновековна история, забранени от съветската марксистическа наука, но след 1990 отчасти излезли в нови руски и украински издания. През 2003 г. подготвих за печат на руски език сборник статии от различни публикации на автора с голяма част от материалите, преди това публикувани в посочения по-горе сборник. Тъй като не намерих в България издателство, което да отпечата този сборник, включих три статии от него в подготвения от мене сборник *Готи и гети. Изследвания I*, София, Ziezi ex quo Vulgares, 2005 и се отказах от идеята да издам сборника статии на С. Лесной в България. Бях много изненадан, когато в 2012 г. открих в руския интернет подготвения от мен сборник със същата текстова обработка и същото заглавие, *История в неизвращенном виде. Сборник статей*, издаден от издателство «Подполье», а за изданието са посочени поставените от мене място и година на изданието – Берлин 2003. С тези данни книгата е свободно достъпна и в интернет на портала «Мир книг».

²¹ Phaedon Malingoudis, *Frühe slawische Elemente im Namensgut Griechenlands*, в: *Die Völker Südosteuropas im 6. bis 8. Jahrhundert*, hrsg. von Bernhard Hänsel, München: Selbstverlag der Südosteuropa-Gesellschaft und des Seminars für Ur- und Frühgeschichte der Freien Universität Berlin, 1987, с. 53-68 (=Südosteuropa Jahrbuch im Namen der Südosteuropa-Gesellschaft, hrsg. von Walter Althammer, 17 Band). Срв. също и другите изследвания на автора: *Studien zu den slavischen Ortsnamen Griechenlands I. Slavische Flurnamen aus der messenischen Mani*, Wiesbaden: Steiner, 1981

(=Akademie der Wissenschaften und Literatur Mainz, Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse 1981, 3); *Toponymy and History. Observations concerning the Slavonic Toponymy of the Peloponese*, в: *Cyrrilomethodianum VII/1983*, с. 99-111; *За материалната култура на раннославянските племена в Гърция*, в: *Исторически преглед* 41/1985, № 9/10, с. 64-71; *Σλάβοι στη μεσαιονική Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας, 1991 и *Έλληνισμός και σλαβικός κόσμος*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας, 2006.

²² Афанасий Матвеевич Селищев, *Славянское население в Албании*, София: Издание Македонского научного института, 1931, репринт: София: Наука и изкуство, 1981, и *Полог и его болгарское население. Исторические, этнографические и диалектологические очерки северо-западной Македонии*, София: Издание Македонского научного института, 1929, репринт: София: Наука и изкуство, 1981. Още веднага след Първата световна война излиза в Русия и неговата книга *Очерки по македонской диалектологии*, Томъ I, Казань: Лито-Типография Т-ва „Умидь“, 1918 – репринт София: Наука и изкуство, 1981. По време на Сталиновия процес срещу славистите в 1931 г. Селищев е репресиран, но и след реабилитацията му съветската и постсъветската наука се дистанцират от неговите изследвания, понеже техните резултати не отговарят на великоруската доктрина. Първата от книгите на Селищев Фасмер цитира в библиографията към своето изследване, без да вземе някакво отношение спрямо автора и нейното съдържание. При това Селищев и в трите свои книги не само разглежда внимателно етимологията на много от „славянските“ топоними в Албания и Македония, но проследява също и развитието на българския език и неговите диалекти, като застъпва становището, че при това „славянско“ население в Албания и Македония се касае изрично и изключително за българи

²³ Michael W. Weithman, *Die slavische Bevölkerung aus der Griechischen Halbinsel. Ein Beitrag zur historischen Ethnographie Südosteuropas*, München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik, 1978 (=Beiträge zur Kenntnis Südosteuropas und des Nahen Ostens begründet von Rudolf Trofenik, Bd. XXXI), електр. текст в: <www.kroraina.com/new.htm>. По понятни причини тази книга не се посочва в библиографията на „академичните“ изследвания за ранносредновековна Гърция, при все че дава изчерпателни сведения за проведените на нейната територия археологически изследвания, пръснати обикновено в труднодостъпни издания. В тази публикация се представят не само точни данни за откритите артефакти, включително оръжия на нападателите, но също и резултати от изследванията на техните скелети и черепи, сред които липсват скелети на жени, деца и старци, каквито би трябвало да има в голямо количество при „преселниците“. А един от военачалниците, явно от аварски произход, е носил пръстен с кръстния символ. Тъй като и тази книга вече е на свободен достъп в интернет, няма да разглеждам подробно нейното съдържание. Ще допълня само, че извършените през последните две десетилетия по цялата територия на Гърция археологически изследвания дават доста точна картина на разрушените почти изключително още през VI век църкви, която също не се съгласува с официалната теза за „славянското нашествие“, протекло от VII до IX век И до сега липсват публикации за археологическите изследвания през 1979-1981 г. върху разрушената солунска катедрала „Света София“, намираща се на терена на по-късната сграда – а както е известно не само от „Чудесата на св. Димитър“, светецът не е допуснал в града враговете и поради неговата закрила нито жителите на Солун, нито неговите църкви са пострадали.

²⁴ Въпросът доколко народът, известен днес под названието траки, може да се счита за основно и най-старо население на нашите земи, е един от най-оспорваните в историографията и неговото решение е в зависимост от субективната гледна точка на спорещите страни за това название.

²⁵ Max Vasmer, *Die Slaven in Griechenland* (вж. бел. 17), с. 320.

²⁶ В научната литература досега никой не е поставил този въпрос тъй ясно както Малингудис в студията си от 1981 г. (вж. бележка 8), с. 174-181: „Проученият от Фасмер материал не отговаря ни най-малко (hat kein Verhältnis) на действителния брой топоними, които и днес още се идентифицират като славянски в Пелопонес. Докато Фасмер е проучил от цял Пелопонес 429 топоними, в нашия труд ние се опитахме да обясним само от една малка околия на цялата тази област приблизително същото число славянски названия. Историкът, който въз основа на списъка на Фасмер би се опитал да обхване размера на площта, заета от славянските заселници и тяхното разпределение по целия Пелопонес, ще получи изопачена картина на реалните отношения.“ И „възможно ли е да реконструираме картината [на славянското заселване] с археологическите находки, отговарящи на топонимите: няколко парчета от счупени грънци в Коринт, няколко урни в Аргос и два гроба в Лакония?“

²⁷ Вж. посочената по-горе в бел. 2 литература.

²⁸ Това се отнася на първо място за известния по онова време български историк, д-р Димитър Крънджалов (1907-1971), който по своята научна подготовка и ерудиция надминава всички свои български колеги, но е принуден още в началото на 1950-те години да напусне завинаги България. От богатата му библиография тук ще спомена само няколко от най-важните му публикации, поставящи някои от главните паметници на българската средновековна култура в съвсем различна светлина от манипулираните изследвания на останалите български казионни историци, филолози и археолози. А изключването на тези изследвания от българската историография ще върне науката със сто години назад и ще спре нейното развитие с много десетилетия: Д. Крънджалов, *Валоветъ в Добруджа и Бесарабия и прабългарската теория. Историческо изследване*, в: Годишник на университета Св. Климент Охридски – София, Историко-Филологически факултет, т. XXXIX, 1942/43, София, 1943, 167 с.; *Арабският писател Ал-Масуди от X век и неговите сведения за Борджаните*, в: Годишник на Народния археологически музей София, VII, София 1944, с. 154-164; *Характерна ли е бермата за българските валове?* БАН ИАИ XV, София 1945, с. 37-50; *Един прабългарски вал, който не съществува*. ИБИД, XXI-XXII, София 1945, с. 33-66; *Влашкият княз Мирчо и Добруджа според неговите грамоти*, София 1946; *Хуни ли сме ние, българите?* София: Камара на народната култура, 1947; *Фалшивите четения на мадарските надписи*, в: сп. Народна просвета V/1948-1949, кн. 6, с. 18-32; *Les nomts Cahul et Cogălnic ne derivent pas d'Ogglos*. Byzantinoslavica, IX-2, Prag 1948, с. 192-202; *Les faux déchiffrements des inscriptions de Madara*, Slavia Antiqua II, Poznan 1949, с. 197-219; *Мадарский всадник. К вопросу об этногенезе болгар*. Československa etnografie 1953, Nr. 2-3, с. 203-260; *O domnělych prabulharských pohraničních valech*. Sbornik Vysoke školy pedagogické, Olomouc, rada Historie II, 1955, с. 45-76; *O nejstarším slovanském hlavním místě Plisce*. Sbornik Vysoke školy pedagogické v Olomouci. Historie III, 1956, с. 43-84; *Jak se ze stare pevnosti u Aboby stala Pliska*. Sbornik Vysoke školy pedagogické v Olomouci, Historie IV, 1957, с. 1-22; *Architektura budov a stavební materiály v doměle Plisce*.

I част: Sbornik Vysoke školy pedagogické v Olomouci, Historie V, 1958, 35-130; II част: Acta universitatis Palackianae olomucensis. Historica I, 1960, 59-105; III част: Acta universitatis Palackianae olomucensis. Historica III, 1962 5-140; IV част: Historica IV, 1963, 29-142; *Revize otázky původu maďarskeho jezdece*. Sbornik na počest Zd. Nejedleho. Olomouc 1959, 153-208; *Что важнее на маďарской скале: рельеф или надпись?* Slavia Antiqua VII, Poznan, 1960, 125-173; *Sur la theorie de l'origine protobulgare de la cite près d'Aboba-Pliska*. Bericht auf dem XII. Byzantinisten-Kongress in Ochrid im September 1961: XII Congres international des études byzantines. Ochride 1961. Résumés des Communications. Belgrad-Ochrid 1961, 55-57; Über die Theorie vom urbulgarischen Ursprung der Festung bei Aboba [Pliska]. Estratto da «HELIKON» RIVISTA DI TRADIZIONE E CULTURA CLASSICA DELLA UNIVERSITÀ DI MESSINA. Anno VI – NN. 1-2 1966, 295-309.

²⁹ I, 57-58 – вж.: *Извори за историята на Тракия и траките I*, София: Издателство на БАН, 1981, с. 197.

³⁰ Датата на изригването на вулкан при Санторин е само условна и засега няма начин тя да бъде уточнена. По този въпрос съм се изказвал на много места и тук няма да влизам в подробности. Това се отнася и до датата на пропукването на Босфорската стена и последвалото заливане на голяма част от сегашната акватория на Черно море с вода от Средиземно море.

³¹ Вж. преди всичко: Леонид Александрович Гиндин, *Язык древнейшего населения юга Балканского полуострова*, Москва, 1967; *Древнейшая ономастика Восточных Балкан (фрако-хетто-лувийские и фрако-малоазийские изоглоссы)*, докт. дис., Москва, 1973; *Миф о поединке и мифология Аполлона (на материале I-III гомеровских гимнов)*, в: Славянское и балканское языкознание. Античная балканистика и сравнительная грамматика. Москва, 1977; *К возможности реконструкции фракийского языка на материале греко-римских надписей* *(Ἦρωϛ) Περκωϛ resp. Περκωιϛ, ввв: Вопросы древней истории, 1978, № 5; *Гомер Κήτειοι*, в: Античная балканистика, 3. Москва, 1978; *Ритуально-мифологический смысл десятой песни «Одиссеи»*, в: Balcanica. Лингвистические исследования, Москва, 1979; *Древнейшая ономастика Восточных Балкан*, София, 1981; *Лингвофилологический анализ X песни «Одиссеи» и некоторые принципы гомеровской поэтики*, в: Античная культура и современная наука. Москва, 1985; *Проблема славянизации карпато-балканского пространства в свете семантического анализа глаголов обитания у Прокопия Кесарийского*, в: Вопросы древней истории, 1988, №2; *Значение данных фракологии в комплекс проблем индоевропеистики*, в: Античная балканистика, 6. Тезисы докладов. Москва, 1988; *Лувийцы в Трое (Опыт лингвофилологического анализа)*, в: Вопросы языкознания, 1990, № 1; *Троянская война и Аххивя хеттских клинописных текстов*, в: *Вопросы древней истории*, 1991, № 3. – *Единство сюжета «Илиады» Гомера и «Псевдо-Илиады» в свете хеттской и греческой письменных традиций*, в: Известия отделения литературы и языка АН СССР. 1991, т. 50, № 3; *Население гомеровской Трои. Историко-филологические исследования по этнологии Древней Анатолии*, Москва, 1993. Съвместно с В. Л. Цымбурский, *Отражения индоевропейских лабиовелярных в древнемакедонском*, в: Вопросы языкознания, 1991, № 2; *Гомер и история Восточного Средиземноморья*, Москва: Восточная литература РАН, 1996 – също електронен текст < <http://kladina.narod.ru/gindin/gindin.htm> >; L. A. Gindin, *Troja, Thrakien und die Völker Altkleinasiens. Versuch einer historisch-*

philologischen Untersuchung, Innsbruck, 1999 (посмъртно издание). Тук трябва да се отбележи, че както излезлите след 1990 г. изследвания на Гиндин, така и по-ранните, включително издадената му в България от БАН през 1981 г. книга, не се взимат под внимание от българските, но и от повечето руски изследователи.

³² Първите предварителни резултати са от 2003 година: Russel D. Gray и Quentin D. Atkinson: *Language-tree divergence times support the Anatolian theory of Indo-European origin* в: *Nature* (London), 426, 27. 11. 2003, с. 435-439. Вж. също →

< www.kontrastivlinguistik.de > и priv. adr. corresp: rd.gray@auckland.ac.nz.

³³ Тезата на Грей-Аткинсън, за която съобщавам още в първото издание на сборника *Готи и гети*, излязло в май 2005 г. (с. 91 и бел. 117 на с. 105 и сл.), открива широка дискусия, която продължава в интернет до този момент, а Дървото на езиците, представено от двамата автори в сп. *Nature*, бр. 426 от 27 XI 2003, с. 437 и между-временно достъпно (срещу съответно заплащане) също в интернет, придобива много варианти, последният от които е публикуван неотдавна пак там, но при свободен достъп < <http://img177.imageshack.us/img177/9388/languagereedivergence.jpg> >. Макар че копие от статията в *Nature* изпратих още веднага след излизането на този брой на някои приятели в България, тази теза не направи никому впечатление, ако и в руската Википедия напоследък да излязоха немалко коментари и съобщения за нея. А авторите на статията *Индо-европейци* в българската Уикипедия очевидно не са и чували за нея и тя се разглежда и коментира само от някои „любители“ извън бастияните на българската „академична наука“.

³⁴ С. 13.

³⁵ Wilhelm Tomaschek, *Die alten Thraker*, I-II (1-2). Sitzungsberichte der Wiener Akademie, Phil.-hist. Klasse, Bd. 128/1893, 130/1894 и 131/1894.

³⁶ D. Detschew, *Die thrakische Sprachreste*. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse. Schriften der Balkankommission, Linguist. Abt. XV, Wien 1957.

³⁷ Вл. Георгиев, *Тракийският език*, София: БАН, 1957; *Днешното състояние на проучванията върху тракийския език*, в сп. *Археология* II/1960, № 2, 13-27; *Траките и техният език*, София: БАН, Институт за български език, 1977.

³⁸ Ив. Дуриданов, *Езикът на траките*, Издателство „Наука и изкуство“, София, 1977. Тук трябва да посоча и цяла поредица нови изследвания върху тракийския език и неговата топонимия, излезли едва в последните години и още не влезли в научна употреба, като голям брой статии и монографиите на Св. Янакиева, *Предгръцка Беотия*, София: «DIOS», 1994 и *Тракийска хидронимия*, София, 2009, както и не тъй новите обобщаващи изследвания на А. Фол и Т. Спиридонов, *Историческа география на тракийските племена до III в. пр. н. е. I-II*, София: БАН, 1983, но също и някои изследвания на небългарски автори, като Юрий Владимирович Откупщиков, *Догреческий субстрат: У истоков европейской цивилизации*, Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1988; и тази книга е на свободен достъп в интернет →

< www.sno.pro1.ru/lib/otkupshnikov_dogrecheskij_substrat/download.htm >

³⁹ Всички томове от речника на Найден Геров са достъпни в интернет на портала *promacedonia* < www.promacedonia.org/pdf/gerov_rechnik.html >. Поместването в същия портал на също отдавна изчерпаниа Български етимологичен речник имаше като последствие заплащането с юридически мерки от страна на „носителите на авторските права“.

⁴⁰ В същия смисъл не мога да забравя усърдието на моята учителка по български език във врачанската прогимназия при налагането на „книжовния“ език сред подрастващото поколение у едно местно население, от което над 98% говореше на някакъв странен диалект, какъвто по това време не можеше да се срещне дори в местната преса. „Диалектни“ думи като *уточка* (=преди малко, неотдавна), употребявани от „джуруляците“, както презрително наричаха жителите на съседните села, можеха да я изкарат от търпение и да я накарат да прибегне до възпитателни средства, каквито по онова време все още се прилагаха в училищата. А половин век след това научни експедиции в Криводолско, принадлежащо на същата диалектна област, ще записват говора на последните все още живи дядовци и баби и ще се чудят как тежкото социално положение на населението е попречило то да се цивилизира, като „обогати“ и „поднови“ своя език с „купешки“ думи – вж. Евг. Димитрова, *Диглосията в град Криводол (социолингвистично изследване)*, София: Херон Прес, 2004, и по-специално с. 43, както и приложение В, с. 153-167. Примерите в текста на това изследване показват колко бързо се променя фонетиката на един език, запазил се в течение на много хилядолетия, за да изчезне едва през последните десетилетия.

РАЗМИСЛИ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК III

Преди да преминем към следващата важна област на българския език, писмеността, нека направим някои обобщения.

Първите два раздела на моите бележки бяха посветени на главните специфични черти на българския език, отличаващи го не само от останалите „славянски“ езици, но и от почти всички останали културни езици. Тези особености са добре известни на всеки българин, независимо от това доколко той е запознат с граматиката. Затова често те остават незабелязани, приемат се за нещо съвсем обикновено и разбирането им се оказва трудно само за чужденците, които искат по учебник да изучават нашия език. Но тези особености на българския език създават не по-малко затруднения и на нашите сънародници при изучаването на чужди езици, та дори и езиците на «братските славянски народи», а не по-малко и на другите европейски езици. Съзнателно бяха пропуснати няколко специфични особености в граматиката на нашия език, като употребата на причастието, за чието разбиране се изисква малко повече специална подготовка. Това обаче не се отразява ни най-малко върху общите заключения, обуславящи особеното място на българския език между езиците на останалите народи. Също съзнателно не се дадоха повече подробности във връзка с липсата на инфинитив и творителен падеж, както и практически еднаквите окончания за родителния и дателния падеж – а обстоятелството, че това не е някакво ново явление в нашия език по пътя на „постепенното му преминаване от синтетичен в аналитичен“ изисква по-внимателно разглеждане на този въпрос. И то въз основа на наши ранни писмени паметници, които българското езикознание по едни или други причини досега е пропуснало да използва. Също така се налага по-внимателно и по-обстойно разглеждане на въпроса за звателния падеж в нашия език, за чиято ранна употреба давам непознати на българската наука примери в мои предишни публикации¹. Беше подчертано, че тези особености на нашия език не са се появили в него под чужди влияния, а съставят основния и

неменяем субстракт на езика ни, запазил се в продължение на много хилядолетия, независимо от развитието на фонетиката и особено на лексиката, обогатявана постоянно чак до ден днешен при общуването на нашия народ с други народи, което виждаме да става пред очите ни, безразлично каква оценка бихме му дали.

На историята на българския език са посветени много изследвания – от безброй монографични статии на отделни теми и въпроси, до многотомни трудове, съставлящи базата, на която е изградена българската филология. Те съдържат огромен материал, събран от авторите им в течение на десетилетия – достатъчно е да се посочат фундаменталните изследвания на Беню Цонев, Стефан Младенов, Кирил Мирчев и Иван Гълъбов, излезли досега и продължаващи да излизат в много издания, по които са се обучавали четири поколения български филолози, без да броим и изучаващите български език в чуждите университети. И нито един от тези монументални трудове не взема под внимание сложния проблем на традицията в развитието на нашия език в цялата негова комплексност, отразена в нейната непрекъснатост и последователност от най-дълбоката древност до наши дни – а това води и до погрешни оценки за нашата писменост и по-специално за създаването на нормирания книжовен език в старата българска оригинална и преводна литература. На този въпрос ще се спрем подробно в следващата част на това изследване, посветена на нейната многохилядолетна история.

Нищо не е спъвало и продължава да спъва все още изследователите на българския език и неговата история така силно, както наложената представа, че езикът на най-древното население на нашите земи бил език на изчезнал преди близо две хилядолетия народ, който няма и не може (или по-скоро не трябва) да има нищо общо с нашия народ. Беше наложена представата, че лексиката на нашия език е общославянската – дори когато еднаквостичащите думи от този език имат различно съдържание от съответните думи в другите славянски езици, на която особеност обръща внимание още Юрий Венелин в своята граматика. А за останалите думи, за които липсват паралели в «славянските» езици, се установи представата, че били заети от турския език, който пък взел тези думи

от персийския. Това се твърди и в последните издания на речниците на българския език, включително многотомния етимологичен речник и речниците на чуждите думи. Твърди се дори за думи, свързани непосредствено с бита, поминъка, но и семейните и родови отношения, включващи едва ли не названията на всички по-близки и по-далечни родственици, като баща, майка, стринка, леля, чичо и много други, които не се срещат в руския и другите „славянски“ езици. А да не говорим за безброй други думи, обявени от създателите на новобългарския книжовен език за диалектни и вулгаризми и изхвърлени от употреба и от речниците. А когато от такива думи се образуват лични имена и топоними, те задължително се датират след VI-VII век сл. Хр., дори когато ги откриваме повече или по-малко вярно транскрибирани в съчиненията на класическите гръцки автори или в разказите на гръцката митология. Или при Омир, който посочва в своите поеми над 800 имена на градове, повечето от които непознати на гръцката география. Едва когато през последните десетилетия те наново се прочитат и разглеждат заедно с хетските и асирийските клинописни надписи и текстовете на гръцките автори от класическата и предкласическата епоха, излиза наяве тяхната връзка с нашия език. А и връзката му със санскритски, открита още преди столетие и половина от Раковски, но високомерно отхвърлена от нашите „специалисти“, подиграващи се с неговия „наивен дилетантизъм“.

За създаването на повсеместно възприетите превратни схващания относно езика на т. нар. „траки“ решаваща роля изиграва трудът на акад. Д. Дечев², посветен на остатъците от тракийския език³. Наистина, още в предговора⁴ на своя труд акад. Дечев очертава точно своята задача: да събере остатъците от тракийските думи, имена и понятия, така както те са предадени в писмените извори на гръцки и латински език в продължение на цялата античност, а не да изследва техните фонетични, морфологически и текстови особености, а още по-малко да реконструира тяхната първоначална форма и изговора им. В тези рамки той изпълнява акуратно и с голяма прецизност поставената си задача. Но какви са критериите за една дума, дали тя е „тракийска“, „славянска“, „гръцка“, „турска (респективно „персийска, донесена от турците“),

„хетска“, „санскритска“ или дори „германска“? А за „германски“ произход на много наши изконни думи и имена съществуват „научни“ изследвания не само от последните години, когато някои, при това български „учени“ искат да ни убедят (след съответно заплащане от чуждестранни фондации), че корените на думите *скала*, *дол*, *хребет*, *късмет*, *бряг*, *утро*, *залез*, *снага* и пр. били германски и следователно „българите били отчасти германци“⁵. И дори Дечев пише още преди 85 години цяла статия, за да докаже, че и нашето народностно име било от германски произход⁶. А нито зад него, нито зад съвременните му колеги е стоял някой с пищов да ги кара да пишат такива нелепости. И тези статии както тогава, така и сега, са били заплащани с чужда валута, а не с ежедневни обзценявани български книжни левове. Още преди век и половина един от най-известните германски филолози заявява пък, че едно от най-разпространените наши лични имена, Йордан, било произлязло от германската дума Йорнанд (=глиган). По-късен представител на същата филологическа школа отнася към старото германско лексикално богатство и имената Сава, Фильо, Ана, Ала, Лариса, Вера, Гатя, но и прякора/димиуитив Маминка!⁷

Ако за такива думи и имена днес можем дори само въз основа на нашия личен опит с българския език и литература да преценим дали са нашенски или са донесени у нас от някакви германци, за чието присъствие по нашите земи нито през средновековието, нито през античността, има каквито и да било сведения от писмените извори и от резултатите на археологическите разкопки, въпросът за произхода на други думи е много по-сложен. Макар и много от тях да са се запазили в нашия съвременен език с повече или по-малко изменения във фонетиката, обусловени от развитието на говоримия език, често трудно можем да ги открием сред над четирите хиляди думи, събрани от акад. Дечев в неговата книга. Тяхната непривична за гръцките и римските автори фонетика и неприспособените за запис на тази фонетика гръцка и латинска азбука са ги направили едва ли не неузнаваеми – и първото впечатление при прелистването на книгата е, че те наистина са думи от непознат и чужд език. Втората причина за потвърждение на това впечатление е начинът, по който е извършено пресяването и сортирането на

тези думи – на това беше обърнато особено внимание на съответното място в първата част на моите бележки. Сред събраните от акад. Дечев „тракийски“ думи липсват „славянски“, „гръцки“, но също така персийски и санскритски думи – дори когато те се срещат в контекста на надписите, от които са извлечени „тракийските“ думи. А понеже там не се изследва етимологията нито на „тракийските“, нито на „гръцките“ и „славянските“ думи, въпросът за приоритета на едните и другите остава нерешен – освен в малко случаи, както при посоченото в първата част изследване на произхода на името Борис/Парис/Паруш. И тъкмо това изследване, колкото то и да е завоалирано от автора, води до други, неприятни за немските издатели на статията резултати, независимо от поместената там бележка под черта, поставена за тяхно успокоение. Особено пък ако го разгледаме във връзка и с други съзнателно или не непосочени от него по-стари примери за употребата на това име, каквито са старинните предания, включени в Митологическата библиотека на Аполодор и случайно запазени, въпреки извършената върху нея цензура през Х век⁸.

Въпреки, че още в средата на ХІХ век и особено през първата половина на ХХ век за науката стават известни много санскритски и хетски текстове, Дечев не взема никакво или почти никакво отношение към тях. Те ще бъдат привлечени като основен материал при изследванията на топонимията в Югоизточна Европа едва през последните десетилетия – колкото резултатите им да са неприятни както за руските, така и за германските учени. А нашата наука ще продължи да ги игнорира.

Както беше посочено в първата част във връзка със статията на акад. Д. Дечев за трако-славянските езикови отношения, тя излиза в два малко, но съществено отличаващите се текстови варианта на български и немски език. И тази разлика се състои в изтъкването на едно обстоятелство в германската версия, подкрепящо немската национална политическа доктрина за мнимия произход на германския народ от т. нар. „източни“ и „западни“ готи, което название в историческите извори като „визиготи“ и „остроготи“ е съвсем „свободно преведено“ от германските „учени“. Също както и невярното твърдение, че „славянският“ и „тракийският“ етноси до

„Великото преселение на народите“ били разделени от „друг“, също „различен“ етнос – келтите. Какво представляват различията в езиците на траките и келтите е тема, с която Дечев се занимава още преди да напише тази статия⁹ и независимо от това как неговите заключения се тълкуват, различията между думите в двата езика не са по-големи напр. от различията между „криводолското“ и трънското наречие, или между шопското и да речем „коньовичарското“ наречие в българския език или прилепското наречие в „македонския“ език. А че политическите изисквания у немските издатели за статиите на Дечев не съвпадат с обективната истина, в подкрепа на която ще намерим безброй сведения при античните автори, едва ли знае някой по-добре от него. Заедно със своя колега проф. Гаврил Кацаров той издава още през 1915 г. събрание на извори за старата история и география на Тракия и Македония¹⁰ – като под Тракия и Македония там не се разбират историческите общности, а географските понятия, както и античните автори разбират тези названия. Така още в първото издание на книгата от 1915 г. ще намерим в български превод пълния текст на Страбон, отнасящ се за *мизите* или *бесите*, респ. *визите*¹¹, както няколко века по-късно други антични автори пишат това име, подчертавайки обаче, че то се отнася за същия народ, известен под името *траки* или *гети*.

Същото важи и за посочената по-горе статия на Д. Дечев, озаглавена *Източно-германският произходъ на българското народно-име*. В тази статия акад. Дечев цитира средновековен извор, в който се говори за един „несъмнен визигот с име *Vulga* или *Vulgaranos*“, на служба при „вестготския“ крал *Gunþimer* като *comes Septimianae*¹². И за германците този *несъмнен визигот* е *vestgot*, т.е. германец. Също както един друг *Vulgaricus*, споменат в раннохристиянски надпис от VI век¹³, открит в испанската провинция *Vaetica* (=Бецика или Бесика), в качеството му на *famulus dei* (служител Божи)¹⁴, или още един друг *Βουλγαρι[κός]* на византийска служба, чието име пък е отбелязано върху фрагмент от папирус от началото на VII в. сл. Хр., открит във Фаюм¹⁵ – а същото название с окончание *-anus* и *-icus* е засвидетелствано и на още много надписи от следващите векове, открити в Средна Европа,

някои от които Дечев цитира в своята статия. Че споменатата дума „Vulgar“ обаче не е собствено име, както се твърди в статията на Дечев, а етноним, обозначаващ народността на споменатото лице, ясно показват окончанията (суфиксите), които навсякъде я придружават и не са част от собствено име. Това знае всеки достатъчно грамотен читател, познаващ дори само повърхностно латинския език. А толкова грамотни очевидно не са били редакторите на престижното германско списание, поместило статията на Дечев, чиято главна цел е да утвърди теорията за произхода на „индогерманските“ езици и величието на „античната германска култура“. И според тази теория готите, респ. визиготите и остроготите, са германци, като названията на тези народи произволно се превеждат на немски език „вестготи“ и „остготи“ – при все, че в нито един от античните писмени извори не се твърди, че *визиготите* са *вестготи*, а още по-малко, че готите са *германци* и следователно, че носещият името Vulgar или Vulgaranos трябва да е германец¹⁶. От друга страна, сред нашия народ е немалко разпространено собственото име Герман и респ. фамилиното име Германов – чиито корени са различни от тези на етнонима германци¹⁷. А що се отнася до етноса беси-мизи-визи, за него са писали не само античните автори като Страбон и Полибий, но и техните наследници от ранното средновековие без никакво прекъсване¹⁸.

Въпросът за произхода и същността на българското народноимено не е тема на това изследване. Той е тема на многобройни статии, книги и интернетни форуми от последните десетилетия, но и дълго преди това, без да се счита за разрешен¹⁹. Въпреки големия брой изследвания на тази тема, само един единствен автор се опира на изследването от акад. Дечев²⁰, без да крие, че неговото собствено изследване, както и останалите статии в същия сборник, където е публикувана статията му, се финансира от чуждестранна фондация, имаща за цел утвърждаването мита за присъствието на германци в нашите земи през ранното средновековие.

Прозвището, свързано с българското народноимено, независимо от неяснотата относно времето на неговото появяване и значението му, ще срещаме обаче многократно през следващите векове по цялото земно кълбо, като неговите носители навсякъде и

винаги са били наясно за неговото съдържание, определящо точно произхода му. Ще го срещнем и при известен „гръцки“ хуманист, оглавявал с титлата Архиепископ Булгарский новоучредената църква в присъединените от Екатерина Велика в края на XVIII век южни територии на руската империя²¹, както и в логото на някои от най-известните световни фирми, но също в съхраняваните в държавните архиви на Генуа, Венеция, Кандия и много други средища на европейската цивилизация стотици продавателни грамоти за робини от XIV и XV век, във всяка от които робинята посочва освен своето име и народността си: **българка** – „Cherana Bulgara de loco nomine Acrida [Керана Българка от мястото наричано Ахрида/Охрид]“, „sclavam nomine Theodoram, de genere Bulgarorum de loco votato Despotato“, „sclavam meam nomine Bulgara de genere Bulgarorum“ [робиня на име Българка от български род], „Nubina de genere Bulgarorum, etatis annorum IX [Нубина от български род, 9-годишна]“, „sclavam de genere Bulgarorum etatius annorum circa XII nominata in suo idiomato Alleni, nunc Cali [робиня от български род на около 12 години, наричана на нейния език Алена, а сега Кали]“²²...

На това място стигаме до един от най-сложните въпроси, поставяни пред българските изследователи – независимо в коя област на науката те са работили и продължават да работят. Както отбелязах в самото начало на моите бележки, всички научни изследвания във всички времена са били и продължават да бъдат обвързани от определени ограничения или конвенции – как ще ги наречем е напълно безразлично, но смисълът си остава един и същ. И зад тях стоят обикновено онези, които използват и ще използват продуктите на тази дейност. Алтернативата, която се представя на съответния автор или изследовател се изразява най-ясно с народната мъдрост от анекдота за шопа, който запитан „какво може да работи“ отговаря: „мога да копам и мога да не копам“. От тази гледна точка положението, при което е работил акад. Дечев през 1920-те и 1930-те години не се е различавало на практика особено много от положението, при което той е работил – както и почти всички български научни работници – след „великата дата“ 9 септември 1944. И това положение е било непосредствено свързано с

онзи, от когото той получавал средствата за преживяване. Ако Дечев беше написал статиите си другояче, те нямаше да излязат не само в Германия, но и в България – анекдотът защо в ада казанът, в който се варят българите, не се охранява от дяволи е известен на всички нас до болка. В този контекст едва ли е нужно да се обяснява на читателя от третото хилядолетие, че не само списанието, в което излиза изследването на Дечев, но и което и да е германско „научно“ списание от втората четвърт на миналия век не би поместило статия, в която не само да се твърди, че готите не са германци, но и че сред тези готи е имало и българи, заемали видни служби в държавната йерархия – сред която писмените извори не споменават нито едно единствено име на германец.

Дечев е писал своите книги и статии за интелигентни и достатъчно образовани хора и явно не е считал за необходимо да им обяснява нещата, които се учат в първоначалното училище и в началния курс на университета. Да ги учи да сричат *а бѣ, вѣ* или *α, β, γ*. Или да им повтаря: *алфа, вита ... фи, хи, пси, омега...* Но и да им напомня всеки път, че за да произнесе звука «б», на гърка трябва да се напише *μτ*, за звука «д» – *ντ*. Или да им обяснява какво означават окончанията *-ikos* и *-anos*. И така нататък. А езикът, който „учените“ германци считат за гръцки, не разбират дори гръцките попове, за които се предполага, че са учили и знаят старогръцки²³. Когато е писал своите трудове, акад. Дечев е можел само да се надява, че бъдещите историци ще имат по-висока квалификация, защото тяхната сегашна квалификация може да е предостатъчна, за да изпълняват длъжността на директор на музей и дори на министър или президент, но за научна работа не става.

Паралелно с тезата за липса на приемственост в езика и етническите особености на населението на нашата родина от нейното автохтонно население в древността, застъпвана от официалната наука, няколко български историци като Н. Йонков-Владикин²⁴, Цани Гинчев²⁵, Д. П. Даскалов²⁶ и на първо място д-р Ганчо Ценов²⁷ продължават изложената още в средата на XIX век в цяла поредица от научни трудове теза на Георги Раковски²⁸ за автохтонния произход на българския народ и непосредствената връзка

на неговия език с езика на първоначалното население на Евразия. Всеки от тези автори подхожда към темата за приемствеността на нашата народност и нашия език съобразно със своите възможности и интереси, които определят насоката и на неговите изследвания. Н. Йонков-Владикин проучва на първо място историческите извори за старата история на нашите земи, колкото това проучване и да е трудно в края на XIX и началото на XX век, поради незадоволителното по онова време състояние на библиотеките, съдържащи неголемия до тогава брой печатни издания на писмените извори – да не говорим за използване на ръкописи от подобни източници. Преди него още никой от изследователите на българската история – естествено без Раковски – не се занимава с историята на „отдавна измрялото население на нашите земи от предисторическата епоха“, като ползват безкритично съчиненията на нашия „чехски събрат“ Иречек и „българина“ на руска служба Марин Дринов, чието име и досега носи издателството на БАН – като доказателство на кого служи в продължение на много десетилетия.

Без да се подвеждат от заблуждаващите фалшификации на тези двама автори, наложили монопола си върху старата българска история, Йонков-Владикин, Д. П. Даскалов и Ганчо Ценов проучват още през първото десетилетие на XX век държаните скрити дотогава – а и след това, в течение на много десетилетия – източници и ги прочитат наново, откривайки в тях предостатъчно доказателства за приемствеността на българската история и култура, а преди всичко на българския език, наследил особеностите си от културата и езика на древното население, като ги е запазил в народните обичаи, песни и танци в продължение на много хилядолетия – по-дълго от който и да е друг европейски народ.

Цани Гинчев (1835-1894) продължава и след освобождението своята започната още в средата на XIX век събирателска и издирвателска дейност, в която той е бил най-активният от сътрудниците на Раковски и по такъв начин се явява като съединяващото двете епохи звено. И вече след освобождението се явява неговата Тракийска теория, която ще популяризира по някаква ирония на съдбата един от най-изтъкнатите противници на Автохтонната теория за произхода на нашия народ, проф. Иван Шишманов²⁹.

Основните мисли от тази теория, които рекапитулират съдържанието на две писма на Цани Гинчев до Ив. Шишманов, се предават в началото и в заключението на неговата статия, посветена на нея:

1. *Древните тракийски племена*, които според Херогота образували по-дир индийците най-многобройния народ на света и които са прями предходници на славяните на Балканския полуостров, не са измрели. Те живеят и днес още между нас.

2. *Траките са славяни*. Те са гали на нашия език особено аналитична форма, която го отличава от другите славянски езици, а в това число и от старобългарския. Езикът на Кирила и Методия не е трако-славянски, а специално *български*, бугарски. Бугари са ония славяни, които са се заселили по-късно на Балканския полуостров върху землищата на „тукашните“ (автохтонните) трако-славяни, с които са се смесили. Бугари от реката Буг, гдето е била първоначалната им люлка. (...) Люлката на човешкия род не може да бъде легеният Север. Това е абсурдно. Тая люлка трябва да се търси в топлите страни, под Екватора. Оттук по-силни раси са избутали известните нам племена към север, отгдето те постоянно се стремят да се завърнат в топлото си отечество.³⁰

Макар и изявен противник на Автохтонната теория³¹, в бележките си към текста на своята статия Шишманов отбелязва, че теорията на Цани Гинчев има привърженици и между някои известни европейски учени, включително и от най-видните изследователи на тракийския език и историята на траките, като Томашек, Рьослер и Фик³², но същевременно посочва липсата на потвърждения за тази теория от археологически артефакти – тези потвърждения ще излязат на яве едва през последните години, когато събраните материали ще наложат основно преразглеждане на историята.

Цани Гинчев е първият български учен след освобождението, който поставя под въпрос произхода на българския език от мнимия праславянски език, като показва ясно и понятно за всеки разумен човек, че корените на нашия език с неговата лексика, граматика и фонетика са в нашата земя, в нашата родина, а езикът ни не е присаден у нас от никакви пришълци от никому неизвестни далечни земи. И е запазил своите особености в течение на много хилядолетия, въпреки общуването си с другите народи, които са

минали през нашите земи, без да оставят трайни следи нито в народните обичаи и фолклор, нито в нашия български език.

След Раковски първо Цани Гинчев и след него Ценов и Даскалов показват, че е невъзможно да се проучват паметниците на българското народно творчество и българските обичаи, без да се стигне до заключението, че техният произход е много древен – по-стар от произхода на преданията, запазени у всички останали европейски народи, включително „славянските“ и „гръцките“. Също както езикът, на който тези народни песни и предания са стигнали до нас, твърде много думи от който имат своите успоредици в най-старите езици на нашата планета, следи от които започнаха да стават известни на науката едва от век и половина. А изучаването на фолклора и историята на някои народи от Средна и Северна Европа – чак до Шотландия и Ирландия – изважда на преден план безброй успоредици, пренесени в много далечното минало от изселници от нашите земи и предавани от поколение на поколение. Колкото трудно и да е било проучването на историческите извори и паметниците на българския фолклор преди повече от сто години, тези изследователи, заедно с още много други събирачи на народни песни, натрупват огромен материал, който съставя основната база за нататъшните изследвания. Тъкмо тук обаче липсва и досега български превод от най-значителното изследване в тази област – издадената само на немски език книга на д-р Ганчо Ценов за произхода на българите³³, в която е представен повече фактически материал, отколкото във всички останали изследвания за българската митология взети заедно.

Тезата за автохтонния произход на нашия народ и език среща силно противодействие на руската официална научна литература още от края на XVIII век, когато по нареждане на Екатерина Велика в нея се утвърждава по „научен път“ руската версия за създаването на руската държава и за покръстването на русите. С тази задача е натоварен германският историк на руска служба Аугуст Шльоцер, който подписва договор със задължението да издава изследванията си върху руската история само след височайшото одобрение на императрицата и нейните наследници – цялата документация във връзка с поетите и изпълнени от германския историк

задължения е публикувана заедно с факсимиле на неговия дневник в Русия през 1875 г.³⁴, но не е достъпна за руските историци, както голяма част от историческите изследвания до революцията и може да се ползва само в някои библиотеки извън Русия, напоследък отчасти и в интернет³⁵.

В действителност унищожаването на българските исторически трудове и изобщо на всички български ръкописи започва в Русия още с пристигането на първия руски митрополит Феофемпт в Киев през 1839 г.³⁶ След малко прекъсване при възстановяването независимостта на руската църква през 1040-те години, това унищожаване продължава през 1070-те години, като до края на XI век се унищожават и повечето преписи от български ръкописи – тези действия на Цариградската патриаршия в Русия са обстойно документирани от княз Михаил Оболенски, който в течение на над 30 години завежда Тайния архив на Министерството на външните работи в Москва, съдържащ важни документи за българската история, включително един препис от XV век от съставен в Новгород препис от неунисхожените части на донесения в Киев около средата на X век *Цар Симеонов сборник*. Издаденият през 1875 г. посмъртно от дъщерята на руския изследовател труд, съдържащ голяма част от незавършените му материали по изследванията на руските ръкописи е конфискуван от руската цензура, като от него са запазени извън Русия само два пълни и един непълен екземпляр. А за запазени в Русия екземпляри липсват сведения³⁷.

Независимо от руската цензура в Русия продължават през целия XIX век да излизат и научни изследвания, предаващи истината за историята на Русия и нашите земи, чиито автори са най-бележитите руски историци и филолози, като акад. А. А. Шахматов и архим. Леонид, най-големия познавач на руската църковна литература, заемащ един от най-високите постове в йерархията на руската православна църква и съставил каталози на над 30 манастирски библиотеки, включително най-голямата частна сбирка на „славянски“ ръкописи, сбирката на граф Уваров. През 1830-те и 1840-те години излизат първо изследванията на Юрий Венелин³⁸, в средата на XIX век проф. А. Д. Чертков издава в Москва поредица от изследвания за историята на „прото-славяните“ от нашите земи и

заселването им отвъд Дунава и в Италия³⁹, а в последната четвърт на века и в началото на XX век излизат многобройни статии и цяла поредица книги от известния руски историк Д. Иловайски, посветени на ранната руска и българска история⁴⁰ – част от първата книга излиза дори в български превод в Букурещ преди освобождението⁴¹. Подобно на княз Оболенски, Чертков, Леонид и Шахматов, въз основа на документи и исторически извори, той посочва зависимостта на старата руска култура от българската култура, с което си спечелва омразата на казионните руски историци.

От началото на XX век българската официална историография е изцяло под влиянието на Русия. Нейният главен представител, Васил Златарски, е в действителност руски агент в най-точния смисъл на думата и прокарва в Българската академия на науките и в подчинените на нея учебни заведения, на първо място Софийския университет, руската официална теза за българската история, изложена преди него от чехския историк Константин Иречек и намиращия са на руска служба проф. Марин Дринов – тази теза се поддържа и от другите български историци, заемащи преподавателски катедри в Софийския университет Петър Мутафчиев и Петър Ников. Това положение се запазва и след 1944 година, когато водещите български историци са официално на служба при ДС и респективно КГБ⁴².

Тук по-добре запознатият с историографията и научната литература за нея съвременен читател не може да не зададе въпроса: не е ли познавал акад. Дечев трудовете на само седем години по-възрастния от него български историк д-р Ганчо Ценов, живял и работил в Германия? При това някои от тези трудове излизат още през първото и второто десетилетие на миналия век както на немски, така и на български език⁴³.

Макар и на нито едно място в своите статии и книги акад. Дечев да не споменава името на своя берлински колега, нито да се изказва относно застъпваната от него автохтонна теория, аз считам за невъзможно и недопустимо той да не е бил запознат с неговите книги – а още по-малко да не е бил в течение на споровете, водени в продължение на десетилетия между представителите на българ-

ската официална историография и д-р Ганчо Ценов, които още от самото начало излизат от рамките на приличието, и то от двете спорещи страни. А неучастието му в тези спорове също не може да означава, че е взел едната от страните – защото компромис не може да има между тези две страни и подкрепата на една от тях би означавало пълен конфликт с противната страна. С всички, произтичащи от това последствия. И в този случай би последвал въпросът за неговото служебно положение, тъй като то е до голяма степен зависимо от всеилния поради своята руска (и дори германска!) подкрепа проф. Васил Златарски, на чиято страна са и останалите решаващи фактори в българската наука от проф. Иван Шишманов до проф. Йордан Иванов. С всички около тях, включително издигащия се като ракета по пътя на кариерата Богдан Филев.

В тези спорове обаче акад. Дечев не е съвсем безучастен, защото в тях решаващата дума има науката с всички нейни разклонения, които в края на краищата – при това не без участието му с неговите изследвания – ще изтъкне на предно място автохтонния фактор в българската история и в българския език. И това ще бъде венецът над пионерския труд на българския учен, който пръв има куража и енергията да се противопостави на политическите доктрини на двете най-могъщи европейски страни, изградени в ущръб на нашия народ, на неговото минало и неговия принос в световната култура.

Точно седем години преди да излезе книгата на Дечев за останките от езика на траките⁴⁴, на 20 юни 1950 г. произлиза едно събитие, което ще върне нашата филологическа наука с 40 години назад и ще задържи нейното развитие повече от половин век, до ден-днешен. Туй събитие е публикуването на историческата (този път без кавички!) статия на Сталин във в. «Правда» „Марксизм и въпроси езикознания“, с подзаглавие «Относително марксизма в езикознанието»⁴⁵. Както тогава, така и сега, 60 години по-късно, малцина са могли да забележат някаква конкретна връзка между тази статия и нашата история. Нито пък последвалата я дискусия в руския научен и обществено-политически печат, както и взетите служебни мерки срещу висшите и нисшите инстанции на съветската историческа и филологическа наука, могат да се свържат по онова време с България и българската наука. Както тогава, така и

сега, никой не отбелязва същинската причина за изявленията на Сталин, които повечето западни експерти ще квалифицират като признак на старческо оглупяване или маниящина у автора, целящ да установи своето влияние и във висшите сфери на науката⁴⁶. Тези изявления се тълкуват само в прекия им смисъл, отразен в считаните като повод за тях различия между научната теза на известния съветски филолог Н. Я. Мар и т. нар. „марксистка наука“. И Сталин се заема да изтъкне „антимарксисткия“ и следователно „антинаучния“ характер на тази научна теза, като насочи съветската наука към правия път. В изказванията на Сталин, които излизат под формата на „въпроси и отговори“, той трябва да определи някои от теоретико-идеологическите положения, върху които да се гради „марксистическото“ езиковедие, като напр. дали езикът е някаква надстройка над базата, както твърди Мар и което според Сталин не е верно. Но Сталин определя също така как ще трябва в бъдеще „марксистическата“ наука да разбира и произхода на руския език, неговите корени и неговия път на развитие. И тъкмо това е същественото в неговите изказвания, като определя насоката, по която „марксистическото“ езиковедие ще трябва в бъдеще да се развива – а то ще продължи да се развива в тази насока и в третото хилядолетие, независимо от политическите и обществени промени, произлезли в тъй богатите на събития последвали десетилетия.

Тъй като това е тема за отделно обширно и детайлно проучване, тук ще се разгледат във възможната най-кратка форма само нейните основни черти.

В своята теза (също „марксистическа“ по неговите думи) Н. Я. Мар твърди, че всички езици са произлезли от един съответен праезик. От праезика на руския той намира следи в езика на чувашите – а и в езика на днешните българи. Този старинен праезик Мар нарича *Яфетически* – по името на Яфет, сина на Ной⁴⁷, от чийто род, тези народи считат, че са произлезли. Според Сталин обаче, тази теза не е вярна. Тя *не може и не трябва* да се застъпва от „марксистическата наука“. И той посочва от кое местно наречие *трябва* да е произлязъл руския език. Това е *курско-орловският диалект* от централните райони на Русия – а не от южните, от Украйна и Причерноморието.

И толкоз!

Всичко останало е „антимарксистическа лъженаука“. Как съветските специалисти ще оборят тезата на Мар и ще докажат твърдението на Сталин са незначителни подробности. Да дава доказателства *pro* и *contra* не е негова работа. Той може само да им предостави съответния „инструментарииум“ – а този *инструментарииум* е много добре известен на всички – също както е известна неговата ефикасност. Трябва само да се натисне копчето, за да заработи. И той заработва.

Син на шотландец и грузинка, Николай Яковлевич Мар (1864-1934) показва още от детските си години рядката способност за леко изучаване на езици – в подигравателните статии за неговите уж мними способности, излезли по време на Сталинската кампания, тази способност, според която Мар можел за един ден да научи чужд език, ще бъде „разобличена“ като мит. Но никой няма по време на тази кампания да спомене името на един друг „нашенец“ (т.е. произхождащ от същата наша езикова общност), Митридат VI Евпатор (120-63 пр. Хр.), последния цар на Понта и вожд на многонационалното антиримско обединение, с чието сломяване се установява римското влияние над Черноморския район. И за него се е твърдяло, че знаел всички езици на земята – което не е знание, а дарба и следователно не се вменя в марксистко-дарвинистката „наука“. Поради това, за тази способност на Мар няма да се говори по времето, когато той се изтъква като главен представител на „марксистическото“ езикознание и е директор на Института за лингвистични изследвания при РАН (чието първоначално име е Яфетический институт, но впоследствие многократно се променя), вицепрезидент (а фактически президент) на РАН. След смъртта му неговото име се „присвоява“ от Института за изследване на материалната култура в Москва – и се отменя след развенчаването му от Сталин.

В първата версия на теорията си за езиците Мар поставя началото на езиците в своята родина, Кавказ. През 1920-те години той обаче променя представата си за първоначалния център при развитието и разпространението на езиците от Кавказ и го локализи-

ра в средата на нашите земи – като под наши земи разбира територията, свързана с разселването на Яфетовото коляно. В научната литература това не се коментира, като се приема за естествено следствие в развитието на теорията на Мар. А че това става под влиянието на друг изследовател, свързан непосредствено с историята на нашите земи и нейното население, се споменава само като странична тема, без някой да обърне внимание на туй обстоятелство – чак до 1950 година. А това е бележитият изследовател на нашата стара история, акад. Николай Державин⁴⁸. И този изследовател се сблъсква за първи път с цялата проблематика на въпроса след излизането в 1907 г. на първата голяма монография на д-р Ганчо Ценов, *Праотечеството и праезикът на българитъ*, за която Державин пише и първата голяма (при това положителна!) рецензия в най-значителното руско научно списание по въпросите на езикознанието⁴⁹. В своята напечатана на 13 страници рецензия Державин дава изчерпателно резюме на книгата, като разглежда внимателно и цитира доводите на Ценов за автохтонната теория за произхода на българския народ и неговия език. А между доводите са не само известията на историческите извори, но също така преданията, запазени в българския фолклор. И тези предания, разказвани в продължение на хилядолетия в народния епос, заедно с остатъците от старинния език на балканското население, ще станат главните аргументи при следващите трудове на Г. Ценов, написани на немски език и издадени в началото на 1930-те години. И до ден-днешен непознати на българския читател!

Поради голямото значение на изложената за първи път в 1907 година теза на д-р Ганчо Ценов за произхода на българския народ и неговия език – а и за по-нататъшните изследвания в тази област – тук трябва да се занимаем по-подробно с нея, но и със статията на акад. Н. Державин от 1909 г., където бележитият руски учен я разглежда много внимателно, преди сам да посвети на същата теза изследванията си през следващите четири десетилетия. До фаталните за българската наука изказвания на Сталин по въпросите на езикознанието през юни 1950 г.

В статията си Державин отбелязва новото в тезата на Г. Ценов, макар в нея той да продължава и развива по-нататък възгледите на

Юрий Венелин, изложени в книгата му *Древние и нынешние болгары*⁵⁰. Державин особено подчертава обстоятелството, че с тезата си Венелин противоречи на възприетата в руската историография теория на немския историк Шльоцер, заемащ при Екатерина Велика длъжността на официален руски историограф⁵¹. Без да спомене, че застъпваната от него теория за произхода на българите-пришълци от Волжка България отговаря на интересите на определени среди в Русия, Державин потвърждава големия интерес на руската общественост към тезата на Венелин⁵² – макар и неговата книга да е последвана почти незабавно от публикации на руски автори, почиващи на книгата на друг немски историк на руска служба, Френ, който с помощта на арабски извори трябва да докаже, че „българите представляват някаква пъстра смес и не са нито чисто славянски, нито чисто фински, нито тюркски народ, че първоначално те са принадлежали по всяка вероятност към някакво голямо финско племе и след това с течение на времето били подложени на асимилация от славянския и тюркски елемент, при което волжките българи в края на краищата съвсем се превърнали на тюрки, а техните братя, дунавските българи – в славяни“⁵³. Без да навлиза в подробности, Державин споменава двете главни течения в историографията за произхода на българите, които се създават в течение на XIX век: Клапрот, Шафарик и Цайс въвеждат уралочудската хипотеза, считайки българите за народ от угрохунски, угрофински или финотюркски произход; към същата хипотеза се присъединяват още Хилфердинг, Рьослер (който смята езика на българите за самоедски), Дринов и Иречек – към тази група учени се присъединяват през последната четвърт на XIX век Томашек, Куник и Ágmin Vámbérgi (Hermann Bamberg), докато славянската теза на Венелин намира свой застъпник в Иловайски, който през втората половина на XIX век посвещава голям брой книги и статии на нея⁵⁴. Державин обръща внимание на парадокса, че представителите на двете противоположни течения в историографията си служат с един и същ доказателствен материал, който тълкуват по различен начин в съответствие на тезата, която застъпват – а най-поучителни според него в този смисъл са резултатите от тълкуванията на Именника на българските владетели, на който се да-

ват всевъзможни лингвистични обяснения и се правят най-различни тълкувания⁵⁵.

На абстрактните и не водещи до никакви решения дискусии на двете спорещи страни Г. Ценов противопоставя новото четене на известните исторически извори, което при техния внимателен и задълбочен анализ води до неочаквани за останалите изследователи изводи. Изходна точка за неговите проучвания са свидетелските показания на Йордан, който наред с останалите народи, обитаващи древната Скития, назовава и българите, населяващи земите на юг от земите на агатирсите до Черно море – а не някъде на север или в далечния изток, където ги търсят останалите историци. И от това сведение той стига до извода, че още в VI век сл. Хр. когато Йордан пише своята история, българите обитавали своята сегашна родина и че техни съседни още тогава били славяните и антите, но и че са били също такъв скитски народ, като гепидите, антите, славяните и венетите. В своето описание на Скития, наред със споменаването на агатирсите, Херодот не посочва народностните имена нито на славяните, нито на българите. По същия начин и Амиан Марцелин в IV век сл. Хр. споменава в описанието си на Скития народи, не отбелязани преди това от Херодот, като аланите, готите и хуните. И този факт Ценов не счита за доказателство, че са се появили нови народи, а просто, че това са същите народи, живели по тези места от хилядолетия, които по-късните автори назовават с други имена. Така в същото отношение, в което се намира Амиан Марцелин спрямо Херодот, се намира и Йордан спрямо Марцелин. Имената, споменати от Херодот и Марцелин, отговарят в действителност на народите, посочени от Йордан, макар и вече с други имена⁵⁶. Като се спира подробно на въпроса за хуните⁵⁷, Ценов обръща внимание върху името на първия *хунски*⁵⁸ цар Баламир или Валамир – т.е. *Владимир*. И следователно по такъв начин славяните, венетите, антите, българите и гепидите при Йордан не са новозаселници, а постоянните обитатели на местата, където ги заварва Йордан, който при това не говори нищо за техния чужд произход. Съобщението на Йордан, че в сражението с Валенциан при Одрин са участвали заедно готи, хуни и алани, потвърждава родствения характер на тези народи, а фактът, че хуните се появя-

ват и воюват заедно с другите скитски народи говори, че и те са скитски народ и прародината им трябва да се търси не в далечния изток, а в днешна Дакия и Панония. Описание на хуните е дал един от членовете на посолството на император Теодосий в 448 година при Атила, Приск. И този Приск, както показва авторът, не прави никаква разлика между хуни и скити, като се ползва ту с едното, ту с другото название за един и същ народ. Приск дори не знае два народа, хуни и скити, той има работа с един народ, със скитите, които понякога нарича и хуни. Следователно хуните са скити. Но според свидетелството на Йордан, Панония и Дакия били от край време заселени със славяни. И тук възниква въпросът, не са ли се наричали сами славяните хуни? Описвайки скитите (разбирай хуни), Приск употребява думи от техния речник: просо, мед, кам (напитка от ечемик), а Йордан, описвайки смъртта на Атила, говори за *тризната*, устроена на неговия гроб от хуните, които наричат тази тризна *страда*. И *славяните* оплакват Атила, следователно той произлиза от техните среди. Като доказателство към предположението за „*славянството на хуните*“ (Державин), Ценов се спира подробно върху славянските черти в бита, отразен в разказа на Приск за приема, устроен в негова чест от Атила. Но също и върху политическото устройство в неговата държава – за което привежда разказа на Амиан Марцелин, в който той вижда отразени принципите на славянската община, въпреки характерния за азиатските народи монархически принцип. Ценов посочва и свидетелството на съвременния автор Прокоп, който от своя страна отъждествява хуните със скитския народ масагети, а масагетите принадлежат към основното коренно население на Балканския полуостров. Или с други думи, през VI век коренното население на полуострова е било наричано хуни⁵⁹. Според Марцелин, аланите са древните масагети, а византийският автор от IX век Теофан отъждествява българите с хуните – сведението на същия автор, че около 512 г. император Анастасий построил стена против мизийците или българите и скитите, говори, че през VI век българите се отъждествяват с мизийците, т.е. местния етнически елемент, а самият факт, че стената е построена не някъде на Дунава, при Карпатите или в Добруджа, а до самия Цариград, показва, че мизийците, респ. българите, по това време насе-

лявали целия Балкански полуостров. Що се отнася пък до националността на Виталиан, съперник на императора и претендент за неговия престол, според данните на Йордан, Малала, Теофан и Марцелин, заключава Г. Ценов, той бил скит, тракиец, гет. И тук възниква въпросът, как този гет, скит, този чужденец по произход, е могъл да стои начело на борещите се против византийската империя българи. Този въпрос може да се реши само като се допусне, че Виталиан стоял начело на *своите* сънародници, които били наричани ту скити, ту гети, ту хуни, ту българи, ту траки. А скитите-траки-гетите са древните населници на Балканския полуостров, тъждествени с българите. По този начин излиза, че и Виталиан, за когото различните автори пишат, че е скит, гет, тракиец, е бил българин. От друга страна, същият Виталиан бил внук на великия византийски полководец Аспар († 471) – единствения в историята съименник на българския владетел Аспарух⁶⁰. Г. Ценов отбелязва връзката между Флавий Ардагур Аспар, полководец на император Лъв и претендент за византийския престол, убит по заповед на императора, от една страна, и неговия внук Виталиан от друга страна, който пък е претендент за престола на император Анастасий и бива убит от съперника му Юстин, произхождащ от същото местно население⁶¹.

Всичко това, отбелязва Державин, дава основание на автора да твърди, че народът, известен от историята като български, е населявал и в древността, и в ранното средновековие цялата територия на запад до реките Сава, Драва и Тиса, на изток до устието на Дунава и на юг до Солун⁶². И това е бил народът, който е изнасял на плещите си всички военни тежести на Римската империя, която не само снабдявал с храна, а ѝ давал също войската, включително военачалниците до Юстин и Велизар – първия от нишката, втория от дупнишката област.

Ако съвременния български читател успее да намери сега един екземпляр от станалата напоследък най-голяма библиографска рядкост *История на България* от акад. Н. С. Державин, издадена през 1948 г. от Софийското издателство СЛАВИЗДАТ в две издания, в 1950 г. иззета от всички обществени и частни библиотеки в България и поставена в индекса на забранените за притежаване,

ползване и четене книги, ще забележи веднага при сравнението на текста от първите пет глави на тази книга с текста на рецензията за книгата на Ценов пълно сходство – при сравнение с руския оригинал от книгата ще открие дори, че на много места в него, където са резюмирани мислите на автора на рецензираната книга, д-р Ганчо Ценов, тези мисли дори не са перефразирани, а се представят със същите думи и изрази. Значи ли това, че книгата на акад. Державин е просто плагиат от книгата на Ценов? Не, защото Державин се отнася творчески към текста на д-р Ганчо Ценов, излагащ неговите теории за произхода на славяните, респ. на българския народ. Върху тяхната основа той изгражда и своята теория, която се явява като продължение и развитие на автохтонната теория за произхода на „славяните“ – която от своя страна Ценов възприема от своите предшественици и развива по-нататък, опирайки се на историческите извори и на доказателствата от епоса и народните обичаи у българите. И тези „славяни“ в действителност не идват в нашите земи от някъде на север, отвъд Карпатите, в която територия поляците искат да видят блатата в южната част на техните земи. Те са нашите прадеди, живеещи от много хилядолетия в нашите земи. Застрашени от вражески нападения и прогонени от природни катастрофи, тези наши прадеди са принудени през миналите хилядолетия и столетия да се изселват на север, изток и запад от родината си, където повечето от тях постепенно се сливат с местното население, но мнозина се връщат отново в своята стара прародина, където от хилядолетия живее същото население, говорещо същия език.

За тези расселвания, както и за пренасянето на обичаите, културата и езика на това местно население, Державин отива още подалече от Ценов. Въз основа на материалите от археологическите разкопки, извършени през четирите десетилетия, последвали първата книга на Г. Ценов, но и на изследванията на палеолингвистиката по същото време, Державин в своята книга разглежда подробно и изчерпателно теориите за произхода на нашия народ и на неговия език – в историографията преди и след излизането на тази книга няма нито едно изследване, което тъй подробно и многостранно да разглежда всички теории по този въпрос. Колкото

неговият анализ и да е актуален до сега и свързан непосредствено с всички спорове, които са водени и продължават да се водят на тази тема, повторното му излагане или резюмиране тук считам за излишно. То вече ще може да представлява интерес единствено за историографите от следващото поколение, които биха пожелали да узнаят как са могли да бъдат представени и утвърдени въз основа само на голи предположения толкова много абсурдни хипотези за произхода на нашия народ от всички възможни и невъзможни близки и далечни земи. Само не и от собствената му родина, където той пребивава от много хилядолетия и създава своята собствена култура, за да я разнесе до най-далечните области на планетата. И неговата култура ще остави по всички тези далечни страни своите следи. От най-дълбоката древност, до наше време.

Изказванията на Сталин по въпросите на езикознанието бележат повратната точка не само във връзка с изследванията на Державин и останалите български историци и езиковеди относно историята на българите и техния език, но и относно целия научен живот в нашата страна. Макар и още непосредствено след установяването на болшевишката окупация на страната и марионетните режими българската наука да се поставя изцяло в услуга на чуждите окупатори⁶³, узаконяването на това подчиняване под непосредственото ръководство на съветските научни институции се извършва като един вид естествено следствие на директивите, поставени от Сталин и отнасящи се не само за обществените науки, но и за всички области от научно-изследователската дейност, включително природните и дори точните науки. То засяга всички области от културния и стопанския живот в страната, на които се отнема всякаква автономност. В течение на тази година, 1950, се завършва преустройството на всички научни и образователни институции в страната, като им биват поставени начело нови ръководства от сляпо подчинени на съветските им господари кадри, наистина от средите на местното българско население, но също както през други периоди от българската история по-верни на чуждите господари отколкото инородните представители на чуждата власт⁶⁴.

Само за няколко години по същия начин се подменя и ръководството на българската църква, а след отменянето на схизмата, наложена върху нея след обявяването на Българската екзархия в 1870 година, тя се поставя в пълна зависимост от руската църква с посредничеството на органите на българската Държавна сигурност. От тук нататък Синодът на българската църква, начело с патриарха, ще се ръководи от съветската политическа власт, а неговата антибългарска и противохристиянска дейност ще продължи и след началото на новото, третото, хилядолетие, закриляна от всички марионетни режими, изредили се в правителствата, последвали мнимия провал на болшевишката власт в 1989 г.⁶⁵

Паралелно с възбраната за изследвания в полза на автохтонната теория за произхода на българския народ, наложена след изказванията на Сталин и предадена на българските изследователи от изпратените в България съветски „специалисти“, взимат се мерки и за създаването на нови кадри във всички области на обществените науки, като за целта се подбират въз основа на „социалния“ им произход и връзките с местното държавно и регионално управление подходящи младежи и девойки, които ще получат през последвалите десетилетия висше образование в съветските учебни заведения, а завършилите образованието си в България ще бъдат изпратени на специализация и практика в Съветския съюз, след което цялата система на българската наука и ообразованието в България ще станат неразделна част от съветската марксистическо-ленинска обществена система.

Независимо от тази строго регламентирана и съответно контролирана научна и учебна дейност в България, през десетилетията, последвали книгата на Державин, археолозите ще открият още доказателства за пренасянето на високата материална култура на населението от нашите земи далече на север, до Ирландия и Шотландия, както и на североизток – чак до пустинята Гоби и отвъд нея. И тъкмо следите от материалната култура на преселниците от нашите земи, както и техните обичаи и духовна култура, наложили своя отпечатък върху развитието на цялата световна ци-

визация, стават през последните десетилетия постепенно достойние на науката. И на широката общественост в Европа и САЩ, която посредством много изложби, ще промени своите традиционни представи за културата и изкуството на народите, обитавали в далечното минало Югоизточна Европа и Предна Азия, на първо място траките и хетите. И ще стане ясно по какъв начин тази древна материална и духовна култура е пренесена в Средна и Северна Европа, но и в Далечния изток, където вече в началото на новото хилядолетие са открити – както в Средна Европа и Южна Русия – същите погребални обичаи и разкошни погребения с безценни съкровища, като инвентар на царските гробове, на които съперничат единствено погребенията на египетските фараони.

Тези изложби ще покажат, че същите преселници от нашите земи са пренесли в Средна и Северна Европа още преди повече от три хиляди години както сложните технологии за добиване и обработване на металите, така и за обработването на земята с използване на домашния добитък, гърнчарското колело и изобщо колелото. Но са занесли също своите песни и танци – а това ще демонстрира най-ясно един ирландски художествен ансамбъл със своите турнета по цял свят през изминалите две десетилетия, при които ще покаже къде лежат основите на съвременните песни и танци на ирландския народ – и няма да се срами да признае техните връзки с народните и обредните песни и танци на нашия народ от преди много хилядолетия. Също както още преди седем столетия представителите на шотландския народ в своята първа в историята Декларация за независимост заявяват, че са „горди със своя произход от **Великата империя на скитите** и ще защитават своята свобода и независимост докато последните от тях са живи“⁶⁶.

Паралелно с археологическите разкопки през последното десетилетие, които дават изобилен материал за материалната култура и изкуство на населението на нашите земи през най-ранните исторически епохи и стават достойние на науката вече по цялата планета⁶⁷, от артефактите се събира значително количество проби за генетични изследвания, потвърждаващи принадлежността на голямата част от населението на нашата страна към същия основен генетичен тип, характерен за най-стария исторически период и с

това отричащи всички теории и хипотези за някакъв монголски или изобщо източен, респ. северен произход на населяващите нашите земи както в дълбоката древност, така и в средновековието⁶⁸. Но тези проби доказват и разпространението на същия генетичен тип на север, североизток и северозапад по време на многократното му разселване през всички исторически епохи, до сега – на което разселване и днес сме свидетели. Също както сме свидетели и на развитието на нашия език през последните години и десетилетия.

Берлин, 22 февруари 2014

БЕЛЕЖКИ

¹ Вж. напр. *Готи и гети. Изследвания по история на културата II*, София: «Ziezi ex quo bulgares», 2009, с. 174.

² По непонятни за мене причини текстът за акад. Димитър Дечев е изтрил от българската Wikipedia с обоснованието, че в него не били посочени източниците. В действителност, съобразените напълно с българската официална наука сведения за живота и дейността на този български изследовател са изложени сравнително подробно във въвеждащата статия от проф. Б. Геров в *Изследвания в чест на акад. Димитър Дечев по случай 80-годишнината му*, София: БАН 1958. Там е поместена също пълна библиография на неговите трудове и са посочени излезлите преди това биобиблиографски изследвания за него.

³ Dimiter Detshev, *Die thrakischen Sprachreste*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse. Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung 14, Wien 1957. Дали поради ограничения във връзка с авторското право или „по липса на средства“ този основен труд за изучаване езика на траките досега не е издаден на български език, а електронният му текст е достъпен в интернет само за тесния кръг изследователи в австрийските научни институти и учебни заведения.

⁴ Всъщност този предговор, по всяка вероятност подготвен от автора за неосъщественото българско издание на неговия труд, излиза като самостоятелно изследване на български език под заглавието *Характеристика на тракийския език*, София: БАН. Отделение за езикознание, етнография и литература 1952.

⁵ Димитър Николов, *Българите са отчасти германци. Немските племена готи са четвъртият най-важен елемент в нашата история*: в. НОВИНАР, бр. 23 (4877) от 28 Януари 2008; проф. Румен Теофилов, *Сребърната Библия – гордостта на Швеция*, Съботна притурка на в. СЕГА от 15 Декември 2007.

⁶ *Източно-германският произход на българското народно име*, в: Годишник на Софийския университет. Историко-филологически факултетът, т. XXII/1926, 1-25; немскоезична версия: *Der ostgermanische Ursprung des bulgarischen Volksnamens*, в: *Zeitschrift für Ortsnamenforschung*, II, 1926-1927, 198-216. Върху действителния смисъл на тази статия и изводите, които могат и трябва да се направят при внимателния прочит на извора, публикуван и коментиран от Дечев, ще се спрем подробно малко по-долу.

⁷ Richard Loewe, *Gothische Namen in hagiographischen Texten*, в: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 47/1923, Halle 1923, с. 407-433.

⁸ За извършената по нареждане на Константин Багренородни (905-959) и с неговото лично участие „чистка“ на цялата антична и ранносредновековна гръцка литература, както и за дискусиата между византолозите по този въпрос през 1970-те години съм писал подробно в моите изследвания *Цар Симеоновият Съборникът от Х век*, II, София 2008, с. 38 и сл., където е посочена и литературата.

⁹ *Трако-келтски езикови успоредици*, в: Годишник на Софийския университет, Историко-филологически факултет, т. XVIII/1952, с. 1-48.

¹⁰ *Извори за старата история и география на Тракия и Македония*. Избраха и пръведоха Г. И. Кацаровъ и Д. Дечевъ, София: БАН 1915 (=Българска библиотека 10); второ разширено издание: София: БАН 1949. Станалата отдавна голяма библиографска рядкост книга може да се ползва в електронно издание в интернет → <http://www.ivanstamenov.com/files/izvoritm.zip> >

¹¹ Стр. 91-93.

¹² *Monumenta Germaniae Historica, Epistolae* III, с. 677-685; J. P. Migne, *Patrologia Latina*. Vol. LXXX, с. 107-112.

¹³ *Inscriptionvm Hispaniarvm Latinarvm Supplementvm* edit. Aemilius Hübner, Berolini: Reimer, 1892 (=Corpus inscriptionvm Latinarvm / consilio et auctonitate Academiae Literarvm Regiae borvssicae editvm ; Vol 2, Suppl.), с. 53, № 369; *Inscriptiones Latinae Christianae veteres* edit. Ernestus Diehl, Vol. 1 (fasc. 4, с. 272, № 1436), Berolini: Weidmann, 1925.

¹⁴ Почетна титла, отговаряща на паж (герм. Knappe).

¹⁵ Carl Wessely, *Mitteilungen aus der Sammlung der Papyri Erzherzog Rainer*, VI, с. 114.

¹⁶ Този въпрос е разгледан изчерпателно в двата мои сборника с изследвания, *Готи и гети I*, София 2005, ²2008 и *Готи и гети II*, София 2008 и второ допълнено издание София 2009, passim.

¹⁷ Някои съвременни германски автори считаха дори името на родния град на известния военачалник на Юстиниан, Велизар/Величар, Германия (Сапарева баня) за германско, а града за основан от германци (!?) и бяха много разочаровани, като направиха справка в речниците, при която излезе, че това име е с хилядолетия по-старо от тяхната нация.

¹⁸ Преглед на всички известни досега на науката сведения на античните и средновековните автори за етнонимите *готи* и *гети* давам в отделна глава от моя сборник *Готи и гети II*, второ допълнено издание София 2009: *Готи и гети в известията на историческите извори – пълен текст също и в интернет* → <http://www.ivanstamenov.com/files2010/gg3int.pdf>

¹⁹ Библиографията по тази тема е вече необозрима, като никой от изследователите не се опира върху резултатите от предишни изследвания – тук ще посоча само две по-големи книги от последните години: *Българи в античния свят.*, Сборник статии. Съставител Йордан Табов, Поредица Брегалница II, София: ZIEZI EX QUO BULGARES, 2006 и De Vozmaj, *Римската военна теза за българското име*, София 2008. Особено внимание ще обърна тук върху две забележителни изследвания на тази тема, излезли в интернет буквално в последните дни преди даването за печат на тази книга: *Защо името на българите се среща на много места, или премълчаните миграции на траките и Лъжата за иранските елементи у българите* от Павел Серафимов, публикувани в неговия блог <[Sparotok – Истинната българска история](http://Sparotok.com)> на 18 и 20 февруари 2014.

²⁰ Светлозар Елдъров, *Готите и Вулфила в българската хуманитаристика*, в: *Готите и старогерманското културно-историческо присъствие по българските земи*, София: Balkan-Media, 2003, с. 34.

²¹ Вж. моята студия *Размисли около един юбилей. 200 години от смъртта на Евгений Вулгарис*, в: Историческо бъдеще, 2007, бр. 1-2; вж. също в интернет → <http://www.otizvora.com/2009/06/23/> >

²² Антон Съботинов, *България при цар Самуил и неговите наследници (876-1018 г.)*, с. 214-223.

²³ В това трябваше и аз да се убедя, след като запитах един поп в Дистомон, Беотия: „пу ѝме хои монї Хѳзиус Лѳкас“. И трябваше една бабичка да обясни на учения поп, че питам за „осїу Лука“ и да избави попа от неудобството да не разбира своя език.

²⁴ Н. Йонковъ-Владикинъ, *История на дръвнитѣ траки. Отъ новокаменния периодъ до царя Бориса. (Начало 8000 години прѣди Христа). Зачатки и растежъ на арийската цивилизация*. Томъ I. Пловдивъ: Печатница «Трудъ» на П. Бѣловѣждовъ 1911 – първоначално издадена в сп. „Сѣкровище“, Кн. 1-2/1898, кн. 3-4/ 1899, кн. 5-6/

1899, кн. 7-8/1899; препечатка: изд. Хелиопол, София 2010. Същ., *История на тракитъ. Тракия под римско владичество* – излязла е само първата глава в сп. „Преобразовател“, I/1903, кн. 4, с. 314-328. Същ., *Зачаткиът на Българската история (Les Defenseurs de Troie et leur postérité)*, Т.Пазарджик: Печатница „24-ий Април“ на Цвѣтанъ Радуловъ, 1901 – факсимилно издание (София: БУЛГА МЕДИА, 2013).

²⁵ За Цани Гинчев вж. преди всичко Иванъ Шишмановъ, *Тракийската теория на Цани Гинчевъ*, в: *Юбилеенъ сборникъ на Славянската бѣседа*, София, 1895, с. 38-55, препечатка в: Иван Шишманов, *Избрани съчинения*, том II, София: Издателство на БАН 1966, с. 256-269 – пълен текст на статията вж. и в интернет → <<http://ziezi.net/ginchev.html>> и Иван Шишманов, *Спомени за Цани Гинчев*, поместени въ същия том от *Избрани съчинения*, с. 339-346. Срв. също и Гатя Симеонова, *Цани Гинчев: Към въпроса за остойностяване на приноса*, публикувана в интернетното издание LITERNET → <<http://liternet.bg/publish26/gatia-simeonova/cani-ginchev.htm>>

²⁶ Д. П. Даскаловъ, *Скити и сармати, прадеди на славяни и българи*, София 1912; същ., *Българитъ потомци на царственитъ скити и сармати*, София 1913 – книгата е публикувана и в интернет → <<http://www.ivanstamenov.com/files/dask-sarmati.pdf>> и http://history-fiction.ru/books/all_1/region_54_1/book_975/. На същия руски сайт е поместена и другата публикация на Д. П. Даскалов, *Българи, скити, сармати* → <http://history-fiction.ru/books/all/book_517/>

²⁷ Главните монографични изследвания на Г. Ценов са: *Праотечеството и праезикът на българитъ. Историко-филологически издирвания*, София 1907 (ново издание София 2005); *Българитъ са по-стари поселници на Тракия и Македония от славянитъ. Исторически издирвания въз основа на първоизточниците*, София 1909 (ново издание София 2002); *Произходът на българитъ и начало на българската държава*, София 1910 (ново издание 2002); *Покръстването на българитъ – обяснение*, София 1914; *Произходът на хунитъ*, София 1915; *Goten oder Bulgaren. Quellenkritische Untersuchung über die Geschichte der alten Skythen, Thraker und Makedonier*, Leipzig 1915; *Geschichte der Bulgaren*, Berlin: Steiwetz, 1917; *Die Abstammung der Bulgaren und die Urheimat der Slaven*, Berlin/Leipzig: Walter de Gruyter & Co, 1930; *Geschichte der Bulgaren und der anderen Südslaven von der römischen Eroberung der Balkanhalbinsel an bis zum Ende des 9. Jahrhunderts*, Berlin/Leipzig: Walter de Gruyter & Co, 1935; *Препирнитъ по народността на българитъ. Въ що се състоятъ е защо се водятъ*, София 1936; *Кровата България и покръстването на българитъ*, София, 1937; Пловдив: „Златен лъв“, ²1998; София ³2004; *Народността на старитъ македонци*, София 1938; *Прокопиевитъ хуни и Теофановитъ българи. Турци или славяни основаха българската държава?* София 1938; ²1998, ³2004; *Хунитъ, които основаха българската държава. Тѣхниятъ произходъ и тѣхното християнство*, София 1940, ²2004.

²⁷ Критиката е във връзка с „вредната теза“ на акад. Н. С. Державин за произхода на българите, за излагането на която видният руски историк следва трудовете на Г. Ценов, разкритикувана и отхвърлена от авторите на съответната глава в издадената от АН СССР *История на България*, отпечатана в български превод и в сп. Исторически преглед, бр. 1, год. IX / 1953, с. 50-77: С. А. Никитин, *Образуване на българския народ и възникване на българската държава* – вж. с. 67 сл. Пълният текст на руски език е публикуван във: Вестник Московского университета, Серия Общественных наук, № 1, 1952, с. 131-153. Кратки бележки за живота му и

библиография на неговите творби вж. в статията на Wikipedia в Интернет → http://bg.wikipedia.org/wiki/Ганчо_Ценов > заедно с необоснованото и невярно твърдение, че теорията на Г. Ценов „се базира основно на буквално разчитани и приемани първоизточници и не ползва съвременни филологически и археологически доказателства“. Твърдението в същия текст, че теориите на Г. Ценов „не се приемат сериозно в научните среди и се разглеждат като въплъщение на българския ултранационализъм, който се развива под влиянието на германския националсоциализъм“ също е напълно произволно и не се подкрепя от никакви доказателства. Книгата му *Прародината на българите...* е положително рецензирана в най-престижното руско академично списание по въпросите на езикознанието от видния руски учен, бъдещия академик Николай Державин, който въз основа на нея изгражда собствената си теория за произхода на българите в своята *История на България* от 1949 г. – по този въпрос вж. по-долу в текста на това изследване. Книгите си на немски език Ценов пише преди идването на Хитлер на власт; съгласно документи в архива на Хумболтовия университет в Берлин той се пенсионира в 1935 г. и до края на живота си не изпълнява повече никакви служебни задължения, а публикува за своя сметка на български език трудовете си, излезли до началото на войната. Забележително е, че дори след 1990 г. българската казионна академическа наука продължава да игнорира Г. Ценов. Новите издания на неговите книги излизат с поддръжката на частни лица, също както и единствената публикация за него и неговото творчество, Йорд. Табов и Кл. Василев, *Възкръсващата история на д-р Ганчо Ценов*, София: «РЕКО 91» 2001, издадена със собствени средства от авторите. Срв. също и моите бележки за него в сп. УСУРИ, 2004, № 10, с. 50-57.

²⁸ Повечето от изследванията на Раковски във връзка с предисторията на нашия народ и език са поместени в том IV от неговите съчинения, *Езикознание, етнография, фолклор*, София: Български писател, 1988.

²⁹ Иванъ Шишмановъ, *Тракийската теория на Цани Гинчевъ* – вж. по-горе бел. 24, с. 256-257.

³⁰ Въпреки, че текстът от тракийската теория на Цани Гинчев е достъпен както в интернет, така и в печатните издания, поради неговата важност го даваме и тук:

...Такваз ли беше историята преди многозначущите разкопки на старите цивилизации в Азия и Египет? Аз, макар да е казано, че след Христа пророк не бива, ти предричам, че и забарената стара цивилизация на Балканския полуостров, а ако щеш и на цяла Европа ще даде нов свят и блясък на историята и ще освети това, което аз предричам и ти се види сега чудно... Недей се чуди.... Стъпи високо и погледни върху течението на времето и събитията и ти ще видиш три народа: славяни с хиляди племенни имена, първобитните тукани (туземци), колонисти елени и група латински племена... Другата група е тевтонската, която е нахула от суровия Север и сама сурова като него.... След това е дошел ман-джурският клин и се е забил в сърцето на славянството, та го е разпукал на глечи.... Славянската люлка не е Север, както щат да гумат и с каквото щат да доказват. От Балканския полуостров и Южна Европа са се колонизирали славяните на Север, но тогава те не са се звали славяни, това голямо море е имало особени свои местни имена и пристанища. Как ти се чини, в доисторическите времена дали не е имало вътрешни сблъсквания между тая славянска раса, не са ли се стремили по-силните да се задържат все по-наюг и са отблъсквали слабите по-насевер, както учениците отблъскват от собата (пещта) по-слабите си другари зиме, кога се ваят да се топлят? Това нещо е естествено, не само между хората, но и още между животните, че ако щеш и между растенията и даже минералите...

Това последно нашествие, тъй нареченото „преселение на народите“, не е ли вървяло по този закон? Този страх, згедто е обзел днес цяла Южна Европа от северните ученици, които искат да гоидат при собата да се погрезат и да се повеселят на топлината и светлината край Средиземно море, но не върви ли все по този закон? Когато този закон е съществувал и ще съществува, дозгедто има топлина и студ, то може ли да се мисли, че хората най-напред са се заврели в легените обятия на природата? Ведь човек не е северно произведение на природата: неговото отечество е топлината и светлината – Екваторът!... Защо всичкият човечески род си представлява рая светъл, хубав, топъл – градина, вечна градина? Не ли ли напомня това нещо инстинктивно чезнение на човека към старото му отечество, от згедто са го принудили някои страшни политически катастрофи и със слъзи на очи е оставил своя веществен рай – своето бащино огнище, згедто животворящото слънце – неговият детински Бог му е давало всичко, всичко, що му е било трябвало за неговия поетически-детински живот?... Някои мислят да противостоят на този закон, да го спрат и всичката борба, всичкото напрежение, всичката помощ на днешната наука са устремени против това естествено настървение от студа към топлината. Не се спира то!... Дозгедто съществува студ и лед, мраз и мъгла, допогава ще се продължава този закон с всичката си сила.... Това е борба на злото с доброто, на черния бог – студа с топлината.... Равновесие няма и не може да бъде, защото го няма в самата природа... направете равновесие и цялата вселена ще спре своята машина, всичко ще охладнее, ще изгасне, ще замръзне във веки вечния... И стремлението на славяните и борбата на нашите пре-предеги е вървяло по този закон да се върнат пак в отечеството на своите пра-отци, от згедто силата на по-силните ги е изгонила или по-добре - избягали са от хомоти на ненаситния лакомоег. – Как ти се чини, във времето още на Дария, Филипа Македонски, римляните и византийците, не са ли колонизирали свободолюбците на север, згедто като са се усилили и размножили, пак се явявали да откъсват на грабителя на отечеството и свободата им и са го смазали и заели пак гедината си. Не се ли повтаряше това до вчера, от турското нашествие? Влашко, Южна Русия и Банат не са ли населени с наши хора, които, щом чува гласа на свободоизвестящата тръба, се завтекоха да откъсват за обидата и гоидоха в бащиното си гнездо. Север е бил прибежище на южните огнетени и ще бъде, но мщението няма да престане, защото старото отечество, макар с най-непълни предания, не се забравя. Приказките за ходенето при слънцето, за златите ябълки, за безсмъртните злати момичета са олицетворение на народните идеали за юг. Там им е изворът и туй означават те ... доколкуто съм ги разбрал. Като вземам пред вид нашата поезия, язик, нрави, моминската свобода на траките, както ги описва Херодот, момото любението, седенките, тлаките, хората, беленките и въобще всичката свобода на мамата, която се е завардила и до днес, се е видяла много противна в сравнение на техните хареми (гинекии), згедто жената тогава не е била друго нещо в тях, освен една затворена кадъна; като вземам пред вид имената (от които тебе те е страх), които са се завардили и до днес, поверията за жигове (джигани се зоват те в народа и работата им — джиганска работа, което не е нищо друго, а гизани и гигантска работа, от което имаме и глагола джиганя – работя тежка работа), като вземам пред вид и още много други неща (за които тук няма място да ги излагам), като вземам пред вид, че арнаути, гърци, цинцари, ермени, латини, турци (преселенците) са се завардили и досега с язика си, с обичаите си, с поверията и преданията си и най-после като вземам пред вид, че онова голямо тракийско племе, както го описват старите, което е завземало цял Балкански полуостров, Дакия и зад нея – до онова място, згедто карали само коне и живели само пчели – Русия, Южна Русия и т. н. с пчелите на чамовите гървета – аз не мога да се примиря с днешната шовинистическа история, която избърсва траките от земното кълбо... Това е противоречие на логиката. До Юстиниана те

са съществували, това е детинство, лековерие и заблуждение, посеяно от нашите врагове, които са се мъчили, а и сега се мъчат да унижат... що гумам, да унижат, да унищожат славянския мир, да го стопаят в своята пота (тигел) за увеличение на своите гниеши нации, за гойна крава, за мекере, да се качат на гърба му и да го обюздят, та да го употребяват за своите прищевки ... Тъй е било и тъй върви и до днес... Всички иноплеменници с това се занимават, всичкият им политически живот се върти все около моя фокус... Ний трябва това да го разберем: това е борба за живот и за смърт... Представи си, че ни смазаха... Да не дава Господ!... Ами тогава?

Аз съм от лагера на ония, които вярват, че траките са били славяни и тъй ще си умра... Ако бяха тия траки – днешните българи – ново-пришелци славяни, както се напрягат шовинистите и подгържателите им историци да доказват, то и езикът, който се говори днес между всички българи, не щеше ли да бъде със 7 падежа, както е сръбският, хърватският и другите новославянски язици? Как са можали те да го завардят, а ний сме го изгубили? Това не е ли противоречие на здравия разсъдък? Този език с четирите члена: ть, та, то, те, въ, ва во, ве, нь, на, но, не, съ, са, со се, е тракийско-славянски; той е наложил своето могъщество на арнаутския, влашкия и гръцкия. Българите, които са дошли и са основали българска държава, са от групата на малорусите и великорусите – средното най-южно и най-развито звено. Те са живели на Буг и край Черното море и твърде е вероятно да са се звали бугари или българи от самата река, както това се е завардило и до днес: моравци, олтени, тимочени и т. н. Току тъй не ни зоват македонците и сърбите бугари. Те са дошли, а може би и да са били викани от тракийските славяни да ги избавят от византийското иго: защо нема съпротивление от тия славяни, които заварили бугарите тука? Не е ли било същото, както това е станало и най-после стана пред нашите очи, дгето ходихме да молим русите да гойдат да ни отърват от византийската наследница – Турция? Ония времена не са ли приличали на сегашните и може ли да бъде иначе? Ходът на историята си върви по един път: тука нима нещо магическо, всичкото е естествено, както тогава, тъй и сега... Тези българи са говорили близо, а може би и същото, както и днешните руси. Който се съмнява в това, да иде в Шумненско, Разградско, Силистренско, Русенско и в Добруджа, да чуе как говорят и до днес и как са се завардили кучья, рус. кутья, жерка - воденица, жернов - воденичен камък, стъпа - чутура, ступа, десни (венците в устата), рус. десни. Падежите, глаголят кликам, бобонките на черницата – агуди, р. ягоди и м. гр. Ами костюмът на жените, не е ли същият с малоруския, ами влада, ами вечерниците, седенките и т. н. Това не показва ли пак, че оная... теория, която произвежда българите от не знам каква фантастическа азиатска словоч, е измислена по някои византийски шовинисти диванета летописци. На българите - старите – езикът им се изгубил – на завоевателите езикът се изгубил! ? Дали си името пълно-запълно, като гронзерска търговия (трампа с храна), а взели язик за име! А това не е ли глупав или безбожен шовинизъм... Ами че този..., който се взема да пише история, спял ли е да види и глух ли е да се послуша, че ний днес говорим и на двата езика - на българския, и на тракийския и пишем и на двата? Както народът се е смесил, тъй и езикът е смесен и тракийското, като повече и по-цивилизовано и обвизантийчено, е почело да взема върх над пришедшето. Това първото - тракийското е дало християнската вяра на пришелците, но господстващият официален език е принадлежал на завоевателите, на него е и преведено Св. писание: ето защо е той толкова близък с руския, защото завоевателите бугари, са говорили тъй, както и русите. Но после ний видим, че като падна България, в Асеновско време езикът се е изменил, а това ще рече, че господарите като паднали, и езикът им взел да пада: взел да преобладава тракийският. Недей мисли, че и тогава тракийските славяни са разбирали черковния език, както бугарите. Те са си говорили и тогава човекън, чиякън,

женана, детено, къщата и т. н. и който е бил учен, той е разбирал книжовния език, т. е., бугарския. Инак аз не мога да разбера нелогичното и неестественото. Ето туй е то изгубването на българите заедно с езика им и приемването на славянския език... напротив тук славянския-българския се е изгубил и се е обтракинизирал или утракил.

... Мене ми се чини, че моето пророчествуване все ще се изпълни, че потомците на старите траки не е възможно да са потънали в земята!... Потомците на Сипалка са живи! ... Когато Велизарий е събрал от тях войска, след него не можеше да ги глътне Тракия. Аз съм предчувствително убеден, че като се отделят шопите, но не македонските шопи, а тия от Искъра на запад със Софийско, които са дакийски тракославяни, като се отделят нашите поленици от Гърновското поле, Свишовското край реката Янтра до Дунава Русчушко, Разградско и Шуменско с Добруджа, едето са същите пришедши от Буг българи, другото на юг от Балкана с цяла Тракия до Македония, всичкото население с черните грехи е тракийско, чак до Сер (Серес) и е най-голямото на Балк. полуостров, каквото си е било и в старо време и още преди да са се явили гърците на света, когато са се били с египтяните, но върху това нещо трябва да се работи и да се копае земята и могилиите ... Всичката тайна тук състои в това, че траките, също славяни, под римляните са се звали със своето име, дадено им от гърците траки (северни), а по-интелигентните римляни (ромей), докато им гоиде помощ от братята българи-славяни и ги побуду и принуди да съставят нова държава, да ги отрват от Византия и гърците. Тогава взеха да бележат в историите си, че дошли славяни или по-добре траките станали славяни. Това нещо е било, както аз си представявам, както с решението на черковния ни въпрос: реши се въпросът и се явиха всичките жители на Тракия българи, а гърците гдето отидоха?... Такава метаморфоза е станала и с траките, когато са дошли българите от Черно море и се създава държава във византийската, както създадохме ний нова черква във византийската... И в Македония ще бъде същото. Щом всичият народ признае Екзархията и зачете славянски в черквите и училищата си, ще се явят славяни и ще се изгубят гърците и после ще пишат, които са заблудени подир гръцките интриги, че се явили славяни и погълнали гърците, или ако няма кой да забележи каквото е било в онова време, ще мислят, че цяла Македония е била все гърци, но после избягали в Гърция, както казват, че траките са избягали във Влашко и от тях станали днешните власи! По-диво от това възрение не може и да бъде... Траките избягали във Влашко и се повлашили, а цинцарите, същите власи – римски колонисти, останали на местата си на границите, едето са били заселени, между Гърция и Тесалия, между Македония и Тесалия, между Тракия и Македония и т. н. да гържат и покорност населението и да шпионствуват, си стоят и днес с грехите си и с езика си! Не е ли това безсмислица и гръцка неразбория, която е повлякла и новите историци? Но ний трябва да обртем сериозно внимание на моя въпрос и да изработим историята на тия тъмни времена. Материалът е готов – народът със своята неписана история в умствените му творения и разкопки, но трябва труд, средства и способни критико-историци и археолози.... (Шишманов, с. 257-261).

³¹ Шишманов, а след него и Михаил Арнаудов, са главните проводници на тезата за обявяване на двата сборника с български народни песни, излезли под заглавието *Веда словена*, за фалшификати, въпреки тяхната несъмнена автентичност, като по този начин се отрича и доказателствената стойност на българския народен епос за тракийския произход на нашия народ – противно на застъпваната от официалната наука теза за пренасянето на българската култура от „новозаселилите се по нашите земи славяни“. Спорът за автентичността на тези народни песни ще продължи през целия XX век и едва археологическите и генетичните изследвания през последните две десетилетия ще потвърдят тази автентичност. Голяма част от материалите от-

носно спора и литературата за него са събрани в изданието под редакцията на Борис Христов двутомник *Веда словена*, I-II, София: Отворено общество, 1997. Вж. също моите бележки по този въпрос в студията ми *Урфил – Учителят на гетите*, поместена в *Готи и гети II. Изследвания*, София, ²2008, с. 260 и 280, бел. 30 – електронния текст на студията вж. в интернет → <<http://www.ivanstamenov.com/2010/01/872/>> Този текст е препечатан с актуализирани бележки също и в моя сборник *Българската църква. Изследвания · Факти · Документи* София: ХЕРОН ПРЕС, 2014, с. 123–164.

³² Вж. посочената негова статия, с. 262-269.

³³ *Die Abstammung der Bulgaren und die Urheimat der Slaven* (вж. по-горе, бел. 15), чийто последен раздел е посветен на българската митология и съдържа обширно изложение върху тази тема, съпроводено от многобройни примери, заети от българския народен епос с техни успоредици в митологиите на останалите народи от древната Евразия. По своя обем и многостранността на цитираните от автора в немски превод български текстове това изследване няма равно в нашата научна литература нито преди, нито след него. Преди години се опитах да събудя интереса на мои български колеги за издаването му в България, където единствено то може да се осъществи при ползване на станалите отдавна библиографска редкост стари издания на българския народен епос в оригинал, от където те са преведени на немски език и цитирани от Ценов в неговата книга. Това издание не се осъществи, понеже никой не се нае да извърши тази работа.

³⁴ Сборник Отдѣлення русскаго языка и словесности Императорской Русской Академіи Наукъ, XIII/1875. Автобиографията на Шльоцер, описваща всички подробности по отношенията между Шльоцер, Ломоносов и Екатерина Велика, както и с неговия предшественик, придворния историограф Герхард Фридрих Мюлер (след получаването на руско гражданство и конвертирането в православието приел името Фьодор Иванович Миллер), е публикувана на немски език още в 1802 г. под заглавието *August Ludwig Schlözers öffentliches und Privat-Leben, von ihm selbst geschrieben*, Göttingen: Vanderhoeck & Ruprecht, 1802. Руският превод в посочения по-горе сборник носи заглавието *Общественная и частная жизнь Августа Людвиг Шлецера, имъ самимъ описанная* и е снабден с обширна документация от руските архиви, липсваща в немския оригинал. Подробности за дейността на тези руски придворни историографи от немски произход вж. в моите изследвания *Цар Симеоновият Съборникъ I*, София ²2007, с. 94 и 98-101.

³⁵ По въпроса за укриваната от руската общественост научна литература вж. дискусията в интернетния форум под покрива на т. нар. „Нова хронология на Фоменко/Носовски“ → <<http://chronologia.org/DCFForum/D14/10831.html>>

³⁶ Подробности за унищожаването на българските книги в Киевска Русия вж. в посоченото на предишната бележка мое изследване, *Цар Симеоновият Съборникъ I*, passim., където е цитирана и литературата по този въпрос, вкл. сведенията от руските писмени извори, събрани от дългогодишния завеждащ Тайния архив на Министерството на външните работи в Москва, княз Михаил Оболенски.

³⁷ През последните години на няколко пъти се появяваше в интернет и отново изчезваше дигитализираният от Гугъл непълен екземпляр от книгата на княз Оболенски, при който е ползвана притежаваната от Stanford University Libraries книга. Наскоро същият електронен текст се появи отново в една руска интернетна библиотека, а докога той ще бъде на разположение на читателите, е въпрос, на който никой днес не може да отговори. За моята работа аз използвах екземпляра, съхра-

няван в Държавната библиотека в Берлин (Deutsche Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz) – интернетен адрес, по който тази книга се поръчва за ползване → <<http://stabikat.sbb.spk-berlin.de/DB=Obolenskij,+Michail/IMPLAN>>. Вторият пълен екземпляр от книгата, запазен извън Русия, се намира в Университетската библиотека в София; по него има следи от многократно ползване – а понеже интересуващите се от неговата тематика български научни работници през миналия век могат да се изброят на пръстите от едната ръка, считам за излишно да задавам въпроса защо това изследване не е влязло в научна употреба.

³⁸ Юрій Иванович Венелинъ, *Древнїе и нынѣшнїе Болгаре въ политическомъ, народописномъ и религиозномъ ихъ отношенїи къ Россїянамъ. Историко-критическія изысканїа I*, Москва 1829, ²1856; *Древнїе и нынѣшнїе Словене въ политическомъ, народописномъ и религиозномъ ихъ отношенїи къ Россїянамъ. Историко-критическія изысканїа II*, Москва 1841, ново издание: Москва 2011. Тук не мога да не отбележа, че тази важна за историята на българската историография книга не се цитира в българската научна литература – единствено изключение съм забелязал досега в статията за Венелин от Константин Мечев в Кирило-Методиевска Енциклопедия I, София 1985, с. 362; със съответната, характерна за казионната българска наука характеристика. Всички опити да намеря книгите в български и германски библиотеки бяха неуспешни – също и опитите да я изпиша чрез международния книгообмен. Едва в 2011 г. получих ксерокопие от Библиотеката на БАН в София, за което изказвам голямата си благодарност на зам. директора на библиотеката, д-р Сабина Анева. Венелин развива своята теза за автохтонното българско население също и в книгата си *Критическіе изслѣдованїа по исторїи болгаръ Ю. И. Венелина ... издана на иждивенїи Болгарина И. Н. Денкоглу*, Москва 1849. Понастоящем тези важни за българската историография книги на Венелин са достъпни в интернет на сайта на руската историческа библиотека → <<http://history-fiction.ru/books/>> и <<http://www.f-books.ru/index.php?flag=book&id=614>> Те са включени в печатното издание на избраните му съчинения: Юрий Венелин, *Истоки Руси и славянства*. Составительство, предисловие и комментарии П. В. Тулаева, Москва: Институт русской цивилизации, 2011.

³⁹ А. Д. Чертковъ, *О переселенїи Фракійскихъ племенъ за Дунай и далѣе на сѣверъ, къ Балтїйскому морю, и къ намъ на Русь*, в: *Временникъ Императорскаго Московскаго общества исторїи и древностей россійскихъ*. Книга десятая, 1852, с. 1-132 – отпечатана в двуезично българо-руско издание с факсимиле на руския оригинал: Александър Чертков, *Тракийските племена отвѣд Дунава*, София: БУЛГА МЕДИА, 2011; същ. *Очеркъ древнѣйшей исторїи прото-словенъ*. Глава вторая. *Фраки, жившіе собственно во Фракіи (Омировой), или Фракіи и Македонїи (Страбоновыхъ)*. Въ Университетской типографїи. 1851. същ., *Пелазго-Фракійскїя племена, населившія Италїю*, *Временникъ Императорскаго Московскаго общества исторїи и древностейъ россійскихъ*. Кн. 16, 1853, с. 1-46; същ., *Фракійскїя племена, жившія въ Малой Азїи*. Москва: Въ Университетской типографїи. 1852.

⁴⁰ Дмитрій Ивановичъ Иловайскїй, *Историко-критическія замѣтки*, впоследствие отпечатани в два сборника статии от същия автор под заглавие *Дополнительная полемика по вопросамъ варяго-русскому и болгаро-гуннскому*, Москва 1886 и *Вторая дополнительная полемика по вопросамъ варяго-русскому и болгаро-гуннскому*, Москва, 1902. Още в 1876 г. Иловайски започва издаването на своята многотомна *Исторїя Россїи*, от която до 1905 г. ще излязат пет тома; първият том е преиздаден в 1882 г. под заглавието *Разысканїа о началѣ Руси. Вмѣсто*

введение въ русскую историю. Книгата е препечатана след разпадането на СССР под заглавие *Начало Руси. Пересмотр вопроса о происхождении русской национальности и государственности*, Москва: Астрель, 2002, ²2003, ³2006.

⁴¹ За славянското произхождение на дунавските българи. Издава дружеството за разпространение на полезни знания, Букурещь 1875 – препечатана със съкращения в сп. Българска сбирка, XX/1914, с. 225-235.

⁴² През 2011 година бяха публикувани досиетата на по-голямата част от заемащите длъжности в БАН и някои от българските университети, сред които са имената и на всички български историци, автори на основните трудове върху българската история. Списъкът е даден в приложение на Решение № 230/16.06.2011 на Комисията за разкриване на данни в наличните документи и за обявяване на принадлежността на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на българската народна армия. Тези данни са общодостъпни в интернет и могат да се ползват сега от всеки заинтересуван. В своето последно интервю, дадено малко преди смъртта му, Тодор Живков отхвърля всички обвинения срещу него във връзка с дейността на ДС, като заявява, че службите на ДС са били под прякото управление на съветското КГБ.

⁴³ От същата позиция изхожда и българският историк д-р Ганчо Ценов в своите трудове по история на българите, макар и да не познава трудовете на княз Оболенски, а след него и руският историк акад. Николай С. Державинъ, *История Болгарии*, I-II, Москва-Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1945-1946. Този труд на бележития руски учен не поддържа официалната теза на съветската наука за произхода на българския народ и ще бъде подложен пет години по-късно на остра и унищожителна критика – вж. С. А. Никитин, *Образуване на българския народ и възникване на българската държава* (Исторически преглед, IX/1953, № 1, с. 50-77) – статията е вариант на текста, написан за колективната История Болгарии, подготвена от Института за славяноведение при АН на СССР, отпечатана във Вестник Московского университета, Серия Общественных наук, № 1, 1952, с. 131-153. Срв. също рецензията на акад. Н. С. Державин за книгата на Г. Ценов, *Праотечеството и праезикатът на българитъ. Историко-филологически издирвания въз основа на първоизточници*, София, 1907, в Извѣстія отдѣленія рускаго языка и словестности Имп. Академіи наук, XIV/1909, 2, с. 323-330.

⁴⁴ В действителност, акад. Дечев завършва книгата си още в последните години на войната и от тогава е уговорката му с Австрийската академия на науките за издаването ѝ във Виена, като забавянето на издаването се дължи на възникналите след войната нови условия.

⁴⁵ Текстът на Сталиновите изказвания се публикува във вестниците и периодическите издания в много страни, вкл. България, а в СССР излиза и една брошура в тираж 1 000 000. Пълният текст е публикуван също в интернет и в приложение на изданието неотдавна сборник статии на Мар: Н. Я. Марр, *Яфетидология*, Жуковский/Москва: «Кучково поле» 2002, с бележки от В. М. Алпатов. Интересни са също бележките на Михаил Синельников, *Сталин и «марразм»*, представящи становището на пост-съветската наука по въпроса – и тук продължава да се твърди, че „не е известно защо Сталин изведнаж решил да се изкаже, при това в тъй неочаквана област“, а изказаните предположения са далече от истината и не обясняват това тъй важно за съветската наука изказване, като се премълчава станалото ръководно за съвременната руска историография и руска филология посочване от Сталин на „първичния и

основен диалект на руския език“⁴⁶. Статията е достъпна също и в интернет → http://news.km.ru/stalin_i_marrazm/comments?pager=7 >

⁴⁶ В същия смисъл са изказванията на голяма част и от постсъветските изследователи в техните публикации в научната литература и в интернет. Срв. също една от последните публикации на тази тема, студията на д-р Tomohiko Uyama, професор по стара история и славистика в Hokkaido University: *From „Bulgharism“ through „Marrism“ to Nationalist Myths: Discourses on the Tatar, the Chuvash and the Bashkir Ethnogenesis*, в: Acta Slavica Iaponica 19/2002, с. 163-190 – също и в интернет → <http://src.h.slav.hokudai.ac.jp/publicitn/acta/19/uyama.pdf> >

⁴⁷ Битие 5:28-37, 6:10, 7:13, 9-18, 10:1. Ной благославя сина си Яфет: „Бог да разшири Яфета; И да се засели в шатрите на Сима; И Ханаан им бъде слуга!“ – Битие 9:27. В списъка на народите (Бит. 10:2-4; *Паралипоменон* 1:4-7) се споменават седем сина и седем внуци на Яфет, който става епоним на различни етнически групи, населяващи териториите на запад и север от Палестина – в района на Егейските острови, Анатолия и Балканския полуостров.

⁴⁸ Сведенията за акад. Николай Севастианович Державин са изцяло филтрирани във всички справочници и научни издания, излезли след 1950 година, а старата литература е недостъпна не само за обикновенения читател, но и за изследователите – в библиографските справочници и в каталозите на руските библиотеки не се дават никакви сведения нито за голяма част от неговите публикации, нито за постове, които е заемал през своята половинвековна научна и обществена дейност, като в руската Википедия още от появянето на статията за него преди няколко години биографията му и сведенията за неговата академична дейност са в процес на обработка („править“). Същото се отнася и за българските научни и общи справочници, като *Кирило-Методиевска енциклопедия*, където името му се появява заедно с кратък текст за него в допълнение към последния том, излязъл през 2003 г., но съдържащ всички обвинения и клевети, отправени срещу бележития учен през 1950 г., а за научните му трудове, осветени на българската история, се твърди, че „не съдържат нови данни и приносни интерпретации, а представляват идеологизиран вариант на известни тези в духа на съветската културна политика по отношение на България“⁴⁹. В този дух е и статията за акад. Н. С. Державин в сайта на Руската национална библиотека от 2003 г. → http://www.nlr.ru/nlr_history/persons/info.php?id=42 > докато на сайта на РАН има само няколко реда общи информации → http://www.ras.ru/win/db/show_per.asp?P=id-50330.ln-ru > В почти всички справочни материали се съобщава, че той е роден през 1877 г. в бесарабското селище Преслав, бивша Таврическа губерния, понастоящем в Реп. Молдова. Висшето си образование получава в Санкт Петербург и Нежин. Първите му научни трудове излизат през 1898 г., 1903-1904 е командирован за научни изследвания в Турция и България, 1904-1907 г. е гимназиален учител в Тифлис/Тбилиси, а от 1912 до 1917 г. – доцент в Петербургския университет, като през 1909–1910 е повторно командирован в България и Бесарабия. От 1917 г. е професор, а 1922–1925 ректор на Петроградския университет, 1925–1930 е зам.-директор на Държавната публична библиотека, където завежда отдела „Славика“ до ликвидирането на този отдел във връзка с процесите срещу славистите; същевременно до 1949 г. завежда катедрата за руски и славянски езици при Ленинградския университет, а от 1943 и при Московския университет; от 1931 г. е действителен член на АН на СССР и от 1947 завежда Института по Славяноведение при Академията. Умира на 25 февруари 1953 г. в Ленинград.

⁴⁹ Н. С. Державинъ, *Прародина и праязыкъ Болгарь. (Д-ръ Г. Цѣновъ. Праотечество и праезикатъ на Българитѣ*. Историко-филологически издирвания въз основа на първоизточници. София. 1907). Извѣстія Отдѣленія рускаго языка и словесности Императорской академіи наукъ 1909 г. Тома IV-го книжка 2-я, с. 323-335 – а това е официозът на Императорската руска академия на науките. В българската научна литература тази статия, въпреки важността ѝ, не е отбелязана никъде, включително в интернетното издание Уикипедия. Статията сега е достъпна и в интернет → <<http://www.ivanstamenov.com/2010/09/>>.

⁵⁰ Вж. бел. 26.

⁵¹ Книгата на Шльоцер излиза първо на немски език: August Ludwig Schlözer, *Nestor. Russische Annalen in ihrer Slavonischen Grundsprache: verglichen, von Sprachfehlern und Interpolationen möglichst gereinigt, erklärt und übersetzt*. Bd. 1-5, Göttingen 1802-1809. Руският превод излиза по-късно: *Несторъ. Рускія Лѣтописи на Древне-Славянскомъ языкѣ, сличенія, переведенныя и объясненныя Августомъ Людовокомъ Шлѣцеромъ, перев. с нѣмецкого Языка, С.-Петербургъ 1809-1816*. За създаването на тази длъжност и дейността на Шльоцер съм писал подробно в първата част на моите изследвания *Цар Симеоновият Съборикъ от X век*, София 2007, с. 94, 98-102 – там цитирам също дневника на Шльоцер и документите в архива на Императорската руска академия на науките, публикувани в *Сборникъ Отдѣленія рускаго языка и словесности Императорской Русской Академіи Наукъ*, XIII/1875. Според тези документи Шльоцер се задължава да публикува своите изследвания само след одобрението на руската императрица, застъпвайки нейната политическа имперска доктрина. Своята теория за произхода на руския (и българския!) народ Шльоцер излага за първи път в една отдавна забравена и силно оспорвана от съвременниците му книга, която днес и в Германия е трудно достъпна: *Aus den neuesten und besten Nordischen Schriftstellern und nach eigenen Untersuchungen beschrieben, und als eine Geographische und Historische Einleitung zur richtigen Kenntniß aller Skandinavischen, Finnischen, Slavischen, Lettischen und Sibirischen Völker, besonders in alten und mittleren Zeiten*, Halle: bey Johann Justinus Gebauer, 1771. В нацистката историография на Германия тази с нищо непотвърдена теория е отново извадена на дневен ред и регенерирана от някои немски историци. По всяка вероятност „изследвания“ от този род служат като отправна точка и за теорията на „бележития български историк и филолог акад. И. Дуриданов“ (Уикипедия), според която „траките били от балтийски произход“ и която теория се опира на стотина думи от езика на балтите, с паралели и в тракийския език.

⁵² В действителност Венелин е този, който в посочените по-горе негови книги пръв в историографията поставя обосновано тезата за автохтонния произход на нашия народ и за връзката на нашия език с древните езици от Евразия, която теза поемат в своите изследвания Раковски, Цани Гинчев и Ганчо Ценов.

⁵³ Тук данните на Державин не са съвсем коректни, тъй като първата от публикациите на арабските извори от Френ излиза още в 1823 г.: *Ibn-Faszlan und anderer Araber Berichte ueber die Russen aelterer Zeit. Nebst drei Beilagen über sogenannte Russn-Stämme und Kiew, die Warenger und das Warenger Meer und das Land Wisu*, hrsg. von Christian Martin Fraehn, Frankfurt am Main 1823, Repr. 1994. Текстове на изворите в превод на Френ са преиздадени и от Н. Хаарманн: *Die ältesten arabischen Nachrichten über die Wolga-Bulgharen, aus Ibn-Foszlan's Reiseberichten / С. М. Fraehn* – тези сведения са включени отчасти и в книгата на Райна Заимова,

Арабски извори за българите. Христоматия (Българска вечност 24), София: ТАНГРА, ТанНакРа, 2000. В бележката си Державин вероятно има предвид преиздадените статии от Френ, излезли в различни издания, вкл. *Miscellen aus dem Gebiete der Orientalischen Literatur*, St. Petersburg 1840, впоследствие многократно цитирани от различни руски автори, позоваващи се на Френ, но предаващи също неточно своя източник.

⁵⁴ Ненавистта на руските историци срещу Иловайски и неговата теза се подхранва също от тяхната завист към него: той е автор на повечето от одобрените и препоръчани от съответните руски институции учебници по руска история за всички видове учебни заведения – от първоначалните училища до университетите, издадени в огромни тиражи. И руските колеги на Иловайски се възмущават от факта, че със значителните финансови средства, получавани в течение на десетилетия от продажбата на учебниците, застъпващи официалната „научна“ теза, Иловайски финансирал своите „алтернативни“ публикации. Но тук се разказва и още един действителен случай с Иловайски, по време на Октомврийската революция. Когато при него дошъл един чекист, за да го арестува и отведе „куда надо“, т.е. да го застреля, името на престарелия учен се сторило познато на „грамотния“ чекист, който запитал своята жертва дали има нещо общо с автора на учебниците по руска история. И като чул утвърдителния отговор, възкликнал: „благодарение на Вашия учебник аз получих отличен в гимназията“ – и зарадван, че може да му се отплати, оставил го да доживее спокойно последните месеци от живота си. Така официалната „варяжко-българска теза спасила и живота на бележития руски учен. А неговите алтернативни научни трудове продължават от периода на „гласност“ да излизат в постсъветска Русия в нови издания с многохилядни тиражи.

⁵⁵ Тези тълкувания са различни и поради факта, че различните учени имат различни схващания за езика на старите българи, а понятията за годините в него са изразени с думи, които в различните езици имат различно значение тъй че дори и хронологията, тълкувана според този мним „тюркски“ календар, е в основите си погрешна. Вж моята статия по този въпрос: *Именикът на българските князе и неговият произход*, в: Богословска мисъл, 1–2/2005, с. 80–92.

⁵⁶ На това място най-важно е свидетелството на Прокоп, в което се казва, че посочените от него народи с названието готи, са народите, населявали нашите земи от най-дълбока древност и известни на всички съвременни историци под названието траки и гети, както и че те са говорили един общ език (*Войната с персите и вандалите*, III, II, 1–6). И тъкмо това сведение се съкращава и отпада от издадените от БАН *Извори за българската история*. А с това се показва на дело, че не е тъй лесно да изчезне един народ, както да се махне неговото име от историческите извори. Пълния текст на това сведение на Прокоп в български превод (за първи път!) и в гръцки оригинал вж. в: *Готи и гети. Изследвания II*, (вж. по-горе, бел. 11), с. 301–302 и 330. Също в интернет – вж. същата бележка 11. Причината, че това сведение не се съобщава нито от Г. Ценов в първата му книга, нито от Державин, е че първото ревидирано издание на книгите от Прокоп излиза едва между 1905 и 1913 г., като преди това се ползват трудно достъпните и пълни с грешни разчитания на ръкописите издания от XVI до началото на XIX век. От друга страна, сведението се намира в книгата на Прокоп, която има най-малко връзка с историята на нашите земи; това сведение – съзнателно или не – преди него не се цитира и е трудно въобразимо, че д-р Ценов ще отдели седмици за да чете в читалните за редки книги

старите и трудни за четене издания, от които в Берлин е имало по това време само 2–3 екземпляра. Изданието на Хаури, е вече много по-разпространено, а през 1960-те години и Антиквариатът на ГДР издаде репринт, който можеше да се купи тогава за няколко лева. Но и в СССР излиза руски превод, който – както и английският – може да се ползва вече и в интернет. И въпреки това, туй сведение на Прокоп не се цитират нито от историците, нито от палеолингвистите, а както вече отбелязах, в издадените от БАН извори за българската история то се предава в съзнателно изопачен вид, променящ смисъла му.

⁵⁷ Тук трябва да се подчертае, че в историческата литература Г. Ценов пръв поставя под въпрос господстващото до тогава схващане, че хуните са били някакъв народ в Далечния изток, някъде на западната граница на Китай, като поддържниците на тази хипотеза свързват името на хуните с известния в китайските летописи народ Xiongnu. Тази хипотеза, изложена още в края на XIX век и възприета от болшинството немски историци, се поставя под съмнение и отхвърля в навечерието на Първата световна война от водещия немски историк Ludwig Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung*, Abt. 1.2, Berlin: Weidmann, 1910 – а той е и главният историограф на Третия райх. Причината за отхвърлянето ѝ са съмнителните и с нищо неоправдани четения на китайските летописи, споменаващи някакъв народ „ноле“ (доколкото тази дума е произносима по китайски), живял в съседство на Китай. Същевременно се прочитат по-внимателно и историческите извори за хуните, според които този народ никога не е живял на изток от Черно море. Въпреки това, тази хипотеза се възприе от българския историк-любител Димитър Съсьлов, който без да е запознат с критичната историография от първата трета на XX век, публикува една книга, *Пътя на България*, София 1936, която се посреща от определени кръгове на българската интелигенция и възприема като един вид евангелие – и то чак до последните десетилетия, като и българската официална историография под съветско влияние продължава и до сега да търси произхода на „прабългарите“ в далечния и не дотам далечния изток. А никой от историците не иска и да чуе, че авторите историци и географи от първите векове на нашата ера еднозначно определят този народ като част от народа, населявал от най-дълбока древност нашите земи. Но и че езикът и обичаите му били същите, като на останалите народи от тази етническа общност. За съвременното състояние на „хунския въпрос“ вж. преди всичко: Otto J. Maenchen-Helfen, *Die Welt der Hunnen. Eine Analyse ihrer historischen Dimension*, Wien/Köln/ Graz: Hermann Böhlhaus Nachfolger, 1978; Wiesbaden: VMA-Verlag ²1997, с. 15 сл., 112-114 и 300-301 с изчерпателен преглед на разните тези по въпроса и със силно критично отношение към хипотезите за странстванията и преселенията на хуните, чиято прародина не е Далечният изток, а територията, заета сега от унгарци и румънци. В руски превод книгата е достъпна в интернет → < history-fiction.ru/books/ >

⁵⁸ Според Йордан това е „вожд на скандинавските готи“ – а че такива „готи“ никога не е имало, трябваше да признаят по липса на всякакви археологически и писмени доказателства и германските изследователи. По този въпрос вж. първата студия в моя сборник изследвания *Готи и гети II: Археологическите изследвания за готите*. Изследванията по Балтийското крайбрежие и по Висла, между Карпатите и Буг, където германците предполагаха, че са се заселили някакви „готи-германци“, не показват никакви следи от тях. Напротив, обилните археологически артефакти в последната спомената област показват, че са остатъци от изселници от нашите земи

след установяването на римската власт, смесили се с родственото им население на Северното Причерноморие. Също така обилните монетни находки в селищата и в некрополите там са от I до IV век сл. Хр. А въз основа на артефактите, получени при разкопки в Средна Европа и Северозападна Полша се установява, че считаните за „скандинавски готи“ новозаселници в полските земи в действителност са бегълци от римската експанзия в Средна Европа през II-III век; някои от тези новозаселници постепенно се приобщават и сливат с местното население, а част от тях се завръща през следващото столетие в своята родина – сегашна Чехия и Словакия. След завръщането и на по-голямата част от готите-гети в родината им през 378 г. животът в техните селища между Карпатите и Буг прекъсва. Останалата част, населяваща земите източно от Буг и в Южна Украйна, ще се завърнат в родината си в течение на VI и VII век. И това са т. нар. „славяни“ (т.е. анти, както ги назовават античните извори) и „прабългари“, които се заселват предимно северно от Балкана и в Тракия, но не в Централна и Южна Гърция (Пелопонес), чието местно население е същото, както от хилядолетия, още не е смесено с елински заселници и погърчено. А сърбите, които са били съседни на тези „славянски“ племена, наричат българите и до сега „бугари“, като това название не произлиза от невъзможността на сърбите да изговорят думата *българи*, а от названието на реката Буг, отвъд която са живеели *бугарите*. Вж. също: Йордан Табов, „*Вулгари*“ *от Волга или гото-славяни*, „бугари“ *от Буг?* в: сп. История, 2010, бр. 4.

⁵⁹ Един друг историк от VI век, Йоан Малала, идентифицира мирмидонците на Ахил от Троянската война със „сегашните хуни“, а българският преводач и копист на този ръкопис в средата на X век добавя и думата *българи*: „Сий Ахилеусъ имый воя своя, иже нарицахуся тогда Муръмидонесъ, нынѣ Болгаре и Унну, тысушами треми, въкупѣ съ Патрокломъ воеводою и съ Нестеромъ, яже бысша убѣжденна Хиროномъ и Пелеомъ“. Този откъс от историята на Малала в български превод е известен на науката още от началото на 1820-те години – К. Калайдович публикува съответния откъс в монографията си *Иоаннь Эксарх Болгарскій*, Москва, 1824, с. 181. Въпреки това, българската и руската (но и немската!) историография старателно избягват да го споменават. По този въпрос вж. първата част на моите изследвания *Цар Симеоновият Сборникъ от X век* (вж. бел. 7), с. 19. Срв. също Йордан Табов, *Българи в Троянската война*, в: *Българи в античния свят*. София, Поредица Брегалница 2, 2006, с. 7-51.

⁶⁰ Това твърдение не отговаря на истината. В историята са известни редица носители на това име, заемащи видни места в обществения и политическия живот на Босфорското царство и произхождащи от същата родова аристокрация, от която излизат и българските владетели от рода Дуло. А посоченият тук Флавий Ардавур Аспар, заемащ длъжностите *primus patriciorum*, *princeps senatus* и *magister militum* в Източната римска империя, не представлява никакво изключение в управляващите империята кръгове, където дори императорите от Константин Велики до Юстиниан, освен трима, произхождат от местното (нелатинизирано!) население. За Флавий Аспар и неговия род вж. изчерпателните бележки в *The Prosopography of the Later Roman Empire*, Vol. 2, Cambridge University Press, 1980, с. 167 с библиография. Срв. също обширния текст в руската Википедия под Аспар с актуализирана библиография → <<http://ru.wikipedia.org/wiki/Аспар>>. Тук трябва да се добави и че майката на император Ираклий I (575–641), Евдокия Фабия Проба, е от рода на Флавий Ардавур Аспар. За издънките на този род срв. студията на П. М. Золин, *Гоар, Аспар, Артур*, където е дадено и родословното дърво на наследниците на Аспар. Тази из-

ключително важна също и за нашата история студия е достъпна в пълен текст и в интернет → <<http://www.proza.ru/2010/02/18/688>>.

⁶¹ Това, че и в двата случая няма противопоставяне на вождове на различни народи, а съперничещи помежду си родове от местното (българско!) население, едва ли би могло да изненада съвременния български читател, свидетел на вътрешните борби между наши сънародници, при които в крайна сметка се вижда, че партийната принадлежност е второстепенно явление, което не може да обясни нито самоунищожението на ВМРО, нито политическата действителност в нашата родина през целия изминал ХХ век – и очевидно не е приключила с началото на новото хилядолетие. Не е ли това доказателство, че народът е един и същ, както преди векове и хилядолетия!?

⁶² В действителност Ценов не поставя Дунав като северна граница на българската народност, а посочва на много места в книгата си тесните етнически връзки между населението от двете страни на Дунава, но и североизточно от устието на реката. А че тези народи принадлежат към една и съща етническа и езикова общност съобщават всички антични и ранносредновековни автори от Омир до Страбон, Дион Хризостом, Овид(ий) и Йоан Малала.

⁶³ За хронологията при установяването на болшевишката власт над българските научни институции вж. преди всичко: Надя Живкова, *Усмиряване на разума. Преустройство на Българската академия на науките 1944-1953*, София: Гутенберг, 2006 и *Съдът над историците. Българската историческа наука. Документи и дискусии 1944-1950*. Том I. Съставители: Вера Мутафчиева, Весела Чичовска, Дочка Илиева, Елена Нончева, Златина Николова, Цветана Величкова, София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, София 1995. Втори том не е издаден, а предвид особено активното сътрудничество с ДС на някои от членовете в авторския колектив и преди всичко на главната редакторка излишно е да се доказва тук, че подборът на документите не е случаен и че много документи или са прикрити, или унищожени.

⁶⁴ През 2012 и 2013 г. се обнародва малка част от досиетата на научните работници, поставили се с подписа си за служители и сътрудници на ДС, а респективно и на светските власти – обнародваните отначало досиета засягат само ръководните лица в БАН и научните институти, но при допълнително обнародваните досиета на част от по-ниско стоящите служители в държавните институции и във висшите учебни заведения ще се окаже, че през втората половина на ХХ век едва ли не цялата българска наука – включително археологията, историята, изкуствознанието, а също езикознанието и литературоведението – са поставени под пълния контрол на светската власт, която от тогава нататък единствена има право да се разпорежда за начина, по който ще се извършват изследванията в отделните области на науката и изкуствата и как ще бъдат манипулирани резултатите от тези изследвания.

⁶⁵ През януари 2012 г. се обнародват и досиетата на българските владици в архива на ДС, като показват – независимо от унищожаването на значителен брой документи в тях през 1980-те и 1990-те години – че и цялото ръководство на българската църква още от 1950-те и 1960-те години е било пряко подчинено на ДС, а съответно на КГБ, и дейността му е била насочена към унищожаване устоите на българското християнство за установяване на атеистичния марксистко-ленински мироглед сред българския народ.

⁶⁶ Относно Декларацията за независимост от Арброат вж. докуменцията на Националния шотландски архив, Департамент за история, с пълния текст на латинския

оригинал и английски превод в интернет → <<http://www.nas.gov.uk/about/090401.asp>> и <<http://gov.uk/downloads/declarationArbroath.pdf>> . Срв. текста в английската и немската Уикипедия → <http://de.wikipedia.org/wiki/Declaration_of_Arbroath> , <<http://www.constitution.org/scot/arbroath.htm>> и <<http://www.macmountain.de/kan5.htm>>

⁶⁷ От особено значение за популяризирането на античната и средновековната култура по нашите земи е изложбата в Метрополитън-музеиъм Ню Йорк, през 1997 г., посветена на Византия и нейните културни влияния, на която бяха показани за пръв път там много експонати от българските музеи, както и изложбите „Art of Spirituality“ през 1977/78 г. и „Изгубеният свят на Стара Европа – Дунавската равнина в периода 5000-3500-та г. пр. н. е.“ през 2009/2010 г., организирана от Института за проучване на Древния свят при Университета в Ню Йорк, също с много експонати от България, показани за първи път в Америка и широко отразени от медиите и научната преса, където вече повсеместно се налага становището, че балканската неолитна култура е най-ранната цивилизация. Във връзка с последната изложба вж. интервюто с организаторката на изложбата, американската милиардерка г-жа Шелби Уайт, публикувано и в българските медии → <<http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=323831>> Цитати от изказвания на видни учени за изложбата пред американската преса вж. в → <<http://delibaltova.blogpost.de/2009/12/blogpost.html>> .

⁶⁸ Не считам за необходимо тук да се спирам подробно на резултатите от последните генетични изследвания, които се представят редовно от всички български медии и се коментират обстойно в различни форуми в интернет и във фейсбук. На тях съм посветил доста място в повечето от моите публикации през последното десетилетие – още веднага след публикуването на първите резултати от изследванията по проекта ГЕНОМ в началото на новото столетие. Между главните публикации по този въпрос и по отношение на връзката между генетичните изследвания с произхода и разпространението на езиците вж. преди всичко: *A Predominantly Neolithic Origin for European Paternal Lineages* (авторски колектив), свободно достъпен в интернет → <<http://www.plosbiology.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pbio.1000285>> Вж. и <<http://www.familytreedna.com/public/bulgariadna/default.aspx?section=ycolored>>. Някои от най-новите публикации са поместени в <http://dienekes.blogspot.de/> . За този интернетен блог вж. също моите бележки в послесловието към печатното издание на моето изследване *Вулканите, наводненията, археологията и политиката*, София: ХЕДОН-ПРЕС, София 2013, с. 158 сл. За генетичните изследвания в България вж. и статията на Екип „Българска история“ *Кръвта вода не става или един разговор за генетичната история на българите* публикувана в интернет на сайта Българска история → <www.bulgarianhistory.org/произхода-на-българите/>. Във връзка с развитието на теорията за произхода на „индоевропейските езици“ през последните години ще си позволя да цитирам интервюто на един от най-известните и заслужили изследователи в тази област, руският филолог акад. Вячеслав Всеволодович Иванов (*1929), завеждащ катедра по сравнително езикознание при университета в Лос Анжелис. Това интервю от 7 XII 2009 пред руската телевизия (НТВ) е все още достъпно като видео в интернет в пълната му дължина (54,27) мин. и аз съм го цитирал няколкократно в моите публикации. В него той отстъпва от теорията за кавказкия произход на индоевропейските езици, на която е и един от създателите, като приема за начало езиковия субстракт на централната част на Балканския полуостров, а като причина за разселването на балканското население – черноморския разлив и по този начин подкрепя автохтонния му произход → <video.yandex.ru/users/prozapas5/view/6/>